

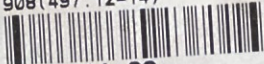
JANUAR 2009 št: 92 cena 4€

Sežana

0

KRAS
2009

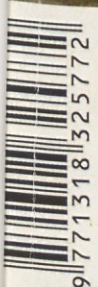
908(497.12-14)

0135431,92

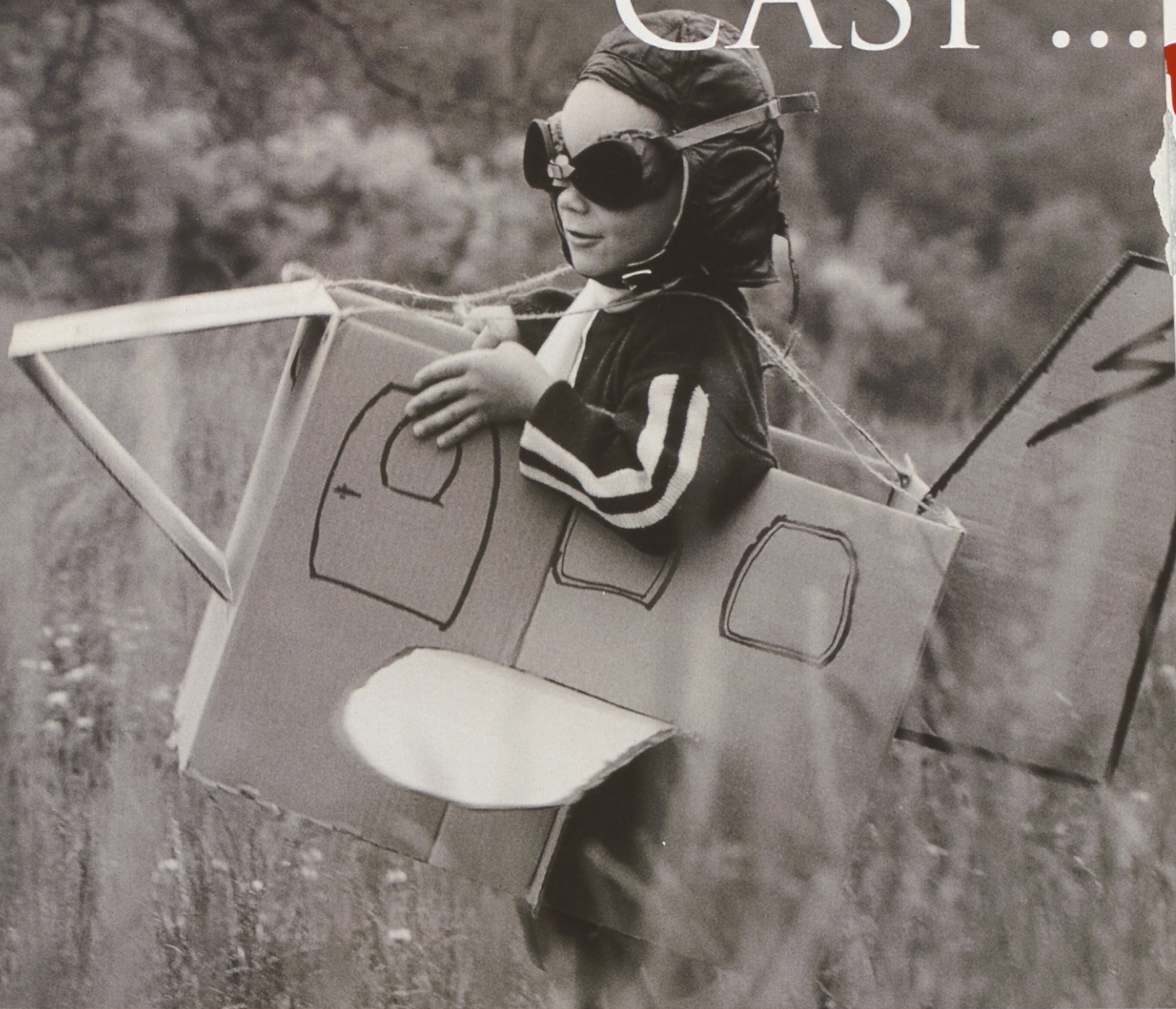
COBISS

KOSOVLOVA KNJARNICA SEŽANA

9 771318 325772

KJE SO ČASI ...

... KO JE BILA NAVADNA KARTONSKA ŠKATLA
NAJHITREJŠE LETALO NA SVETU

Časi se spreminjajo.

A mi še vedno verjamemo v uresničevanje vizij. Z uspešnim življenjem v nove vloge živimo za raziskovanje. Sledimo visokim ciljem, odkrivamo vedno nove poslovne priložnosti, vanje investiramo in jih razvijamo.

Tveganja uspešno obvladujemo z znanjem in visoko strokovnostjo na vseh ključnih področjih delovanja: v prehrani, energetiki, turizmu, naložbah in informatiki.

www.istrabenz.si

 ISTRABENZ
Moč sodelovanja

Instant Internet neomejeno.

MOBITEL, d.d., 1537 Ljubljana
Publicis + Ajax Studio

Brezmejno doživetje interneta in e-pošte za **29 €** na mesec.

Ne omejujte razmišljati o času in prostoru. Splet filmov, glasbe, prijateljev, različnih spletnih vsebin ter e-pošte je brezmejen in vključen v ceno naročnine. **Uživajte neskončne možnosti interneta. Neomejeno!**

USB-modem
že za

1€

Paket Internet neomejeno vam, za samo 29 EUR/na mesec, omogoča neomejeno uporabo paketnega prenosa podatkov v Mobilnetovem omrežju in brezžičnem omrežju NeoWLAN. Za uporabo širokopasovnega interneta je potreben ustrezen signal Mobitela ali tujih pogodbenih operaterjev ter ustrežna podatkovna naprava. Dejanska hitrost prenosa podatkov je odvisna od stanja omrežja, radijskih razmer in drugih dejavnikov na prenosni poti. V ceno mesečne naročnine za paket Internet neomejeno ni vključena pločevinka s podatkovno napravo.

Ponudba USB modemov velja ob sklenitvi/podaljšanju naročniškega razmerja Mobitel GSM/UMTS za 24 mesecev in hkratni 24-mesečni uporabi paketa Internet neomejeno/Poslovni Internet neomejeno. Velja za vse, ki nimate veljavne aneksa UMTS št. 14/2005 ali UMTS št. 14/2005 Povezani. Ponudba velja do odprodaje zalog za vse naročniške pakete, razen za osnovni SOS paket, Enotni paket, paket Telemetrija in izbrani paket na pripadajoči številki v storitvi Avtotelefon. Dodatne informacije na www.mobitel.si ali na brezplačni številki za Mobilnetove uporabnike 041700700.

Vse cene so v EUR ter vključujejo DDV.

WWW.MOBITEL.SI

*Najmočnejše vezi so tiste,
ki jih ne vidimo.*

VODA = ŽIVLJENJE

Otvoritev obnovljenega vodnjaka v Domžalah, september 2007.

HELIOS

Sončne barve.

Voda je naš razvojni in poslovni izziv.

Razumevanje okolja določa naše obnašanje in odločitve. **Heliosov sklad za ohranjanje čistih slovenskih voda** skupaj z Ministrstvom za okolje in prostor vstopa v deseto leto delovanja, tradicija razvoja okolju in ljudem prijaznih barv in premazov pa je še daljša.

Uspehi niso zanemarljivi: s pomočjo vseh, ki uporabljate okolju prijazne barve BORI, IDEAL, TESSAROL ali SPEKTRA, smo v tem času očistili 17 kraških jam in oživili 48 krajevnih vodnjakov po Sloveniji.

Slika na naslovnici:
Cerkev sv. Lovrenca v Kazljah,
prvič posvečena in obnovljena leta 1606.
Fotografija: Lev Lisjak

Vsebina

JANUAR 2009, št. 92

Medijsko podjetje
MEDIACARSO d.o.o.

Telefoni revije Kras:
05/766 02 90
041/552-431; 041/914-921
Fax:
05/766 02 91
E-mail: revijakras@siol.net

Kras, revija o Krasu in slovenskem krasu,
o njegovih ljudeh in njihovih dosežkih,
o njegovi zgodovini, gospodarstvu
in razvoju ter kulturni in naravni dediščini.

Izdajatelj: Mediacarso, d.o.o.,
Sveto 39, p.p. 17, 6223 Komen;
telefon: (+386) 05/766-02-90,
fax: (+386) 05/766-02-91,
e-mail: revijakras@siol.net

Glavni urednik, oblikovalec: Lev Lisjak
Odgovorna urednica: Ida V. Rebolj
Izdajatelj: Dušan L. Rebolj
Naslov: Uredništvo revije Kras,
Sveto 39, p.p., 6223 Komen.
Maloprodajna cena z 8,5-odstotnim DDV 4 €. Naročnina za šest zaporednih števil s pošto dostavo na naročnikov naslov v Sloveniji 32 €, na naročnikov naslov v tujini 45 €.

Transakcijski račun pri Novi ljubljanski banki, podružnica Ljubljana Center, Trg republike 2, št.: 0201-0008-9675-302; IBAN Mediacarso, d.o.o. SI560201000089675302

Davizni račun pri Novi ljubljanski banki: št.: 010-27620-89675302

SWIFT coda: LJBA SI 2X
Nenaročenih rokopisov in fotografij ter slikovnega gradiva uredništvo ne vrača. Ponatis ali kakršno koli povzemanje, kopiranje in preslikavanje objavljenih prispevkov iz revije Kras je dovoljeno le z urednikovim pisnim soglasjem in z navedbo uporabljenega vira.
Mednarodna standardna serijska številka: ISSN 1318-3257.
Naklada: 4000 izvodov

Ida Rebolj	
SPOŠTOVANI BRALCI, SODELAVCI REVIJE KRAS, DRAGI PRIJATELJI!	4
Akad. prof. dr. Jože Trontelj	
REVIJI KRAS OB NOVEM LETU 2009	5
Mag. Jure Leben, Mateja Simčič	
JAVNI ZAVOD COVEVO, "CENTER ZA OBNOVLJIVE VIRE ENERGIJE IN VARSTVO OKOLJA"	6
Iztok Felicjan	
DIVAČA DOBIVA NOVO, SODOBNO KANALIZACIJO IN NOV PROMETNI REŽIM	9
Branimir Gasparini	
S PONOSOM NAPREJ...	12
Jasmina Štrekelj	
PODELILI DVANAJST ŠTIPENDIJ TER PREDSTAVILI EKOLOŠKI IN VARČEVALNI KOLEDAR 2009	14
Samo Šturm	
NOVA PODOBA PARKA ŠKOCJANSKE JAME NA SVETOVNEM SPLETU	16
Akad. prof. dr. Andrej Kranjc	
PRED STOTIMI LETI JE PO LJUBLJANICI NA VRHNIKI PRIPLAVAL NA SVET "MALNARJEV FRANCE"	18
Mag. Luka Vidmar v pogovoru z dr. Marjanom Dolganom	
MONUMENTALNA ARHITEKTURA CERKVE V KOMNU SE PO VELIKOSTI IN ELEGANCI KOSA Z ITALIJANSKIMI ZGLEDI	20
Leksikon cerkva na Slovenskem	
ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JURIIJA V KOMNU	25
Prof. dr. Živa Deu, prof. dr. Peter Fister, prof. dr. Fedor Košir, dr. Josip Korošec	
ARHITEKTURA DOMOV ZNANIH SLOVENCEV / THE ARCHITECTURE OF THE HOMES OF NOTED SLOVENIANS	28
Prof. dr. Manca Košir	
KO ŽENSKA POMAGA RODITI SAMO SEBE	32
Prof. dr. Rafko Dolhar, Marko Tavčar	
PO KUGYJEVIH POTEH	34
Uredništvo	
DRUŠTVO LJUBITELJEV SLOVENSKEGA NARAVNEGA KAMNA	38
Radivoj Pahor	
IZBOR PESMI	49
Mag. Nada Čibej	
POSTOJNA IN NJENA ZGODOVINA V POKRAJINSKEM ARHIVU KOPER - II. del	42
Nada Trebec	
ZAGOVOR PROTI KAČJEMU PIKU IN ŠE DRUGI ZAGOVORI, PRIPROŠNJE IN OBREDI	46
Boštjan Bugarič, Vladimir Grželj, Robert Kastelic	
OBNOVLJENI VODNJAK V HRPELJAH	50
Andreja Šenk-Brce	
TEMATSKI OGLEDI KOBILARNE LIPICA	54
Teja Fabjan, Matej Mihelčič	
ASTRONOMSKI OBSERVATORIJ NA KRASU	56
Martin Ličen	
SORODSTVENA POLITIKA RIHEMBERŽANOV - III. del	58

*Spoštovani bralci,
sodelavci revije Kras,
dragi prijatelji!*

Novoletna voščila - vseh vrst - se pojavljajo že zelo zgodaj. Že tudi v novembru. Pristrčna, prijateljska, pa tudi površna. Še vedno je osrečujoče, ko gremo po opravkih, na poslovnih novoletnih sprejemih in se srečamo, se objamemo in si zaželimo vse dobro... Tisto, kar je še vedno najlepša navada - da dobimo osebno napisano voščilo - pa nam omogoča, da ga lahko zbrano preberemo; še zlasti, če se nanaša tudi na naše delo...

Eno izmed voščil, ki sem jih prebrala za minule božične praznike in za novo leto 2009, je v komenskem glasilu Komentar, voščilo Ane Godnik, ambasadorke kulturnega ustvarjanja in življenja na Komenskem, brez sodelovanja katere si kar težko predstavljam kakšno skrbno pripravljeno in izpeljano prireditev v tej občini... Njene napisane besede so mi še vedno v mislih: "... **Vem, da bo nekaterim težko praznovati ob misli, da se krči trg dela. Da so si ponekod delavci, po tridesetih letih dela prigarali trenutek, ko jih je delodajalec prepustil cesti... K sreči je naše okolje, v katerem živimo kot občani, zaenkrat prizanesljivejše v tej smeri - bojazen pa obstaja, da bo svetovna recesija pljusknila tudi na Kras... Kaže biti še v naprej črnogled? Ne! Samo to ne! Saj smo, če se ozremo v preteklost, živeli srečno tudi brez vsega tega, kar danes imamo... Ne želim in nočem, da bi se ponovili časi vsesplošne revščine in najbolj grobe enakosti. Veliko enakosti pa moramo vendarle doseči v pravici živeti in uživati. Toda, ne za ceno drugih, marveč za ceno svojega dela...!**"

In še posebej so se me dotaknile besede predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti prof. dr. Jožeta Trontlja, ki se nanašajo tudi na naše delo: "... **Kras je, na zemeljskem površju in pod njim, spomenik življenju. Je posebna dragocenost in vrednota, vredna globokega spoštovanja. Živali in rastline Krasa so skupaj s svojim življenjskim okoljem, ki so ga soustvarjale v tisočeri rodovih, podobne spomeniku herojem, ki ga moramo posebej ceniti, skrbno čuvati in ohraniti kar se da nedotaknjene-ga. Kraški ljudje so skozi stoletja to znali. Dajmo jim priložnost, zaupajmo jim skrb še vnaprej!...**"

To sporočilo ob novem letu je v celoti objavljeno na naslednji strani.

Vsem, ki delamo za revijo Kras ter z njo tudi za ohranjanje naravne in kulturne dediščine Krasa, nam bo to voščilo in tudi druge izrečene čestitke ob 15. obletnici izhajanja revije Kras v spodbudo za naše delo!

Srečno, dragi prijatelji!

Ida Rebolj, odgovorna urednica revije Kras

REVIJI KRAS OB NOVEM LETU 2009

Spoštovani bralci, drago uredništvo!

Kras je današnjemu človeku mogočna učilnica o delovanju naravnih sil. Na eni strani so fizikalni in kemijski zakoni, ki s svojo neizprosno, dosledno logiko oblikujejo površje in podzemlje tega sveta. Na drugi strani je mehkoča življenja, njegova ranljivost, a tudi neskončna radoživost, nepopustljivo optimistična trma. Tu so tisočeri, človeškemu umu danes še nedoumljivi načini, s katerimi so se živa bitja v milijonih let naučila prelisičiti trde fizikalno kemijske zakone in jih vpreči v svoj zapleteni metabolizem, v neštete čudežne povratne zanke za vzdrževanje stabilnega 'notranjega okolja', kot se je pred poldrugim stoletjem izrazil znameniti fiziolog Claude Bernard, za prilagoditve na velike spremembe zunaj in znotraj organizma, za tekme s konkurenti za hrano, za prostor. Rastline in živali so znale uporabiti sile nežive narave tudi za svoje razmnoževanje, pa celo za svojo smrt in izrabo svojih trupel in trupelc za naslednje generacije, pa tudi za druge, še uspešnejše vrste bitij. Znale so jih izkoristiti za postopno ustvarjanje življenju prijaznejšega okolja, kot so rodovitna prst, travniki, gozd, celo ugodnejše ozračje in podnebje.

Na Krasu je boj za življenje in za njegovo okolje bolj viden, bolj je prvobiten kot kje drugje. Vsaka zmaga je očitnejša, dragocenejša, a tudi občutljivejša, vsak poraz pa je bolj tragičen. Rastlinska in živalska bitja se za preživetje spopadajo z bistveno surovejšimi silami, kot so tiste le nekaj deset kilometrov severneje ali zahodnejše oz. vzhodnejše v razmerah zmerne podnebne pasu. Ravnotežje med fizikalno-kemičnimi silami narave in življenjem je tu mnogo občutljivejše, kot je že v bližnji okolici. Dober opazovalec lahko to razbere na vsakem koraku.

Prav zato je Kras, na zemeljskem površju in pod njim, spomenik življenju. Je posebna dragocenost in vrednota, vredna globokega spoštovanja. Živali in rastline Krasa so skupaj s svojim življenjskim okoljem, ki so ga soustvarjale v tisočeri rodovih, podobne spomeniku herojem, ki ga moramo posebej ceniti, skrbno čuvati in ohraniti kar se da nedotaknjene. Kraški ljudje so skozi stoletja to znali. Dajmo jim priložnost, zaupajmo jim skrb še vnaprej.

Tu pa je še spoštovanja in občudovanja vredna majhna skupina posebnih ljudi, ki skupaj s sotrudniki z ustvarjanjem revije Kras skrbijo za zavedanje teh dejstev. Tudi zanje velja opažanje o spopadih z neprijaznimi okoliščinami. Tudi tu so zmage dragocenejše kot v ugodnejših okoljih. Tudi tu bi bili porazi bolj tragični kot kje drugje. Gre namreč za ustvarjanje kulture spoštljivega ravnanja z veliko naravno in kulturno vrednoto, ki jo predstavlja Kras s svojimi prebivalci, s svojo edinstveno naravno in kulturno dediščino. V tem je revija Kras v 15 letih svojega obstoja opravila velikansko, dragoceno delo. Delo, ki postaja v današnji dobi tržnega gospodarstva in globalne komercializacije malone vseh dobrin vse pomembnejše. Njeni ustvarjalci pa so prav zato, danes in še bolj v prihodnje, obsojeni na trd, nepopustljiv boj za preživetje. Tu potrebujejo vso podporo ljudi, ki so sposobni počeno pogledati v prihodnost.

Zato reviji Kras želim vso dobro zasluženno srečo še vnaprej - ne le v Novem letu, v dolgi vrsti prihodnjih Novih let.

*Dr. Jože Trontelj,
Slovenska akademija znanosti in umetnosti*

V Pivki deluje slovensko središče trajnostne energije

JAVNI ZAVOD COVEVO

“CENTER ZA OBNOVLJIVE VIRE ENERGIJE IN VARSTVO OKOLJA”

Jure Leben, Mateja Simčič

Slovenija in Evropska unija usmerjata izredno pozornost v energetiko, v iskanje rešitev za stabilne vire energije in v čim manjšo zunanjo energetske odvisnost. V vseh osnovnih razvojnih dokumentih (Strategija razvoja Slovenije, Državni razvojni program,...) so poudarjene možnosti, ki jih Slovenija ima in jih želi uresničiti na področju trajnostne energije (TE), obnovljivih virov energije (OVE) in učinkovite rabe energije (URE).

Politika Evropske unije močno izpostavlja pomen prehoda na zelene tehnologije, saj so se njene članice zavezale, da bodo do leta 2020 v energetski bilanci dosegle 25 odstotkov obnovljivih virov energije, do leta 2040 pa kar 50 odstotkov takih virov. Obenem je predvideno 30-odstotno zmanjšanje izpustov plina ogljikovega dioksida (CO₂) do leta 2020 ter 60-odstotno do 80-odstotno zmanjšanje njegovih izpustov do leta 2050 v primerjavi za njegovimi izpusti v letu 1990.

COVEVO deluje v spodbudnem okolju

Da bi Slovenija lažje sledila tem ciljem, je slovenska vlada junija 2008 v Pivki ustanovila javni zavod Center za obnovljive vire energije in varstvo okolja - COVEVO. Za njegovo lokacijo je izbrala spodbudno okolje - Notranjsko-kraško razvojno regijo, kjer si kot glavno horizontalno prioriteto postavljajo trajnostni razvoj v okviru razvojnega koncepta “Ekoregija» z enim izmed najpomembnejših poudarkov na trajnostni energiji. Vlada je pri ustanavljanju centra zunaj državnega središča sledila načelu o decentralizaciji oziroma dekoncentraciji državnih ustanov. Pobudo zanj so v obliki podpisa pisma o nameri pred nekaj več kot dvema letoma dali Ministrstvo za okolje in Ministrstvo za visoko šolstvo, znanost in tehnologijo, Univerza v Novi Gorici in občina Pivka, ki je bila pri rojevanju zamisli in oblikovanju centra med dejavnejšimi udeleženci.

Občina Pivka kot soustanoviteljica je centru zagotovila prostore v Krpanovem domu, kjer naj bi ob poslovnih prostorih delovalo tudi prezentacijsko središče kot primer hiše eksperimentov za obnovljive vire energije. Osnovna naloga COVEVO je vzpostavljati trajne pogoje za učinkovito implementacijo ali uvajanje obnovljivih virov energije in učinkovito rabo energije tako v gospodinjstvih kot v zasebnem in javnem sektorju. Slovenija že sedaj izvaja vrsto politik in aktivnosti s temi cilji, COVEVO pa naj bi skrbel za učinkovito podporo pri pripravi projektov, informiranju, ozaveščanju in izobraževanju ter povezovanju različnih akterjev na področju trajnostne rabe energije. S specializacijo nalog bo Center vzpostavil pogoje za

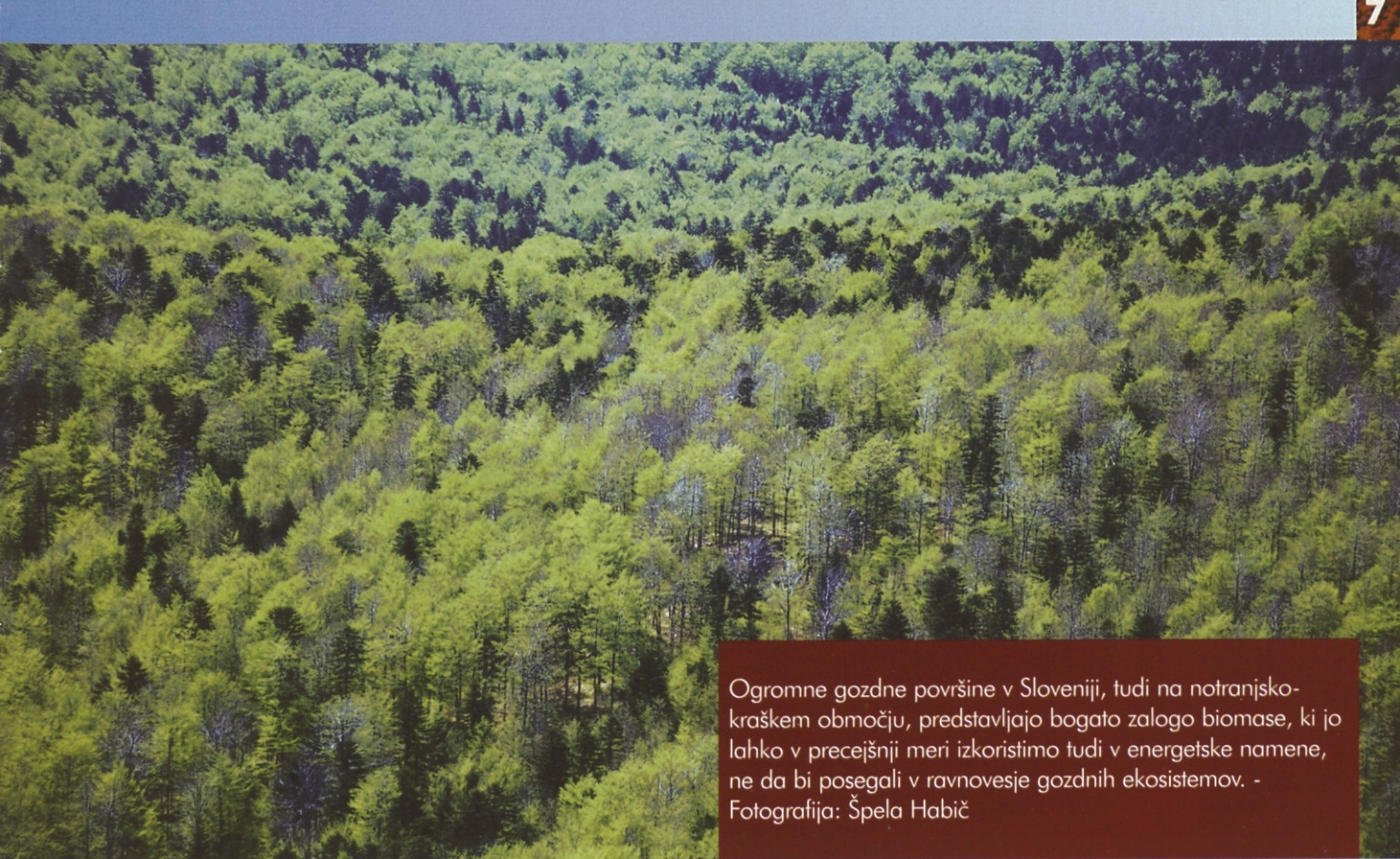

Jure Leben, vršilec dolžnosti direktorja COVEVO
Fotografija Valter Leban

učinkovit prehod k zelenim tehnologijam in ekonomiji vodika ter dal Sloveniji kredibilnost na aktualni evropski sceni trajnostne energije.

Vršilec dolžnosti direktorja javnega zavoda COVEVO je mag. Jure Leben. Študiral je okoljevarstvo v Ameriki in Angliji, kjer je študijsko teorijo lahko uporabil v praktičnih nacionalnih in mednarodnih projektih. Napisal je zakonodajo za vozila na vodik za Evropsko unijo, sodeloval je pri projektih Evropske komisije in Evropsko agencije za okolje na področju zmanjševanja plina CO₂ in vpeljave politik ter strategij za varovanje okolja. Na Kitajskem je pomagal vpeljati celovito presojo vplivov na okolje v sektor prometa in energije. Od leta

Ogromne gozdne površine v Sloveniji, tudi na notranjsko-kraškem območju, predstavljajo bogato zalogo biomase, ki jo lahko v precejšnji meri izkoristimo tudi v energetske namene, ne da bi posegali v ravnovesje gozdnih ekosistemov. -
Fotografija: Špela Habič

2006 v Sloveniji vodi vladno projektno skupino za vodik. Je tudi predstavnik Slovenije v Skupni tehnološki pobudi (Joint Technical Initiative - JTI) za vodik in gorivne celice ter član skupine avtomobilskih proizvajalcev pri Evropski komisiji.

Čprav deluje COVEVO le nekaj mesecev in šele pridobiva zaposlene, že postaja s svojim delovanjem mednarodno prepoznaven regionalni partner Evropske unije, ki skrbi za razvoj ter učinkovit prenos izdelkov, znanja in tehnologij v končne aplikacije ali uporabe za zmanjševanje plina ogljikovega dioksida v Sloveniji. S spodbujanjem konceptov javno-zasebnih partnerstev želi Center postati primer dobre prakse povezovanja javnih in zasebnih institucij.

COVEVO bo deloval na sedmih vsebinskih področjih in sicer:

1. Izobraževanje in raziskave.
2. Demonstracija tehnologij in mreža vzorčnih projektov.
3. Oblikovanje poslovnih modelov in podpora pilotnim projektom.
4. Odpravljanje pasti administrativnih postopkov uvajanja trajnostne energije in ekonomije vodika.
5. Implementacija ali uveljavitev, izvedba trajnostne energije in ekonomije vodika v javnem sektorju.
6. Promocija ali javna predstavitev in splošno ozaveščanje.
7. Mednarodno sodelovanje.

Prvi dosežki

Izobraževanje bo usmerjeno na sprejemanje tehnologij trajnostne energije in vodika v širši javnosti ter na razvijanje poglobljenega znanja kadrov iz energetike ter

bodočih strokovnjakov. Izobraževanje bo neformalno (seminarji, predavanja) in formalno, torej za pridobivanje licenc. Center bo skupaj z zainteresiranimi univerzami ustanovil dodiplomske in podiplomske programe s področja trajnostne energije in ekonomije vodika ter skupaj z zainteresiranimi srednjimi šolami ustanovil srednješolske učne programe. Tako je nedavno v Pivki izvedel izobraževanje s temo "Trajnostna energija v stavbah", namenjeno arhitektom, projektantom, inženirjem, uslužbencev v občinskih upravah in drugim zainteresiranim. Izredno veliko število prijavljenih, več kot 300, je pokazalo, da je velika potreba po izobraževanju o vsebinah, kot so: uporaba metode PHPP za izračun toplotne bilance pasivnih stavb, moderni koncepti strojnih inštalacij v nizkoenergijskih poslovnih stavbah, prezračevanje z vračanjem toplote, projektiranje, postavljanje in uvajanje fotovoltlnih elektrarn, masivna gradnja pasivnih stavb ter vodikova tehnologija. Izobraževanje o navedenih témah bomo zato ponovili že v januarju in februarju 2008.

Zlasti širši javnosti bo Center z interaktivnimi eksperimenti v okviru **demonstracijskih projektov** omogočal dejavno preizkušanje tehnologij trajnostne energije. V ospredju bodo nove ekološke tehnologije, ki imajo praktično uporabno vrednost za gospodinjstva ali podjetja.

Eno izmed temeljnih področij COVEVO bo **sestava poslovnih modelov za implementacijo ali uveljavitev trajnostne energije** ter skrb za podporo pilotnim projektom. Pri tem želi COVEVO povezati podjetja, skupine in posameznike, ki že opravljajo dejavnosti na področju trajnostne energije in tehnologije vodika, ter tako spodbuditi možne sinergije ali medsebojno podpiranje, sodelovanje in jim omogočiti boljše možnosti za črpanje razvojnih sredstev Evropske unije.

Obenem naj bi s tem preprečili nepotrebno podvajanje aktivnosti.

V letu 2008 je COVEVO že izvedel analizo za preboj učinkovite rabe energije (URE) in obnovljivih virov energije (OVE) v Sloveniji. Analiza je vzela pod drobnogled ministrstva in njihove ukrepe ter prikazala, kakšna finančna zagotovila so potrebna za njihovo udejanjanje. Dala je tudi odgovore, koliko denarja je potrebnega in koliko denarja primanjkuje v državnem proračunu za učinkovito uresničevanje ukrepov.

Narejen je tudi izvedbeni načrt za projekt "Energetska neodvisnost" in za prezentacijski center v Pivki. Cilj COVEVO je namreč, da bo v stavbi, kjer deluje, proizvajal elektriko za svoje potrebe in s pomočjo elektrolize vodik, ki se bo uporabljal za vozilo na vodik.

COVEVO se je vključil tudi v svetovanje pri dveh večjih projektih v notranjsko-kraški regiji. Pri prvem gre za postavitev sončne elektrarne podjetja pohištva Brest iz Cerknice, skupaj s podjetjem Perutnina Pivka pa razvija projekt za uplinjanje piščančjih iztrebkov za proizvodnjo elektrike in toplote.

Vloga centra je tudi podpora lokalnim in regijskim pobudam na področju vpeljave obnovljivih virov. Center je tako nudil strokovno podporo udeležencem pri pripravah na strokovno ekskurzijo v špansko regijo Aragon, kamor so se v okviru evropskega programa mobilnosti Leonardo da Vinci oktobra 2008 odpravili predstavniki notranjsko-kraške regije. Projekt, namenjen spoznavanju in preverjanju možnosti uporabe obnovljivih virov energije, je pripravila Regijska razvojna agencija iz Pivke, ki vidi v COVEVO veliko možnosti za nadaljnje sodelovanje pri razvijanju koncepta ekoregije.

Preizkušanje fotonapetostnih modulov v Tehnološkem parku Walqa v Španiji so si ogledali udeleženci strokovne ekskurzije iz notranjsko-kraške regije, ki vidi velik potencial v razvoju trajnostne energije. - Fotografija: Dušan Černigoj

Demo sončna elektrarna na 100 osnovnih šolah

V programu dela COVEVO za leto 2009 je predviden zaključek prenove svojih prostorov ter prezentacijskega centra v Pivki. Načrtujemo tudi izvedbo projekta o energetski neodvisnosti s postavitvijo sončne elektrarne na strehi Službe vlade RS za razvoj s priključkom za električna vozila. S partnerji pa razvijamo tudi projekt »demo sončna elektrarna na 100 osnovnih šolah«, katerega cilj je postaviti samostojni demonstracijski sistem sončne elektrarne na strehe 100 osnovnih šol po Sloveniji. Delovanje vsake take elektrarne naj bi spremljala informacijska tabla, ki bi učencem prikazovala realno ali stvarno proizvodnjo električne energije ter koliko kilogramov plina CO₂ je bilo privarčevanega, se pravi ni bilo spuščenega v ozračje. Projekt bodo spremljala predavanja za učence in starše, izobraževalna brošura ter izobraževalno vozilo. S tem želi COVEVO postaviti slovenski projekt za izobraževanje in pomoč prehodu na uporabo obnovljivih virov energije.

Mag. Jure Leben - vršilec dolžnosti direktorja
Centra za obnovljive vire energije in varstvo okolja - COVEVO, Pivka

Mateja Simčič - Regijska razvojna agencija
Notranjsko-kraške regije, d.o.o., Pivka

Naložba v vašo prihodnost

OPERACIJO DELNO FINANCIRA EVROPSKA UNIJA
Evropski sklad za regionalni razvoj

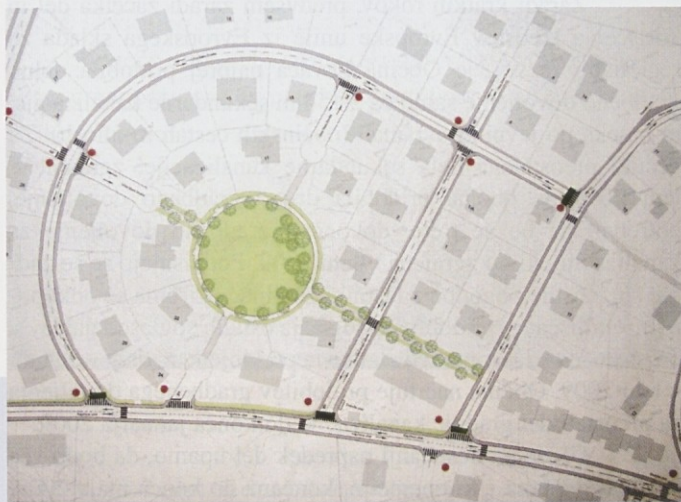
DIVAČA DOBIVA NOVO, SODOBNO KANALIZACIJO IN NOV PROMETNI REŽIM

Iztok Felician

V septembru 2007 je Občina Divača s pomočjo sredstev Evropske unije pričela gradnjo kanalizacije v Divači, ki jo je projektno poimenovala »Kanalizacija Divača I. faza«. Prostorsko predstavlja projekt gradnje kanalizacije v delu Divače »SI 9« in dokončno povezavo z njo vsega starega dela vasi Divača ter njeno povezavo z obstoječo čistilno napravo. S tem bo s kanalizacijo opremljen celoten del Divače severno od železniške proge. Gradnja obsega približno 4.500 m sekundarnih kanalizacijskih vodov. Kjer se kanalizacije ne da speljati s prostim padom, bodo zgrajena črpališča. Po načrtu so predvidena štiri. Z zgraditvijo sekundarnega kanalizacijskega omrežja bo mogoče priključiti na kanalizacijo kakšnih 220 novih priključkov. S tem se bo bistveno zmanjšalo onesnaževanje okolja, ki ga sedaj povzročajo greznice na tem območju.

Za kanalizacijsko omrežje prispeva Evropska unija 85 % denarja

V začetku leta 2007, natančneje od februarja do marca, je potekala priprava projektnih predlogov. Na osnovi projektnih predlogov je Občina Divača investicijo vnesla v Izvedbeni načrt regionalnih razvojnih programov, ki jih je potrdil Svet južnoprimorske regije. Šestindvajsetega junija 2007 je Občina prijavila gradnjo »Kanalizacija Divače I. faza« na prvi javni razpis za prednostno usmeritev »Regionalni razvojni programi« v okviru operativnega programa krepitev regionalnih razvojnih potencialov za obdobje od leta 2007 do leta 2013, razvojne prioritete »Razvoj regij«, ki ga je objavila

Prikaz bodoče prometne ureditve dela naselja Divača

Služba Vlade Republike Slovenije za lokalno samoupravo in regionalno politiko 1. junija 2007 v Uradnem listu Republike Slovenije št. 48/2007 za dodelitev nepovratnih sredstev Evropske unije. Na razpisu je Občina uspela. Evropska unija bo tako gradnjo »Kanalizacije Divača I. faza« (v nadaljevanju: operacijo) delno financirala iz Evropskega sklada za regionalni razvoj v znesku 1,036.794 €. *(S tem je Občina sprejela stroga pravila, ki veljajo za gradnjo, označevanje, javne objave v časopisih, na internetu in drugje v zvezi s prijaviteljem in odobreno investicijo, ki jo moramo tudi zaradi tega v nadaljevanju tega poročila v reviji Kras in v drugih poročilih imenovati operacija!)*

Operacija se izvaja v okviru Programa krepitve regionalnih razvojnih potencialov za obdobje 2007-2013, razvojne prioritete »Razvoj regij«. Potekala je v letih 2007 in 2008 in se bo končala v letu 2009. Celotna investicijska vrednost operacije je ocenjena na 1,523.290 €, od tega je bila ocenjena vrednost upravičenih stroškov operacije, ki jih delno financira Evropska unija iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, 1,219.758,00 €. Evropska unija bo iz Evropskega sklada za regionalni razvoj delno financirala upravičene stroške operacije v 85-odstotnem deležu ali z 1,036.794 €. Upravičeni stroški operacije so ocenjena vrednost gradbenih del, nadzora in obveščanja ter informiranja javnosti brez davka na dodano vrednost. Ostala sredstva za financiranje 15-odstotnega deleža upravičenih stroškov operacije in druge neupravičene stroške operacije, kot so davek na dodano vrednost, projektna in investicijska dokumentacija, pa bo zagotovila Občina Divača.

Predmet operacije je ureditev ustreznega odvajanja odpadnih (fekalnih) komunalnih vodâ, to je sekundarnega omrežja. Operacija ne zajema izvedbe hišnih priključkov, ker ti ne predstavljajo javne infrastrukture in so po določilih javnega razpisa opredeljeni kot neupravičeni stroški, za katere ni možno pridobiti nepovratnih sredstev.

Priključek na kanalizacijo bo brezplačen, hišni priključek pa bo plačal lastnik sam

Pripisati je treba, da je priključitev na kanalizacijo brezplačna, hišni priključek pa si mora izdelati vsak lastnik oziroma uporabnik sam oziroma mu ga lahko naredi izvajalec po ceni, ki jo je Občina dosegla pri izboru na javnem razpisu.

Zaradi kratkih rokov, predvsem zaradi začetka del in koriščenja sredstev Evropske unije iz Evropskega sklada za regionalni razvoj, je Občina Divača najprej pridobila delno gradbeno dovoljenje samo za 2.154 m sekundarne kanalizacije, ki poteka po javnih površinah (občinskih cestah in ulicah). Za večino preostalega dela sekundarne kanalizacije, zgrajene v letu 2008, je občina pridobila drugo gradbeno dovoljenje, potrebno pa bo še tretje dokončno gradbeno dovoljenje za kanalizacijo, ki bo zgrajena v letu 2009. Podpisujejo se še zadnje služnostne pogodbe z lastniki zemljišč oziroma se odkupujejo zemljišča ter pridobivajo soglasja ostalih soglasodajalcev v prostoru, da se bo operacija lahko neprekinjeno nadaljevala tudi v letu 2009. Občina načrtuje pridobitev gradbenega dovoljenja za preostali del gradnje kanalizacije do konca januarja 2009.

Glede na dosedanji napredek del upamo, da bodo vsa dela, predvidena s to operacijo, končana do konca maja 2009,

Nova cesta

četudi je po podpisani pogodbeni rok za dokončanje del september 2009. Glede na to, da je gradnja v letu 2008 potekala hitreje od pričakovanj in je bilo praktično 90 % z operacijo nameravane gradnje kanalizacije že končano do decembra 2008, zelo optimistično gledamo tudi na zaključek operacije.

Operacijo gradi izvajalec, ki je bil izbran na javnem razpisu leta 2007. To je Maks Godina, s.p., ki je v letu 2008 gospodarsko družbo preoblikoval v podjetje Godina, d.o.o.. Projekt za operacijo je izdelal NG Projektiranje inženiring Magde Svetina Mercina, s.p., iz Sežane. Dela nadzira Marjan Makovec. Za varstvo pri delu skrbi Edvin Zuljan. Občasna nesoglasja ter težave med ljudmi in izvajalcem, ki se pojavljajo med samo gradnjo, pa rešuje, nadzoruje in usklajuje občinska uprava Občine Divača.

Sočasno z gradnjo kanalizacije se v nekaterih delih naselja obnavljajo tudi drugi komunalni vodi, kot so: elektrika, vodovod, telekomunikacije in plinovod. Posegi na druge komunalne vode se financirajo popolnoma ločeno od gradnje kanalizacijskega omrežja.

Občinski svet z županom se je odločil še za korak dlje!

Občina Divača na čelu z županom Matijem Potokarjem in ob podpori večine svetnikov v občinskem svetu Občine Divača se je odločila še za korak dlje, saj je z ločenim projektom za dokončno ureditev naselja naročila in na decembrski seji potrdila projekt za prometno ureditev severnega dela naselja, ki poleg preplastitve ulic z asfaltom ter gradnjo pločnikov in postavitvijo prometne signalizacije obsega še ureditev meteorne kanalizacije, dograditev javne razsvetljave, kjer je to potrebno, ter ureditev varnih tlakovanih prehodov za pešce, ki bodo služili tudi kot ovira za umirjanje prometa ter za zagotavljanje varnejših poti v šolo iz severnega dela naselja Divača.

Bevkova ulica

Del kanalizacije do črpališča

Projekt na nekaterih ulicah predvideva tudi spremembo prometnega režima. Osnutek teh sprememb je bil objavljen in javno razgrnjen v sejni sobi občine Divača od začetka septembra pa do konca oktobra 2008. Občina je na osnutek prejela kar nekaj pripomb občanov, ki jih je poskušala v največji možni meri upoštevati. Na osnovi osnutka in prejetih pripomb je bil izdelan končni načrt prometne ureditve, ki je bil predstavljen na decembrski seji občinskega sveta. Občinski svet je sprejel sklep o novi prometni ureditvi. Po njem bosta dve najožji ulici - Kettejeva in Bevkova - enosmerni, celotno območje obeh ulic pa bo regulirano z največjo dovoljeno hitrostjo do 30 km/h - »Cona 30«. Enosmeren bo še promet na delu Gregorčičeve ulice. Promet po ostalih ulicah bo dvosmeren, zmanjševanje hitrosti pa se zagotavlja s postavitvijo tlakovanih prehodov za pešce, ki so rahlo dvignjeni nad cestiščem. Okolica osnovne šole in otroškega vrtca - del ulice Dr. Bogomirja Magajne, Kosovelova ulica in ulica Albina Dujca - bodo po novem prav tako regulirane z omejitvijo največje dovoljene hitrosti na 30 km/h - »Cona 30« ter z dodatnimi grbinami za umirjanje prometa na cestišču.

Namen teh ukrepov je predvsem zmanjšati in omejiti »divjanje«, prehitro vožnjo voznikov po ulicah, ob katerih in čez katere hodijo pešci - od najmlajših do najstarejših občanov - ter predvsem povečati varnost tako pešcev kakor tudi voznikov, kolesarjev in motoristov. Predvsem pa je njihov namen zagotoviti otrokom in njihovim staršem varno pot v šolo in vrtec ter iz obeh ustanov domov ter po drugih opravkih.

Predvidena je tudi ureditev parka in otroškega igrišča z ustreznimi igrali v delu naselja »SI 9«, kjer bo tudi slovesnost ob otvoritvi oziroma dokončanju obeh za občino Divača velikih projektov.

Projekt, ki ga je izdelala NG Projektiranje inženiring Magda Svetina Mercina, s.p., bo zahteval malo manj kot 2.000.000 €. Občina Divača bo vsa potrebna dela plačala iz

proračuna za leto 2009 ter poskušala pridobiti čim več sredstev od Republike Slovenije in iz ustreznih evropskih skladov za urejanje mestnih - občinskih središč in za urejanja varnih poti v šolo.

Za izvedbo končne ureditve ulic je bil v novembru 2008 izveden javni razpis in izbran izvajalec potrebnih del, ki bo takoj po končanih delih na kanalizacijskem omrežju začel pripravljati ulice, ki bodo svojo končno podobo predvidoma dobile do konca junija 2009, torej pred občinskim praznikom, ko je tudi predvidena slavnostna otvoritev.

V pripravi so že projekti za kanalizacijo za del Divače, ki leži južno od železniške proge. Tam se bodo dela predvidoma začela v drugi polovici leta 2009 oziroma v začetku leta 2010. Takrat se bo namreč izteklo prvo obdobje financiranja, ki ga moramo zaključiti. Omenjeni del Divače bo na obstoječo kanalizacijo in čistilno napravo mogoče priključiti, ko bo z rekonstrukcijo divaške postaje omogočen priključ pod železniško postajo na obstoječo kanalizacijo.

Denar za plačilo drugega dela kanalizacijskega projekta ima Občina Divača že zagotovljen od Evropskega sklada za regionalni razvoj, ki bo na isti način, kot sofinancira gradnjo prve faze, sofinanciral tudi njen drugi del.

Prenova linije belih butelčnih vin Kleti VINAKRAS Sežana

S PONOSOM NAPREJ ...

Branimir Gasparini

V letu 2007 smo v Kleti VINAKRAS Sežana s ponosom in polni elana začeli nov razvojni krog. Ena izmed odločitev, ki naj bi k temu pripomogla, je bila prav gotovo PRENOVA LINIJE BELIH BUTELČNIH VIN.

Zakaj?

Doslej smo v VINAKRASU imeli dve liniji belih vin - kakovostno in vrhunsko, ki sta se po zunanjem videzu med seboj premalo razlikovali. Ta ugotovitev nas je spodbudila, da smo začeli razmišljati o njuni združitvi in prenovi.

Kaj?

Odločili smo se, da ti dve liniji združimo in ustvarimo le eno, svežo, pestro in prepoznavno linijo s pridihom Krasa. Našim kupcem želimo za pošteno ceno vsako leto znova ponuditi zelo kakovostna vina, po katerih bodo vedno znova segali in jim bodo v užitek, nam pa v ponos. Želeli smo, da VINAKRAS z novo preobleko in s kakovostjo belih butelčnih vin še izboljša svoj položaj na trgu ter tako ostane v ponos sebi in vsem kraševcem.

Kako?

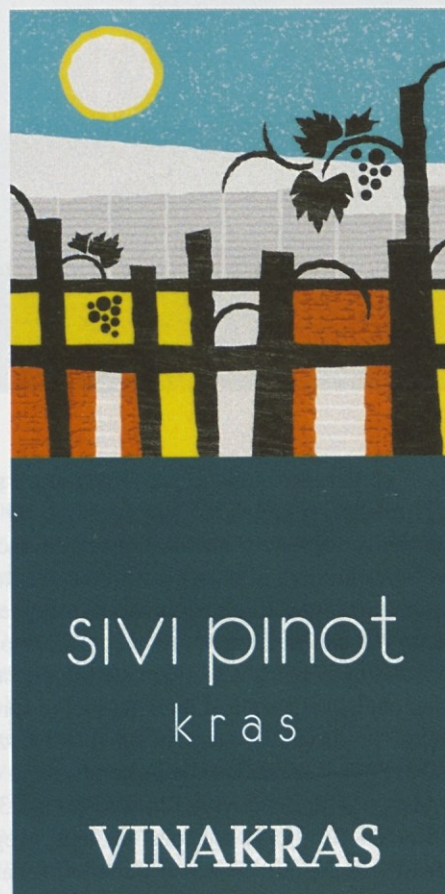
V februarju 2007 smo izpeljali POZIVNI NATEČAJ ZA IDEJNO ZASNOVO ETIKET. K sodelovanju smo povabili uveljavljene oblikovalce s slovenske in italijanske strani Krasa. Menili smo, da moramo kakovost pri oblikovanju kraških vin poiskati najprej na Krasu. Strokovna komisija je izmed prispelih del treh sodelujočih natečajnikov izbrala eno izmed rešitev in sicer predlog oblikovalskega studia Arté.

V nadaljevanju v treh korakih predstavljamo nastajanje nagrajene rešitve, ki smo jo skupaj s sodelavci studia Arté in odgovorni iz Vinakrasa brusili v dokončno inačico.

Rezultate lahko vidite sami. Najbolje pa je, da se v kakšni bližnji trgovini z živili prepričate, ali smo bili uspešni ali ne! Vseh pet vin je od leta 2008 na voljo, vključno z novo VITOVSKO GRGANJO in s SIVIM PINOTOM. Veseli bomo tako pohval, pripomb, mnenj, a tudi kritik.

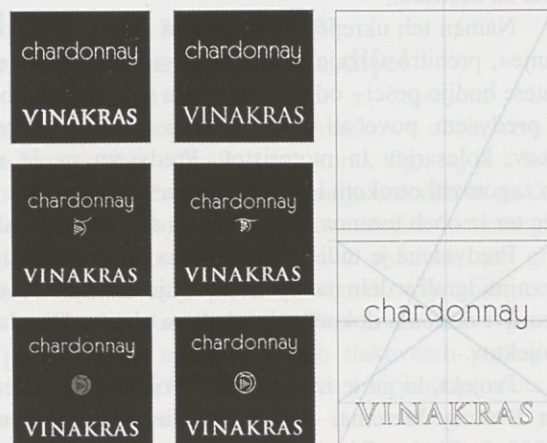
Obenem smo veseli, da nas studio Arté odlično spremlja s svojimi oblikovalskimi rešitvami vsa zadnja leta. Upamo, da bosta njihova ZUNANJOST in naša VSEBINA prepričali veliko ljubiteljev dobrega vina v Sloveniji in tujini, da bodo čedalje bolj segali po novih kakovostnih vinih iz kleti VINAKRAS Sežana.

Iz studia Arté so takole v kratkem opisali svoj oblikovalski pristop, postopek oblikovanja in svojo končno rešitev kot svoj predlog:

Zgoraj: Etiketa za beli pinot

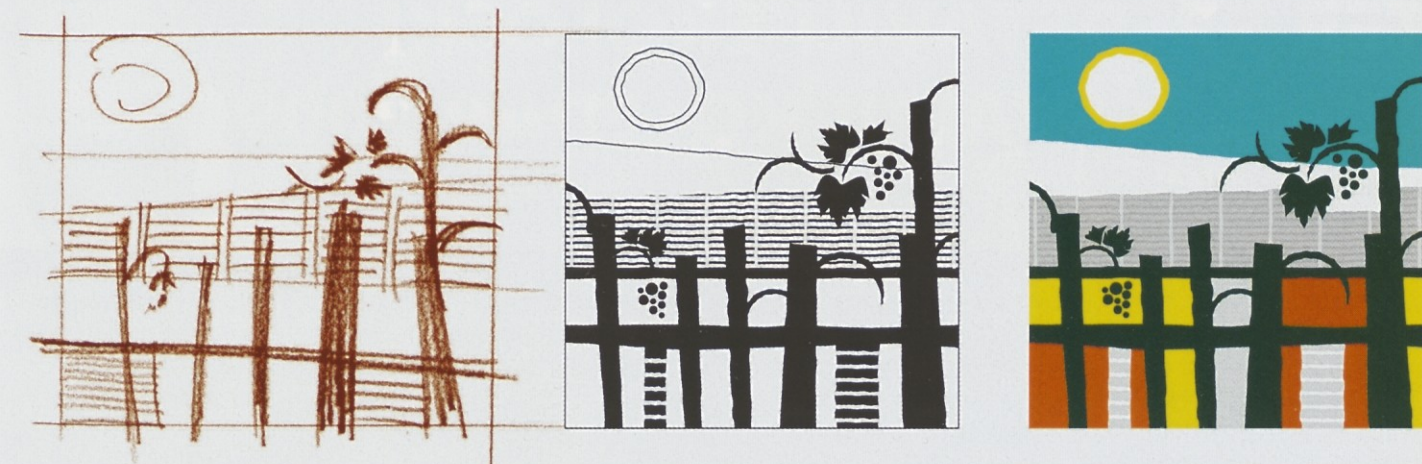
Spodaj: 6 variant etikete s črnim ozadjem za chardonnay VINAKRAS in konstrukcija etikete z napisom vrste vina in VINAKRAS

5 različnih rastrov kamna

Od prve ideje za motiv ograje s trtami in soncem v ozadju prek črne risbe do končne rešitve - trije koraki

Stilizacija Krasa

Novo etiketo za bela buteljčna vina VINAKRAS opremlja serija barvnih ilustracij, ki iščejo navdih v kraškem svetu kamna, narave in vinogradništva. Duša Krasa se izpoveduje ne le v širokih zaobjemih pokrajine, marveč se izpoveduje tudi v malih in preprostih nadrobnostih: v izseku kamnitega zidu, v grobi površini kraške skale, v primitivni lepoti kamnite kraške line, v prgišču rdeče zemlje.

Kako od takih vtisov do oblikovanja etikete, ki naj ohranja pristnost začetnega poetičnega navdiha, a obenem daje proizvodu prodajno moč in primerno sporočilnost?

Od prvega, grobega nanizanja osnovnih obrisov (1), se podoba udejani z zapolnitvijo črnih površin (2) in končno polno zaživi z dodatkom barvnih odtenkov in z materično oplemenitvijo ploskih površin (3).

Iskanje pravega ravnotežja

Končni čistoris etikete je rezultat postopnega uravnavanja vseh posameznih delov podobe in iskanja ravnotežij

- tako med besedili kot tudi med različnimi grafičnimi elementi.

Vsakemu vinu svoj odtenek

Sivi pinot je vino rumene barve z zlatimi odtenki. Nežen in sladkast vonj spominja na grenivko in cimet.

Vitovska grganja je intenzivno in sveže vino, zlato-rumene barve. Vonj spominja na mandelje in cimet.

Sauvignon je suho vino zelenorumene barve. Vonj spominja na bezeg, žajbelj, pokošeno travo in včasih tudi na zeleno papriko. Sveže poletno vino.

Malvazija je suho in sveže vino slamnatorumene barve z zelenimi odtenki. Vonj spominja na cvetove akacije, mareli-co, breskev, eksotično sadje ali celo na beli poper.

Chardonnay je sveže vino slamnatorumene do zlate barve. Vonj spominja na jabolka zlati delišes in na skorjo svežega kruha.

Branimir Gasparini - vodja prodaje vin, VINAKRAS Sežana

1. stilizirana ograja s trtami in soncem v ozadju; 2. vinska steklenica z veliko čašo na mizi; 3. na mizi v perspektivi vinska steklenica, kozarec in skleda, za mizo v ozadju stol; 4. piramida treh vinskih sodov; 5. trta z grozdi in ptico

Na zadnji prireditvi ob stoletnici

PODELILI DVANAJST ŠTIPENDIJ TER PREDSTAVILI EKOLOŠKI IN VARČEVALNI KOLEDAR 2009

Jasmina Štrekelj

Zadružna kraška banka (ZKB) je v petek, 19. decembra 2008, priredila v svojih dvoranskih prostorih na Opčinah predstavitev koledarja za prihodnje leto. Srečanje je vključevalo tudi podelitev dvanajstih štipendij posebno uspešnim dijakom-maturantom višjih srednjih šol in študentom, ki so diplomirali na univerzi v šolskem letu 2007/2008.

Predsednik upravnega odbora Zadružne kraške banke Sergij Stancich je poskrbel za podelitev dvanajstih štipendij za šolsko leto 2007/2008. Svoje krajše razmišljanje je namenil prav nagrajencem. Svetoval jim je, naj »... nikakor ne merijo uspešnosti s pojmom denarja«, temveč naj se zavzemajo za etično delovanje in blaginjo skupnosti. Uspešno zaključen študij predstavlja pomemben korak na posameznikovi življenjski poti in prav v tem smislu naj bodo prejete štipendije spodbuda za nadaljnjo izobraževanje. ZKB namenja namreč veliko pozornosti mladim in jih bodri za vztrajanje in poklicno izpopolnjevanje, je sklenil svoj nagovor predsednik upravnega odbora banke.

Na razpis za štipendijo so se lahko prijavi člani ali otroci članov ZKB, ki so opravili maturo z oceno vsaj 85/100 ali končali študij z univerzitetno diplomom prve ali druge stopnje z oceno 105/110.

Štipendije po 500 € za diplomante višjih srednjih šol so prejeli: **Agata Venier** (Državni licej A. M. Slomšek - družboslovna smer; končna ocena: 100/100 s pohvalo), **Sharon Ostrouska** (Državni znanstveni licej F. Prešeren - znanstvena smer; ocena: 100/100), **Lara Simoneta** (Državni tehnični zavod Žiga Zois - trgovsko-tehniška smer; ocena: 93/100), **Danijel Simonettig** (Državni znanstveni licej F. Prešeren - znanstvena smer; ocena: 90/100) in **Daniel Košuta** (Državni znanstveni licej F. Prešeren - znanstvena smer; ocena: 100/100 s pohvalo).

Štipendiji po 750 € za študente z univerzitetno diplomom prve stopnje sta dobila **Matija Frandolič**, ki je diplomiral iz pravnih ved s končno oceno 105/110, in **Kristjan Stopar**, ki je diplomiral iz umetnosti, glasbe in spektakla s končno oceno 108/110.

Štipendijo po 1000 € za študente z univerzitetno diplomom druge stopnje pa so si zagotovili: **Alexander Kante** (diplomiral iz upravnega in strokovnega svetovanja s končno

Tradicionalna decembrska predstavitev koledarja ZKB je zaradi jubilejnih okoliščin pridobila morda slovesnejši značaj, saj je srečanje predstavljalo zadnjo letošnjo prireditev ob stoletnici njenega uspešnega delovanja v korist tržaške skupnosti.

oceno: 110/110 s pohvalo), **Iztok Cergol** (diplomirani inženir računalništva in informatike z oceno: 110/110 s pohvalo), **Bojan Simoneta** (diplomirani inženir elektronike z oceno 110/110 s pohvalo), **Meta Starc** (diplomirala iz medicine in kirurgije z oceno: 110/110 s pohvalo) in **Alenka Možina** (diplomirala iz prevajalstva na tehnično-znanstvenem področju z oceno: 110/110 s pohvalo).

Po podelitvi štipendij je sledila krajša glasbena točka, za katero sta poskrbeli kitaristki Veronica Carli in Janja Savi.

Ob koncu je generalni direktor ZKB Aleksander Podobnik predstavil koledar »Green, verde, zeleno 2009«, ki je tiskan na ekološkem papirju. ZKB se s koledarjem ne kaže javnosti le kot učinkovit zavod za denarne storitve, temveč je predvsem pomemben dejavnik gospodarskega, socialnega, kulturnega in športnega razvoja našega teritorija. Vodilni motiv

Generalni direktor ZKB Podobnik in predsednik ZKB Stancich

Prejemniki štipendij

novega izdanega koledarja, je poudaril Podobnik, je zelena barva, ki za banko predstavlja življenjski stil in zastopa skrb za okolje, za zaščito naravnih danosti, pa tudi za zaščito ljudskih navad, domačih pridelkov ter sploh vsega kulturnega bogastva kraškega teritorija.

Dosledno z vodilnimi vrednotami ZKB (stvarnost, transparentnost, zaupanje in povezanost s teritorijem) bo torej tudi po koledarju leto 2009 potekalo v znamenju zelene barve oziroma tako imenovane »filozofije green« ali zelene filozofije. S tem namenom je koledar obogaten z objavo preprostih in koristnih pravil, nasvetov in priporočil, ki zadevajo človekovo povezanost z okoljem, je še dodal generalni direktor.

Januar je na koledarju posvečen energetskega varčevanju, v katerem izstopata nasveta: »Uporabljalj energetsko varčne žarnice: proizvajajo isto svetlobo in znižajo stroške

za energijo!« in »Ne puščaj svojih gospodinskih aparatov vključenih po nepotrebem: lahko prihraniš do 8% energije!«.

Februar je namenjen ogrevanju, saj »če znižamo temperaturo v svojem stanovanju na 15 stopinj Celzija, preden gremo spat, s tem zmanjšamo stroške ogrevanja za 30%«.

Marec je posvečen ločenemu zbiranju odpadkov, v katerem velja pravilo: »Za vsako vrsto odpadka svoj zabojnik!«.

Aprilska priporočila zadevajo proizvode teritorija. Bolj smiselno se je namreč odločiti za krajevne proizvode, ki jih ni treba prevažati, saj tako lahko pripomoremo k zmanjšanju onesnaženosti in omejevanju prometa.

Majski nasveti spodbujajo uporabo okolju prijaznih mobilnih sredstev, kot so javna prevozna sredstva, kolesa itn.

Junija nam koledar priporoča, kako nakupovati: »Uporabljalj bombažno torbico namesto plastičnih vrečk!«.

Mesec julij je posvečen racionalnemu upravljanju z vodo.

Avgust je posvečen izkoriščanju obnovljivih virov za pridobivanje uporabne energije in toplote z nakupom in uporabo sončnih kolektorjev ali sistema za centralno kurjavo na biomaso.

September je posvečen recikliranju papirja. Oktober poudarja uporabo detergentov v primernih količinah.

Novembrski nasveti zadevajo biološko hrano in proizvode.

Mesec december pa ob voščilu še poudarja iztržek osrednje niti koledarja: »Manj zapravljaj, odgovornejše uporabljalj naravne in energetske vire, spoštuj okolje, pazljivejše in bolj premišljeno izbiraj pri nakupih in porabah!« ali drugače povedano: »Vsakdo lahko z vsakdanjimi preprostimi dejanji in s premišljenim ravnanjem pripomore k spoštovanju okolja in k zmanjševanju njegovega obremenjevanja!«.

Kitarisiki Veronica Carli in Janja Savi, Podobnik in Stancich ter povezovalca prireditve

Odprite naše spletne strani:
www.park-skocjanske-jame.si

NOVA PODOBA PARKA ŠKOCJANSKE JAME NA SVETOVNEM SPLETU

Samo Šturm

Danes si življenje brez interneta težko predstavljamo. Ta obsežen informacijski prostor je postal del našega poslovnega in zasebnega vsakdana in je za vedno spremenil procese komuniciranja, poslovanja in preživljanja prostega časa. Internet je postal najbolj uporabljan, raziskovan in še vedno najhitreje rastoč globalni fenomen. Že leta 1995 je postal najhitreje razvijajoča tehnološka novost v zgodovini človeštva. Poleg brskanja po spletnih straneh po internetu tudi komuniciramo, izmenjujemo datoteke, oblikujemo multimedijske vsebine, itn.

V okviru mednarodnega projekta Interreg III A smo imeli v JZ Park Škocjanske jame za enega izmed ciljev tudi posodobitev spletne strani. Dandanes je izjemno pomembna predstavitev na svetovnem spletu, ki je eden izmed najlažje dostopnih virov informacij. Ker je ena izmed pomembnih dejavnosti našega zavoda tudi predstavjanje zavarovanih območji narave, vrednot varstva narave, osveščanje javnosti in turistična dejavnost, je to za nas zelo dobrodošla pridobitev. V Parku Škocjanske jame smo v celoti uredili in posodobili spletne strani. Odločili smo se za postavitve spletne strani portalskega tipa. Celovita predstavitev Škocjanskih jam in širšega območja je tako na voljo najširši skupini uporabnikov v petih jezikovnih različicah. Spletne strani najdemo na naslovu: www.park-skocjanske-jame.si

Najpomembnejša stvar in ena izmed ključnih značilnosti uspešne spletne strani je njena vsebina. Spletne strani morajo vsebovati informacije, ki se navezujejo na vsebino in koncept spletne strani. Uporabniki pridejo na spletno stran predvsem zaradi vsebine in informacij, ki jih želijo. Spletna stran mora imeti

zato tudi primerno strukturo, ki odraža vsebino strani (npr.: enostavna navigacija strani, ki v vsakem trenutku pove uporabniku, kje se nahaja in kam lahko gre: menijska vrstica, drop down menuji, bannerji). Dobre spletne strani morajo biti med seboj tematsko povezane in kot skupek odražati glavno témo spletne strani. Struktura spletne strani in njene vsebine je zelo pomembna tudi za obiskovalce strani, saj se obiskovalci lažje sprehajajo med stranmi po straneh s primerno strukturo. Vizualno ali vidno podobo oziroma dizajn strani smo priredili po celostni podobi parka in jo poskušali čim bolj podrediti vsebini strani.

Pri posodobitvi vsebine smo poskušali zajeti čim širši spekter tematik, značilnih za Park Škocjanske jame, in jih pripraviti in predstaviti ciljnim skupinam - publiki na njim uporaben, privlačen način. Zaradi širšega spektra ciljnih obiskovalcev vsebine kolebajo od poljudnoznanstvenih informacij za zahtevnejše obiskovalce, prek novic in napovedi dogodkov do prelepih fotografij in povsem za obiskovalce parka (turiste) uporabnih informacij. Vsebinsko smo zajeli v več tematskih sklopov:

Dejavnost je izvedel JZ Park Škocjanske jame, Slovenija v okviru mednarodnega projekta: "Razvijanje načel trajnostnega upravljanja zavarovanega območja parka Škocjanske jame v sodelovanju z drugimi zavarovanimi območji", program pobude skupnosti INTERREG IIIA, Sosedski program Slovenija-Madžarska-Hrvaška 2004-2006.

slovenija
 magyarország
 hrvatska

Kratek opis projekta:

Projekt je zrcalni in je spadal pod prednostno nalogo 2. trajnostni razvoj - podukrep 2.2 varstvo narave. Partnerja v Sloveniji sta bili občini Divača in občina Ilirska bistrica. Projekta se je pričel julija 2007 in končal maja 2008. Njegov splošni cilj je bil vzpostavitev aktivnega upravljanja in varovanja tranzicijskega in vplivnega zavarovanega območja PŠJ ter sodelovanje z drugimi zavarovanimi območji (PP Učka, Hrvaška), za kar je potrebno izmenjavo najboljših praks na področju varstva narave razvijati načela trajnostnega upravljanja, ki bi temeljila na dvigu nacionalne zavesti o sobivanju človeka z naravo.

Podoba novih spletnih strani parka: navigacijska vrstica z menuji in s preklopom med jezikovnimi različicami je zgoraj; na levi imamo prikaz navigacije, kjer se trenutno nahajamo, in iskalnik po straneh; stalni gumbi so na desni strani (e-razglednica, fotogalerija, virtualni ogled jame) in na levi (UNESCO etc.)

- UNESCO-ve mednarodne konvencije, v katerih je Park Škocjanske jame
- sklop o Škocjanskih jamah
- sklop o parku ozroma zavarovanem območju
- predstavitev uprave javnega zavoda Park Škocjanske jame
- sklop o domačih krajih, dogodkih, ljudeh v tem prostoru
- sklop o izobraževanju
- sklop o turizmu, ponudbi parka itn.
- panorame in detajli v fotogalerijah

Tem elementom smo dodali še nekaj aplikacij na strani, da vzpodbudimo določeno aktivnost obiskovalcev (da zadržimo pozornost čim dlje, oziroma da dobimo nekakšen feedback - povratno informacijo), in sicer: pošiljanje e-razglednic, izvajanje kratkih e-anket, prikaz vremenskih razmer, iskalnik po straneh, povezava na virtualni ogled jame, novice na prvi strani.

Kot zanimivost lahko pripišem, da smo v enem letu zabeležili okrog 150.000 obiskov spletnih strani. Zanimivo je tudi, da smo zabeležili največje število obiskov v maju 2008 (več kot 17.000). Iz statistike razberemo, da so obiskovalci spletnih strani parka z vsega sveta - Evrope, Japonske, ZDA, Izraela, Kanade, itn. V spletni anketi med obiskovalci na slovenski različici strani pa lahko razberemo, da je več kot 50% obiskovalcev Škocjanskih jam najbolj navdušil impozantni podzemni kanjon Reke.

V mednarodnem projektu smo poleg tega uresničili še nekaj naših ciljev:

1. Pripravili smo upravljalški načrt Parka Škocjanske jame in širšega tranzicijskega območja parka.
2. Kartirano in naravovarstveno ovrednoteno je bilo območje na prostoru Vremščice v površini 9,265km².
3. Opravljena je bila inventarizacija potočnih rakov v porečju Reke, pripravljen je predlog načrta za raziskave in monitoringa izbranih živali, rastlin, habitatnih tipov na območju Kraškega biosfernega rezervata (KBR).
4. Izvedli smo več izobraževalnih programov za promocijo vrednot ohranjanja narave. namenjenih zaposlenim, šolarjem in lokalnemu prebivalstvu.
5. Pripravili smo nekaj skupnih publikacij s čezmejnimi partnerji o projektu in promociji območij.
6. Prispevali smo k dvigovanju osveščenosti prebivalstva o varovanju in ohranjanju narave ter o trajnostnem razvoju na celotnem območju parka.
7. Okrepljeno je bilo sodelovanje z mednarodno mrežo šol parka, z izvedbo različnih aktivnosti v okviru projekta, sodelovali smo s projektom ustanovljene mreže šol Parka prirode Učka na Hrvaškem.

**Dr. France Habe (11.1.1909 - 12.10.1999),
speleolog in krasoslovec**

PRED STOTIMI LETI JE PO LJUBLJANICI NA VRHNIKI PRIPLAVAL NA SVET "MALNARJEV FRANCE" ...

Andrej Kranjc

Prav pred stotimi leti je „Malnarjev France“ priplaval na svet po Ljubljani na Vrhnikih, kot se je rad pošalil dr. France Habe, ob vodi, ki se po dolgem teku pod

zemljo tod dokončno pokaže na površje »in mi je bilo že v zibelko položeno, da se bom ukvarjal z njenimi in drugimi podzemeljskimi skrivnostmi«.

Res se je že mladi France Habe v gimnazijskih letih navdušil za jamarstvo, njegove prve korake po podzemlju pa je usmerjal vrhniški učitelj, znani jamarski mentor in pozneje sodelavec Inštituta za raziskovanje krasa v Postojni, Ivan Michler. Kras in njegovo podzemlje sta bila tudi med vzroki, da se je France odločil za študij geografije in zgodovine na Filozofski fakulteti Ljubljanske univerze, na kateri je leta 1932 diplomiral. Tudi tema njegove diplome je bila vezana na kras in »njegovo« (Francetovo) Ljubljano, in sicer primerjava temperatur posameznih izvirov Ljubljane, kar je ena izmed metod, ki lahko pripomore k poznavanju zaledja Ljubljane in njenih podzemeljskih poti. To je bila tudi ena izmed njegovih prvih objav - članek z naslovom »Toplinski odnosi na izviri Ljubljane«, ki je izšel v Geografskem vestniku leta 1937.

Prva službena leta, druga svetovna vojna, taborišče Dachau, poučevanje na gimnazijah v Ljubljani, na Ptujju, v Gornji Radgoni in Murski Soboti so Franceta Habeta vodili drugod po svetu, zunaj krasa. Ko pa je prišel leta 1952 učiti v Postojno in na Rakek, se je z vso vnemo spet posvetil krasu. Leta 1964 je na Ljubljanski Univerzi uspešno obranil doktorat z naslovom »Morfološko-hidrografski razvoj severnega roba Pivške kotline s posebnim ozirom na Predjamski sektor« in bil že naslednje leto izvoljen za znanstvenega sodelavca na Inštitutu za raziskovanje krasa SAZU v Postojni, odkoder je leta 1977 odšel v pokoj. Upokojitev pa zanj ni pomenila prenehanja strokovnega dela in ukvarjanja s krasom in z jamami. Dobil je nove vzpodbude; predajal se je témam, varstvu krasa posebej, ki so ga najbolj veselile, in imel je še več časa za svoje jamarske prijatelje z vsega sveta.

Habetovo strokovno delo, ki obsega krepko več kot 200 strokovnih objav (vseh najbrž nimamo dokumentiranih), je v celoti namenjeno krasu in kraškimi jamami, obenem pa tako široko in raznoliko, da je težko v kratkem napisati, s čim vse se je ukvarjal, kaj raziskoval, o čem pisal in s čim največ pripomogel k poznavanju krasa. Kot dve izmed skrajnosti naj navedem na eni strani njegovo 85 strani obsegajočo znanstveno

razpravo iz Acta carsologica z naslovom »Predjamski podzemeljski svet«, ki je izšla leta 1970, na drugi strani pa, skupaj z Dušanom Kunaverjem, priredbo ponatisa Malavašičevega dela »Erazem iz Predjame«, ki je izšla leta 1997. Leta 1995 je objavil zadnji strokovni članek v reviji Acta carsologica, leta 1997 je izšla njegova knjiga o mlinih na Cerkniskem in Loškem polju in leta 1999 sta v revijah Die Höhle in Naših jamah izšla njegova prispevka ob smrti vrhniškega rojaka Petra Habiča in spomini na jamarstvo.

Kot geograf in krasoslovec se je France Habe ukvarjal s kraškimi površjem z vse Slovenije (osameli kras), predvsem pa z Notranjsko, kjer je podrobneje preučeval okolico Postojne (kras okoli Oreška, Planine, Predjame in Studenega). S hidrološkega vidika se je ukvarjal z različnimi izviri, posebej Ljubljane in Pivke, s Korentanom, z Reko in poplavlami na krasu. Tudi njegovo zanimanje za jame je bilo zelo široko; od splošnih pojavov, kot so kapniki in jamsko mleko, prek posameznih jam in sistemov (Habečkov brezen, Škocjanske jame in posebej jame okoli Predjame) pa do jam kot regionalnega pojava, kakršni so, na primer, ledene in alpske jame.

Pri tem ne morem mimo njegovega sodelovanja pri večletnem inštitutskem projektu Speleološka karta Slovenije. Predvsem v zadnjih letih se je z vsem svojim navdušenjem lotil vprašanj onesnaževanja krasa in kraškega podzemlja ter njune zaščite, še posebej v zvezi s Krasom in s kraškimi parki. Tudi mimo človeka in njegovega vpliva na kras ni mogel. S tem v zvezi naj omenim Habetovo zanimanje za mline na krasu, za zgodovino jamarstva in jamskega turizma in za turizem na krasu sploh. Pri tem ni bil zgolj opazovalec in zapisovalec dogodkov, ampak je vanje tudi aktivno posegal. Dolga leta, kar desetletja, je bil za obiskovalce Postojnske jame edina literatura njegov vodnik. Bil je tudi avtor turističnih vodnikov po Jami pri Predjami in po Škocjanskih jamah. Objavljal je doma in v tujini: v prvih tridesetih letnikih (do leta 1992) slovenske jamarske revije »Naše jame« je objavil kar 76 prispevkov. Njegovi prispevki so objavljeni v številnih revijah, od

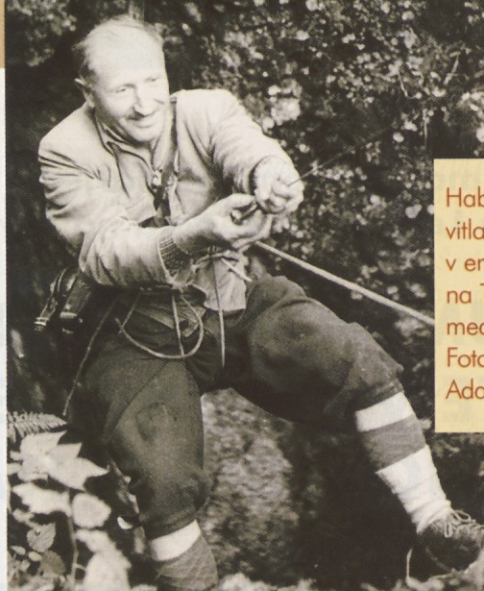
strokovnih, kot so, npr., Acta carsologica (sodeloval je kot pisec prispevkov od prve številke iz leta 1955 do 24. številke leta 1995), Die Höhle in Slovenský kras, prek poljudno-znanstvenih, kot sta Proteus in revija Kras, pa do dnevnega časopisja, v katerem je opozarjal na nova odkritja ter na pereče probleme krasa in kraškega podzemlja.

Habetova volja po dejavnosti se je kazala tudi pri ukvarjanju s speleologijo oziroma z jamarstvom. Tudi tod ni bil v ozadju. Ni bil le terenski raziskovalec, ki je obiskoval in raziskoval številne jame doma in po svetu - tudi takrat odkrita najgloblja brezna, ampak je bil tudi neumoren vzgojitelj številnih jamarskih generacij in organizator jamarske dejavnosti. Še istega leta (1952), ko je prišel v Postojno, je osnoval jamarski klub. Vodil je jamarske krožke in sekcije, predaval po šolah in v javnosti o krasu, jamah in jamarstvu. Ni ostal le predsednik jamarskega kluba: zaradi svoje zavzetosti za jamarstvo in organizacijsko delo je bil predsednik Jamarske zveze Slovenije (1967-1971), predsednik Speleološke zveze Jugoslavije (1970-76), član jugoslovanske Komisije za varstvo jam in jamski turizem (1972-82) in predsednik oziroma član take komisije v okviru Mednarodne speleološke zveze.

Na koncu naj opozorim na še enega izmed Habetovih "konjičkov", ki pa je mejil že kar na profesionalnost, to je na fotografijo, še posebej na jamsko fotografijo. Zbirka njegovih strokovnih posnetkov iz jam, kapnikov, jamskih oblik, vode, njegovih reportažnih posnetkov o raziskovanju jam, jamarski tehniki, delu na terenu, dokumentarnih in tudi umetniških fotografij najbrž šteje nekaj deset tisoč slik in diapozitivov. In tudi tod ni delal sam in le zase, saj je vodil fotografski krožek, prirejal tečaje in seminarje za jamsko fotografijo in organiziral razstave ter fotografska tekmovanja.

Predvsem pa je bil France Habe neumoren terenski delavec in pisec, organizator, vodja ekskurzij po krasu in jamah doma in po tujini, funkcionar in »motor« najrazličnejših društev, vzgojitelj številnih generacij jamarjev, predavatelj, bореc za varstvo krasa in jam in amaterski fotograf. Kljub njegovi tako raznovrstni dejavnosti, prizadevnosti in celodnevni zasedenosti - pravijo, da je v Postojni včasih burja vrtinčila po ulicah njegove papirje, ko je tekal z ene seje na drugo - pa nikoli ni izgubil dobre volje, optimizma in smisla za humor. Geografu, zgodovinarju in humanistu dr. Francetu Habetu se je podzemlje zadnjič odprlo, kot so rekli stari Rimljani: »Mundus subterraneus patet«, sredi oktobra 1999 na postojnskem pokopališču.

Da France Habe ne bo tako kmalu pozabljen in da se ga bodo lahko spominjali tudi tisti, ki niso poznali njega in njegovega dela, so hvalevredno poskrbeli Vrhničani, ki so tik pred stoletnico Habetovega rojstva ob enem izmed izvirov Ljubljance - Močilniku - postavili spomenik trem znamenitim vrhniškim raziskovalcem krasa: Ivanu Michlerju, Petru Habiču in Francetu Habetu.

Habe na jeklenici vitla pred spustom v eno globljih brez na Trnovskem gozdu, med leti 1960 in 1965. Foto: M. Orožen Adamič

Trije Franceti pred Križno jamo leta 1952, v času odkrivanja globljih delov te, ene izmed največjih slovenskih vodnih jam (France Habe prvi z desne, poleg njega Franci Bar in France Hribar). - Foto: F. Bar

France Habe v svojem elementu - 1967 v Zelških jamah s fotografskim aparatom in z mlado pomočnico Mirjam Jenko. - Vir: Arhiv A. Kranjc

Pogovor z mag. Lukom Vidmarjem,
urednikom Leksikona cerkva na Slovenskem

MONUMENTALNA ARHITEKTURA CERKVE V KOMNU SE PO VELIKOSTI IN ELEGANCI KOSA Z ITALIJANSKIMI ZGLEDI

“Bela cerkev sredi polja”

(Srečko Kosovel)

Mag. Luka Vidmar je bil rojen 18. 5. 1977 v Ljubljani. Po končanem študiju umetnostne zgodovine in primerjalne književnosti je magistriral leta 2006. Raziskuje književnost, likovno umetnost ter kulturo baroka in razsvetljenstva v slovenskih deželah. Zaposlen je v Inštitutu za slovensko literaturo in literarne vede pri ZRC SAZU v Ljubljani.

Noben kakovosten leksikon ne nastane čez noč; za vsakega so potrebne dolgotrajne priprave, tehtanje konceptov, izbiranje področij, iskanje primernih sodelavcev, razumevajočih financierjev, naklonjene založbe ... Gospod Vidmar, kako se je rojeval **Leksikon cerkva na Slovenskem**?

Zamisel o leksikonu, ki bi zajel vse sakralne objekte na Slovenskem ter v posameznih geslih opisal njihovo zgodovinsko in umetnostno dediščino, se je rodila v celjski Mohorjevi družbi konec osemdesetih let prejšnjega stoletja. Projekt je dobil otipljive poteze približno pred desetimi leti, ko je pripravljalno delo - zbiranje literature, oblikovanje različnih konceptov - začela skupina mlajših zgodovinarjev in umetnostnih zgodovinarjev. V naslednjih letih so na podlagi terenskega dela in študija literature pripravili osnovno gradivo za popis primorskih in štajerskih cerkva. Ko sem leta 2004 prevzel mesto urednika, smo najprej izčistili koncept leksikona, ki je sedaj zasnovan kot umetnostna topografija slovenskih cerkva, nato pa začeli izdajati posamezne zvezke. Do sedaj smo predstavili že več kakor desetino cerkva v naši državi.

Zadnji trije snopiči **Leksikona** so posvečeni **Dekaniji Kraški**, delu Koprške škofije, ki obsega »klasični« Kras okrog Sežane, do državne meje, roba Vipavske doline, zahodnih obronkov Brkinov in roba nad slovensko Istro. Ta del slovenskega etničnega ozemlja si je po I. svetovni vojni prisvojila Italija, katere fašizem je nasilno uničeval slovenstvo. Šele po II. svetovni vojni se je to ozemlje spet združilo z matično Slovenijo. Zaradi teh političnih vzrokov niso niti Kras niti drugi predeli Primorske toliko umetnostnozgodovinsko raziskani, kot so

raziskane slovenske pokrajine, ki so pred II. svetovno vojno pod kraljevino Jugoslavijo svobodneje dihale kot Primorska pod italijanskim fašizmom. Kolikšen je primanjkljaj pri umetnostnozgodovinskem raziskovanju »sakralnega« Krasa?

Do nedavnega je bil kar velik. Za Primorsko niso bili nikoli napisani zgodovinski in umetnostnozgodovinski pregledi, kakršne so za Štajersko konec 19. in na začetku 20. stoletja sestavili Ignacij Orožen, Avguštin Stegenšek in Franc Kovačič. Vzrokov za to je več. Zaradi burne politične in cerkvene zgodovine, dogodkov, kot so beneško-avstrijske vojne, ukinitve oglejskega patriarhata, razdejanja I. in II. svetovne vojne, je bilo na tem ozemlju uničenih, raznesenih ali preseljenih nesorazmerno veliko župnijskih arhivov in drugih pisnih virov. Sinteze niso prinesla niti desetletja po priključitvi Primorske k Jugoslaviji.

Kdor je doslej potreboval temeljne podatke o celotni kraški sakralni umetnosti, je ostajal praznih rok. Res obstajajo Steletova in Cevčeva dela ter obravnave drugih umetnostnih zgodovinarjev v težje dostopnih strokovnih revijah, toda v vseh je mogoče najti samo delne ali posebne obravnave nekaterih kraških cerkva, ne pa vseh. Šele Vaš **Leksikon** je zapolnil vrzel. Ali so v njem samo povzeta dosedanja umetnostnozgodovinska dognanja ali prinaša tudi nova odkritja?

Posamezne kraške cerkve, umetniki in skupine umetnin so od nekdaj pritegovali pozornost umetnostnih zgodovinarjev. Tako se je vedno veliko pisalo o emajliranem romanskem Križanem iz Lokve ali o renesančni cerkvi v Svetem. Izčrpno so

Dekanija Kraška

1

Podružnična cerkev sv. Jakoba Starejšega v Povirju

bili lahko predstavljeni tudi opusi nekaterih lokalnih umetnikov, tako kamnoseka Giovannija Battiste Novellija. V zadnjih letih so med tematsko zaokroženimi študijami umetnosti na Krasu istopali prispevki dr. Ferdinanda Šerbelja o goriškem baročnem slikarstvu. *Leksikon cerkva* pa je prvi prinesel celovit in natančen pregled cerkvene umetnosti na Krasu. Velika večina tukajšnjih kipov, slik in drugih umetnin je svojo prvo pisno omembo, datacijo ali stilno opredelitev dobila šele z izidom omenjenih treh zvezkov, tako da leksikon nikakor ni le povzetek dosedanjih dognanj.

Katera nova dognanja bistveno spreminjajo dosedanja?

Prepričan sem, da smo avtorji gesel, ki smo bili izrazito pozorni na posamezne faze gradnje in opremljanja pri vsaki cerkvi, pripomogli k razjasnitvi ali vsaj definiranju več pomembnih vprašanj. Na eni strani smo konkretno rekonstruirali veliko doslej neznanih ali vsaj nezadovoljivo opisanih stavbnih zgodovin, npr. novogradenj in obnov po opustošenju I. svetovne vojne, v baroku večkrat prezidanih cerkva v Dutovljah in Obršljanu itn. Na drugi strani pa smo s pregledom bolje osvetlili vrsto umetnostnih praks na tem področju, tudi slogovni repertoar kamnosekov iz 17. stoletja, ki sega od gotskih do baročnih form, ter načine poznobaročnih prezidav in opremljanja starejših arhitektur. Samodejno so se izrisale nekatere doslej neprepoznave povezave, tako med oltarji ali cerkvami, ki jih je postavila ista delavnica, pokazala so se nova dela in nove ikonografske rešitve, na katere še ni bilo opozorjeno, npr. pri Tonetu Kralju, ipd.

Kras očara obiskovalce z bogato kamnoseško tradicijo pri oblikovanju hiš, naselij in posebno cerkva. Kaj menite o osupljivem dejstvu, da nima še nobena slovenska univerza strokovnjaka, ki bi se posvečal samo raziskovanju kraškega kamnoseštva in bi o njem študentom umetnostne zgodovine stalno predaval? Tudi iz obeh (!) primorskih univerz, koprške in novogoriške, katerih zaledje je Kras, ni ne sluha ne duha o tem, čeprav nam obetata marsikaj.

Tradicionalne humanistične vede, ki temeljijo na konkretnem raziskovanju virov ali terena, so danes nasploh v slabem položaju, saj jih preglašajo ali raztapljajo sedaj modne kulturne študije. Če na osrednji slovenski humanistični fakulteti ugaša predmet, posvečen starejši slovenski književnosti, potem me niti najmanj ne preseneča, da na primorskih univerzah ne odkrijejo posluha za kraško kamnoseštvo.

Zanimajo me umetnostni stili oziroma obdobja v kraških cerkvah... V slovenski poeziji obstaja cikel **Gotska okna** pesnika Daneta Zajca, toda na Slovenskem, žal, ne stoji nobena gotska katedrala, kakršna kipi v nebo v Kölnu in v katero so nekoč romali Slovenci, o čemer pripoveduje Jančarjev roman **Katarina, pav in jezuit**. Niti nimamo takšne, kakršna je münchenska Frauenkirche, ki je navdihnila impresivni odlomek v Šeligovi pripovedi **Triptih Agate Schwarzkobler**. Ali se je na Krasu vendarle ohranilo kaj gotskega, kar bi bilo vredno večje pozornosti kot doslej?

Kapela Marije Pomočnice v Lokvi

Na Krasu se je ohranilo kar precej gotških spomenikov. Za enega izmed najpomembnejših velja rombasto obokani prezbiterij cerkve v Vremskem Britofu, ki je bil zgrajen okoli leta 1430. Nekoliko pozneje ga je poslikal neznani, toda izvrstni salzburški slikar. Manj znana je izjemno elegantna kapela Marije Pomočnice v Lokvi, zgrajena leta 1426 iz pravih klesancev in okronana z osmerokotnim zvonikom - jahačem, katere zunanji videz je ostal do danes nespremenjen. Več kraških svetišč, npr. cerkve v Podgradu pri Vremah, pri Naklem in v Stomažu pri Štjaku, je okrašenih s kvalitetnimi gotškimi freskami, ki so jih naslikali italijansko usmerjeni slikarji.

Ali je delež renesanse večji od deleža gotike?

Nikakor ne! 16. stoletje, v katerem se je renesančni slog šele dobro razširil iz Italije v dežele severno od Alp, ni bilo naklonjeno razvoju umetnosti na Krasu, saj so deželo prizadeli kuga, turški vpadi, beneško-avstrijska vojna za grofijo Goriško in reformacija. Vplive italijanske renesanse lahko zato na Krasu odkrijemo le v posameznih primerih, npr. v kamnitih figuralnih reliefih iz Štjaka ali pa v motivih, ki so jih lokalni kamnoseki uporabljali za krašenje portonov, portalov in okenskih okvirjev v 17. stoletju. Kljub omenjenim neugodnim okoliščinam pa je v zadnji tretjini 16. stoletja v Svetem pri Komnu zrasla sijajna cerkev sv. Tilna, ki je ne glede na poznejše baročne predelave ohranila izvirno centralno zasnovo z osmerokotno ladjo.

Slovensko sakralno umetnost je od vseh obdobj oziroma stilov najbolj plodno zaznamoval barok. Ali ta prevladuje tudi v kraških cerkvah?

Izrazito! V 30. letih 17. stoletja, torej v zgodnjem baroku, je na Krasu znova zacvetelo stavbarstvo s kamnoseštvom. Cerkve so gradile že omenjene domače delavnice, med katerimi so izstopale družine Rojina, Felicijan in Sever. Ti mojstri so razvili poseben slog, sestavljen iz prvih gotike, renesanse in baroka. Večinoma so gradili enoladijske cerkve z zvonikom na preslico in s prezbiterijem, ki je imel v notranjščini banjasti obok, prepreden v tradiciji gotike s stukturiranimi rebri. Zunanjščino so krasili dekorativno izklesani, že zgodnjebaročno oblikovani portali, okenski okvirji in obzidni portoni. To je značilni videz cerkva, ki ga navadno povežemo s Krasom. Naslednja faza umetnostnega razcveta se je začela v poznem baroku. Po ustanovitvi goriške nadškofije leta 1752 je to ozemlje zajela mrzlična gradbena dejavnost, ki je vključevala tudi novo opremo in freske. V elegantnem beneškem poznobaročnem slogu so preoblikovali zlasti notranjščino, v katere so postavili razkošne, pogosto rokokojsko naglašene kamnite oltarje goriških delavnic, npr. družin Lazzarini in Zipperla, in barvite slike italijanskih mojstrov, npr. Parolija, Pittonija in Pavone.

Po čem se »kraški« barok razločuje od osrednjeslovenskega ali štajerskega?

Zgodnjebaročne kraške arhitekture in oltarji iz 17. stoletja imajo, kakor rečeno, zaradi avtorstva lokalnih umetnikov in obrtnikov tako ali tako popolnoma izviren značaj. Ta je prepoznaven zlasti po težki tektoniki, ki jo blaži izjemno bogat kamnoseški okras. Poznobaročni arhitekti, kiparji in slikarji, ki so ustvarjali na Krasu v 18. stoletju, pa so večinoma prihajali iz Gorice in Furlanije, zato je v njihovih delih čutiti močan vpliv svetovljanskih Benetk. Vsekakor so bistvene spodbude za umetnost na Krasu v tem času prihajale iz italijanskega baroka, za katerega je značilno ravnotežje med antičnimi proporci in formami na eni strani ter sodobno dinamiko zasnove in okrasja na drugi strani. Oboje se kaže tudi v kiparstvu v kamnu, ki je značilno za to področje. Umetnost na Kranjskem je bila za tovrstno estetiko dovezeta predvsem v prvi polovici 18. stoletja, sicer pa je imela tako kakor umetnost na Štajerskem srednjeevropski značaj, torej ni imela živega stika z antično tradicijo, zato pa je stopnjevala razgibanost in igrivost okrasja. Za Štajersko je v nasprotju s Primorsko značilno kiparstvo v lesu. Odmevi s Kranjske in Štajerske so bili na Krasu le izjemni. Med njimi sta izvrstna lesena kipa mariborskega kiparja Jožefa Strauba v štanjelski cerkvi in čebulasta streha cerkvenega zvonika v Avberju.

Koliko in kako so se uveljavili pobaročni umetnostni stili?

V 19. stoletju je na Krasu zopet zavladalo umetnostno zatišje. Slike, ki so jih naročali v tem času zlasti na Kranjskem, npr. pri Langusu in Tomincu, so sprva nastajale še v baročni tradiciji, nato pa je prevladal sodobnejši nazarenski slog. V

arhitekturi so se uveljavili tako imenovani historični slogi. Edini pomembni kraški sakralni arhitekturi tega časa sta neoklasicistična cerkev v Štorjah (1848) in neoromanska cerkev v Sežani (1878). Neoromanika je zaznamovala tudi številne obnove v 20. letih 20. stoletja pod kraljevino Italijo, ki so odpravljal posledice soške fronte. Cerkve v Brestovici, Selih, Kostanjevici in drugje so bile na novo postavljene po skoraj enotnem, zadržanem, vendar estetsko zelo dovršenem modelu. Kipar Novelli in slikar Leopoldo Perco sta jih nato opremila z oltarji, s kipi in slikami ter z drugo opremo, ki se je navdihovala pri romanski in starokrščanski umetnosti.

Pred II. svetovno vojno je Tone Kralj na novo poslikal precej primorskih, med njimi tudi kraških cerkva. V njih je odpravil marsikatero starejšo likovno prvino in v poduhovljene poslikave vnašal aktualne drobce: bolj ali manj prikrito in v ekspresionizmu zavito kritiko italijanskega fašizma. Tudi tržaški slikar Avgust Černigoj je sprejel naročila za sakralna dela, čeprav menda ni bil veren, niti ni bil njegov konstruktivizem poduhovljen, zaradi česar ta stil za naročnike ni bil sprejemljiv. Slikar se je tega zavedal, zato je delal nenavadne kompromise. Umetnostni zgodovinarji teh zanimivih, včasih protislovnih pojavov še niso natančneje raziskali niti razložili. Zakaj ne?

Kraljeve in Černigojeve poslikave cerkva na Primorskem kljub več študijam, ki so posvečene tema umetnikoma (zadnjo o Kralju je napisala Verena Koršič Zorn), še zdaleč ne pomenijo izčrpane teme. Pri Černigojevih, ki so bolj zanimive zaradi svojih formalnih posebnosti, se po mojem mnenju postavlja zlasti vprašanje slogovnih vzorov, ki jih slikar očitno ni iskal v avantgardni umetnosti, temveč jih je bolj ali manj uspešno posnemal v srednjem veku, bizantinski umetnosti ipd. Nasprotno je pri Kralju veliko bolj zanimiva ikonografija, saj je slikar v izrednih okoliščinah, v katerih so se znašli primorski Slovenci po I. svetovni vojni, svobodno predeloval tradicionalne katoliške, v stoletjih uveljavljene teme in motive ter jih povezoval z aktualnimi političnimi problemi in duhovnimi dilemami.

Po II. svetovni vojni je komunistična oblast po zgledu stalinistične Sovjetske zveze preganjala in nadzirala slovensko katoliško Cerkev. Zato je med drugim ponižala ljubljansko cerkev sv. Jožefa s Plečnikovim oltarjem v snemalni studio (v čemer nekateri nabrito vidijo prekletstvo, iz katerega izvira klavrnost slovenskega filma) in načrtno porušila več kočevskih cerkva? Ali so bili takšni primeri tudi na Krasu?

Podružnična cerkev Marijinega Vnebovzetja pri Sežani

Podružnična cerkev sv. Brikcija pri Naklem

K sreči ne! Le cerkev sv. Tomaža iz 17. stoletja je začela propadati po določitvi državne meje leta 1954, ker je ostala njena matična vas Gročana na italijanski strani. Poleg tega jo je vojska uporabljala za tarčo. Seveda pa povojni čas ni bil naklonjen vzdrževanju cerkva, zato jih je naš čas kar veliko dočakalo v slabem stanju.

Odkar je Slovenija zapustila jugoslovansko federacijo, se osamosvojila in postala pluralistična država s parlamentarno demokracijo, ni več ovir za postavljanje novih cerkva. Ali so na Krasu zgradili kakšno, ki bi lahko veljala za posrečen primer sodobne sakralne ustvarjalnosti?

Ne! Ob izjemni gostoti cerkva na tem območju za kaj takega tudi ni bilo potrebe. Res pa je, da so leta po prvih demokratičnih volitvah prinesla nov zagon pri obnavljanju starih arhitektur. Zgledno sta bili, recimo, prenovljeni cerkev sv. Notburge v Krepljah in cerkev sv. Jakoba v Povirju. Zelo sem vesel, da ljudje v teh spomenikih zopet brez strahu in s ponosom prepoznajo največjo dragocenost svojega kraja.

Katera kraška cerkev je po Vašem strokovnem mnenju vrhunski umetnostnozgodovinski dosežek, pri čemer mislim na ubranost zunanjih in notranjih stilnih sestavin ter na skladnost celotne stavbe s kraškim naseljem in pokrajino?

Odgovor na takšno vprašanje je težak. Večina slovenskih, pa tudi kraških cerkva ni bila zgrajena in opremljena po enotnem načrtu ali v kratkem času. Cerkve so kot umetnostne celote običajno rasle v različnih dobah in umetnostnih slogih, ki se danes med seboj bolj ali manj posrečeno ujemajo. Seveda obstajajo tudi cerkve, katerih arhitekturne, kiparske in slikarske elemente zaznamuje ne le visoka kvaliteta, ampak tudi

harmonija. Med temi bi na Krasu omenil predvsem dve Marijini romarski cerkvi, in sicer v Šmarjah in v Obršljanu. Ubrano gotsko zunanjščino šmarske cerkve so pozneje še poplemenitili zgodnjebaročni dodatki, v obršljanski cerkvi pa se arhitektura 17. in 18. stoletja spaja z marmornimi oltarji, freskami Giulia Quaglia ter platni Pittonija, Lichtenreita in Parolija v baročno celostno umetnino.

Nekateri umetnostni zgodovinarji včasih malce skrivnostno hudomušno omenijo, da jim je bolj kot stvaritev, ki velja po strokovnih merilih za prvovrstno, iz osebnih razlogov dražja kakšna nepričakovana, manj znana ali manj opazna stvaritev. Ali obstaja takšna kraška cerkev, ki Vam je posebno blizu?

Od nekdaj sem zaljubljen v barok, tako da meni ljube umetnine niti niso tako zelo neopazne. Na Krasu osebno najbolj občudujem prezidavo gotske cerkve v Komnu, ki jo je v slogu beneškega poznobaročnega klasicizma izpeljal neznani arhitekt. Ta monumentalna arhitektura, ki se po velikosti, eleganci in razsipni opremi kosa z italijanskimi zgledi, nas med drugim opominja, kako zelo smo ljudje - tudi na Krasu - kljub osupljivemu tehničnemu napredku zadnjega stoletja v več pogledih zaostali za kulturo in duhovnostjo starejših dob.

Gospod mag. Vidmar, zahvaljujem se Vam za pogovor. Naj Vam in **Leksikonu**, ki ga urejate, še naprej sijajo mile zvezde, da bodo v novih snopičih kmalu obdelane še preostale slovenske cerkve, saj so poglavitni del naše kulturne in umetnostne dediščine, ki bo vendarle, po vsej neprijazni zgodovini, dočakala prvi celoviti in sistematični prikaz!

Dekanija Kraška - 2

ŽUPNIJSKA CERKEV SV. JURIJA V KOMNU

Iz zbirke Celjske Mohorjeve družbe "Leksikon cerkva na Slovenskem" predstavljamo iz 2. dela 6. zvezka z območja škofije Koper župno cerkev sv. Jurija v Komnu. Leksikon je uredil mag. Luka Vidmar. Oblikoval ga je Jure Jančič. Avtor fotografij: Peter Kozin.

LEGA IN TLORIS CERKVE SV. JURIJA: Proti severovzhodu obrnjena obzidana cerkev stoji na privzdignjeni ploščadi v jedru vasi. Na jugovzhodni strani vodi do nje široko in ograjeno kamnito stopnišče. Vrh njega omejujeta dostop kamnita baročna slopa, ki sta obrobljena z voluto in zaključena z obeliskom. Na jugozahodni strani vodi do pročelja ob zvoniku večje kamnito stopnišče.

V tlorisu cerkve si sledita prezbiterij in ladja, ki jima je na jugovzhodni strani prizidana zakristija z oratorijem. Kampanile stoji pred levo polovico pročelja, pomaknjen iz osi cerkve proti jugu.

ZGODOVINA: Cerkev je omenjena posredno s krajem in župnijo leta 1247. Prva sakralna stavba je bila postavljena vsaj v drugi polovici 10. stoletja, ko je bila pri njej ustanovljena pražupnija za goriški del Krasa južno od Vipave.

Sedanja stavba, zlasti prezbiterij, je v jedru gotška. Gradila jo je delavnica, ki izhaja iz kroga Mojstra kranjskega ladijskega oboka. Zvonik so postavili leta 1733. V letih od 1768 do 1773 so cerkev povečali in prezidali v slogu beneškega poznobaročnega klasicizma, pri čemer sta bili skoraj na novo zgrajeni ladja in zakristija. Arhitekturno zasnovano je mogoče pripisati nasledniku Micheleja Bona. Po tej obnovi je bila cerkev tudi na novo opremljena.

ZUNANJŠČINA: Ladja je pravokotna, prezbiterij ima triosminski zaključek.

Triosno tempeljsko fasado členijo štirje toskanski pilastri, ki nosijo prevojno ogredje s trikotnim čelom. V glavi osi je kamnit portal, ki je obrobjen s parom toskanskih pilastrov in zaključen s prekinjenim segmentnim čelom. V čelo je vstavljena dekorativno oblikovana latinska napisna plošča, ki poroča o novogradnji cerkve pod vikarjem Janezom Štefanom Kemperletom 1768. Nad portalom je zazidano veliko pravokotno okno v kamnitem okvirju. V stranskih oseh fasade sta kam-

nita stranska portala, zaključena s profiliranim venčnim zidcem, nad njima pa je pravokotno okno v kamnitem okvirju.

V vogelnike prezbiterija so vklesana znamenja kamnosekov, ki so delovali na Krasu in Vipavskem v tretji četrtini 15. stoletja in so bili povezani s kranjsko-škofjeloško delavnico. V jugovzhodni vogal je vklesan začetek napisa v gotski minuskuli.

V zakristijo vodi kamniti portal, datiran z letnico 1769, ki je okrašen z rozetami. V enega od vogelnikov so vklesana gotška kamnoseška znamenja. Verjetno so ob povečavi zakristije po letu 1768 uporabili vogelnike stare gotške ladje.

Zvonik je oglejskega tipa. Obteka ga valovito zaključen talni zidec. Polkrožno zaključen portal v južni strani ci ima v sklepnem kamnu vklesano letnico 1733. Na vzhodni strani vodijo kamnite stopnice do polkrožno zaključenega portala v nadstropju. Loki bifor v zvonišču slonijo na jonskih stebrih in pilastrih.

NOTRANJŠČINA: Ostenje ladje in prezbiterija členijo toskanski pilastri, ki nosijo prevojno ogredje. Med prostoroma stoji pilasterski slavolok.

Ladja je pokrita z visokim zrcalnim obokom. Ob straneh sta umeščeni pilasterski oltarni niši.

Pevski kor sloni na paru kamnoseško obdelanih kaneliranih slopov. Konveksno-konkavna ograja je členjena s pilastri in zidci.

Prezbiterij je banjasto obokan. V zakristijo vodi kamnoseško obdelan portal, okrašen z rozetami in geometrijskimi motivi. Nad njim se v prostor odpira empora s profiliranim kamnitim okvirjem.

Ravni strop zakristije je okrašen s štukaturanim okvirjem.

POSLIKAVA: Cerkev je leta 1901 s prizori in dekorativno poslikal Clemente Del Neri (sign. in dat.). Na oboku

Dekanija Kraška

2

prezbiterija so štirje evangelisti, v luneti nad oltarjem pa Srce Jezusovo z angeli. Na stranskih stenah sta naslikana prizora Čaščenje sv. Rešnjega telesa in Jezus blagoslavlja otroke. Nad emporo je naslikan plemiški grb z napisnima trakovima (letnici 1848 in 1898). V okvirju na ladijskem oboku je Poklon sv. Treh kraljev.

OPREMA: Poznobaročni marmorni veliki oltar sv. Jurija je stebrskega tipa, z elementi tabernakeljskega tipa. Kakor sporoča kronogram na njegovi hrbtni strani, ga je dal leta 1773 postaviti vikar Mihael Cugič. Menzo krasi reliefna kartuša s sv. Jurijem. Tabernakelj je zaključen z baldahinsko kupolo. Za njim se dviga na ozadju marmorne stene šest parov diagonalno postavljenih kompozitnih stebrov, ki podpirajo prevojno ogredje in volutno atiko z baldahinsko kupolo. Steno za stebri krasi inkrustirano rastlinje s cvetovi.

Ob stebrišču sta kipa sv. Lovrenca in sv. Vida, na ogredju kipa angelov adorantov, vrh atike pa kipa putov. V atiki je Sv. Duh v žarkovju, vrh baldahinske kupole pa Vstali Kristus. Na podstavku kipa sv. Vida je vklesana latnica 1776. Oltarna slika sv. Jurija v boju z zmajem je bila naslikana v 19. stoletju v baročni tradiciji.

Za oltarjem je na konzoli procesijska omara z baročnim kipom Device Marije z Detetom v bogatih oblačilih. V levo steno prezbiterija je vzdana inkrustirana baročna kustodija, ki ji je v zgornjem in spodnjem delu dodan rokokojski okras.

Obhajilna miza je v obliki marmorne balustrade. Daritveni oltar in ambon je po načrtih Franca Kvaternika izklesal Alojz Tragin. V prezbiteriju stoji kaneliran krstni kamen iz 19. stoletja.

V ladijskih nišah stojijo štirje marmorni poznobaročni oltarji stebrnega tipa. Oltarja ob prezbiteriju sta razkošnejša in kvalitetnejša, oltarja ob pevskem koru pa kažeta znamenja poznejše predelave (razlike v materialu, verjetno sekundarno dodani kipci putov).

V prvi niši levo od slavoloka stoji oltar z diagonalno postavljenima paroma kompozitnih stebrov, ki podpirata atiko z reliefom Sv. Duha in s kipoma putov. Antependij krasi reliefna kartuša z vrtnicami, prostor nad tronom pa reliefna angela s krono. V niši je voščen baročni kip Matere Božje v novejšem oblačilu. Za isti tron je naslikana slika Rožnovenske Matere Božje (ok. 1900), ki visi pod pevskim korom.

V prvi niši desno od slavoloka stoji oltar z vibastima kompozitnima stebroma, ki podpirata volutno čelo s kipoma putov. Sliko Čaščenje Imena Jezusovega je leta 1902 naslikal Del Neri (sign. in dat.). V atiki je tondo s podobo Boga Očeta, vrh nje pa sta kipa putov z grbom družine Attems.

Oltarja ob pevskem koru sta zasnovana kot par. Dva para stebrov nosita volutno čelo in volutno atiko. V tronu levega oltarja je slika sv. Ana uči Marijo brati (olje na platnu), ki jo je naslikal Giuseppe Bernardino Bison (sign.) v 1. tretjini 19. stoletja. Tondo v atiki prikazuje Kristusa vladarja. V tronu desnega oltarja je baročna slika Smrt sv. Jožefa, v atiki pa slika Boga Očeta. Antependij menze iz belega marmorja krasi relief Jezus in Samarijanka, ki je obdan z angelskimi glavicami.

Levo od slavoloka je poznobaročna mamorna prižnica z lesenim volutnim baldahinom v rokokojskem slogu. Balkon, ki sloni na konzoli v obliki angelske glave, je okrašen z reliefom Vere. Na vogalnih stranicah so na konzolah kipci štirih evangelistov. Ista delavnica je izklesala tudi prižnico v Marijini cerkvi v Obršljanu.

Desno od slavoloka je kip Srca Jezusovega, serijsko izdelan v Münchnu v 1. polovici 20. stoletja. Okvir okrog njega je sestavljen iz dela kulise Božjega groba.

Pod pevskim korom visi baročno razpelo s Križanim. V ladji stojita spovednici, katerih atiki je poslikal Tone Kralj: Jezus dobri pastir in Vrnitev izgubljenega sina. Križev pot sta leta 1928 naslikala Emma Galli in Gebhard Fugel (sign. in dat.).

Poznobaročna orgelska omara je bila izdelana leta 1755.

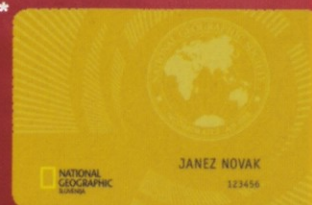
V zakristiji sta slika sv. Alojzija Gonzage iz 19. stoletja in slika sv. Terezije Deteta Jezusa Emme Galli. V istem prostoru sta baročna intarzirana zakristijska omara iz leta 1742 (dat.) in baročni umivalnik iz črnega marmorja.

Viri in literatura

- Brecelj, M., 2001: Gradivo Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije Nova Gorica.- str. 454-456
 Höfler, J., 2001.- str. 13, 139
 Kemperl, M., 2001.- str. 83
 Komen, 1996.- str. 15, 62
 Peskar, R., 1999.- str. 64, 288
 Šerbelj, F., 2002.- str. 52, 55
 Šumi, N., 1961.- str. 180
 Vrišer, S., 1983.- str. 64, 91, 135, 192, 194, 197, 213
 Vuk, M., 1991.- b

DN000654 Helikopter

Oglasno sporočilo - Založba Rokus Klett d.o.o., Stegne 9 b, 1000 Ljubljana

*Prejeli boste kartico ugodnosti z vašim imenom.

**Hkrati boste postali tudi član društva
National Geographic Society.**

informacije in naročila

brezplačna številka 080 19 22 narocila@rokus-klett.si www.ngm.si

Pokrovitelji kluba National Geographic Slovenija:

ARHITEKTURA DOMOV ZNANIH SLOVENCEV

THE ARCHITECTURE OF THE HOMES OF NOTED SLOVENIANS

Avtorica, doktorica arhitekturnih znanosti, je na edinstven način povezala dve področji človekovega ustvarjanja - literaturo in arhitekturo. Predstavljenih je štirideset znanih Slovenk in Slovencev. Med njimi so: Cankar, Fabiani, Grohar, Ipavec, Jakac, Kobilca, Mušič, Novy, Šubic, Tavčar, Trubar, Plečnik,... Kratko je predstavljeno njihovo delo in potem še stavba, kjer so se rodili ali pa ustvarjali, bivali. Popotniki po Sloveniji bodo še z večjim zanimanjem obiskovali domove znanih Slovencev in opazovali, kako je kultura bivanja vendarle povezana tudi s človekovim osebnim

ustvarjanjem. Besedilo v celoti poteka dvojezično (slovensko - angleško). Izdajo knjige je podprlo tudi Ministrstvo za kulturo. Obseg 256 strani, trda vezava, format 22 x 30 cm.

Naročila pri Založbi Kmečki glas po telefonu: 01/473-53-79 (delavniki dopoldne), e-naslov: karmen@czd-kmeckiglas.si in na www.kmeckiglas.com za ceno 39 €. Knjigo pošljejo s plačilom po povzetju in priznajo 10-odstotni popust. Poštne ne zaračunajo. Knjiga je naprodaj tudi v knjigarnah Mladinske knjige, DZS, Libris Koper.

RAZVOJ USTVARJANJA LASTNE KULTURE JE MOGOČ LE NA OHRANJENIH TEMELJIH PODEDOVANEGA

Živa Deu

Ideja o vsebini monografije "Arhitektura domov znanih Slovencev" je zorela povezano s prepletom dogodkov, ki so se odvrteli pred dvema letoma, morda pred tremi leti... Ob prebiranju proze izvrstnega pisatelja Jožeta Javorška, njegovega dela z naslovom "Lili Novy", je moja pozornost ponovno pritegnila baročna palača na Starem trgu v Ljubljani. Prej sicer zaznana lepota - dr. Nace Šumi jo je označil za najlepšo med enakimi - je kot polžja lupina, školjka in simbol dóma slovenske pesnice, v katerem je, kot je sama dejala, pognala svoje korenine - ponovno postala predmet mojega podrobnega in to drugačnega opazovanja.

V arhitekturni konstrukciji so me na poseben način pritegnile črne odprtine nad oboki veže in stopnišča; odprtine, ki so ob vselitvi v igrivo in bahaško palačo zlovešče gledale malo Lili. Monumentalno oblikovan portal s kipom možakarja s prstom na ustih je postal zaradi spoznane zgodbe še veličastnejši. Za temnimi vrati vhoda so se v zavest opazovanja prikradle zdaj dame, ki so v rokokojskih krilih stopale po širokem in impozantno oblikovanem stebrnem stopnišču, prilepljenem na palačo na notranjem dvorišču, zdaj Mlekarna, ki jo je skrivnostna pesnica Lili uredila v pritličju. S prodajo mleka je okreplila družinske finance. V zlitju poznavanja literature in arhitekture je mračna, mogočna, zasrta in baročno zapletena stavba - tako jo je označil Jože Javoršek - zaživela v moji

zavesti v novi podobi. V novem doživetju oblikovanja slovenske kulture.

In zanimiva izkušnja se je prenesla na z delom povezano pot v škofjeloško hribovje. Tod so se me na nov način dotaknili drug za drugim trije domovi... Mogočen dvorec pisatelja Tavčarja. Trška arhitektura rezbarjev in slikarjev Šubicev; umetnostno izrezljan zaporni pilaster med krili vhodnih vrat, zaključen z angelsko glavico, je za vedno shranjen v mojem spominu. In z žalostjo, seveda, ostaline porušene mogočne arhitekture loškega kmeta, doma slikarja Antona Ažbeta, svetovno znanega učitelja umetnosti risanja in barvanja.

Prelivanje zavestnega in nezavestnega delovanja, opazovanja arhitekture na meni povsem nov način, je v sklep o vsebini novega knjižnega dela dozorelo v nemškem Weimerju; v kraju, kjer z enako skrbjo razvojno ohranjajo in združujejo vse poti umetnosti (slikarstvo, kiparstvo, glasbo, ples, literaturo, film in arhitekturo) v zavedanju, da je kakovosten razvoj ustvarjanja lastne kulture mogoče le na ohranjenih temeljih podedovanega.

Knjižno delo je bilo po vsem tem potrebno le še napisati. Začelo se je neke vrste laboratorijsko ustvarjanje... In tu se moram zahvaliti najprej recenzentoma dr. Fedji Koširju in dr. Josipu Korošču za prvo pomoč pri izboru osebnosti in pri namigu, ki se je hvalevredno udeležil, naj oblikovalce slovenske narodne in kulturne zavesti razdelim v dve skupini: na umetnice in umetnike in na znanstvenice in znanstvenike. Hvala tudi dr. Petru Fistru, ki že ducat let spodbuja moje ustvarjalno delo. In upam, da v zahvali v monografiji nisem nikogar izpustila, ki ste, pa čeprav z enim samim ljubeznivo in hitro posredovanim podatkom, prispevali k kakovosti monografije. Hvala tudi vsem sodelavcem za gmotno podporo, dopolnjevanje in strpnost..! Urednica Savina Dreu in oblikovalka Mateja Goršič dobro vesta, da bi - če bi bilo mogoče - radirala in popravljala še sedaj. Hvala tudi hčerki Bari, ki mi je stala ob strani pri »prebavljanju celih knjižnic« in soprogu Matjažu za več kot samo spremljanje na raziskovalnih potovanjih.

In, ne nazadnje, je tu še založba... Hvala tudi njej z željo, da bo z njeno pomočjo knjižno delo prišlo do bralcev, ker bo le tako doseglo svoj namen. To delo namreč skozi oris štiriinštiridesetih arhitektur ne kaže samo odnos umetnic in umetnikov do rojstnih hiš in lastno oblikovanih domov, ampak odkriva tudi od časa Trubarja pa vse do sodobnosti visoko razvito kulturno ustvarjalnost, sestavni del katere je bila tudi kultura bivanja - z arhitekturo in urbanizmom. V razmislek nam in bodočim rodovom!

Prof. dr. Živa Deu - Fakulteta za Arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Uvod v monografijo

V PRIHODNOST USMERJEN ODNOS DO OHRANITVE STAVB IN AMBIENTOV POMEMBNIH SLOENK IN SLOVENCEV

Peter Fister

Čeprav je bila v preteklosti in je tudi še sedaj predvsem ob obletnicah znanih Sloenk in Slovencev navada, da se ob njihovih domovih prirejajo različne slovesnosti, se to vseeno dogaja preveč poredko, da bi poznali slovenski prostor tudi po tem, kako so se prav

zaradi posebnosti v oblikovanju bivalnega okolja in vsakega dóma posebej ustvarila izhodišča in pobude za tiste, ki so predvsem v kulturi in nekateri tudi v znanosti ustvarili največ. To je gotovo eno od temeljnih izhodišč za nastanek izjemno pomembne monografije, ki naj bi zapolnila omenjeno vrzel.

Za predstavitev domov znanih osebnosti je pomembna tudi ugotovitev, da so »... stavbe najpomembnejši del oblikovanja človekovega bivalnega okolja ... v katerem se izoblikujejo človekovo razmišljanje, način dela, odnos do okolja – (saj) prav oblike prostora in stavb določajo kontinuiteto človekovega bivanja, ostanejo del našega jezika, misli in celo duhovnih meril ...«, kot je to zapisal eden izmed najpomembnejših raziskovalcev arhitekturne antropologije (odnosa med človekom in arhitekturo) Nold Egenter. Teoretično izhodišče ponuja razlago, s katero lahko popolnoma razumemo posebnosti in vzroke, ki so oblikovali zlasti umetnike pa tudi znanstvenike, da so kljub vsej širini, ki jim jo je uspelo doseči doma in v svetu, ohranili nekaj tistega, kar so nosili v sebi, kar so jim dajali njihovi domovi in domače okolje. Če bi jih torej spoznavali ne le po delih, ampak tudi po njihovem izvoru in navezanosti na dom, bi verjetno delo marsikaterega med njimi doseglo celo večjo odmevnost, v okolju, iz katerega so izšli, pa bi spodbudili visoko raven zavedanja in spoštovanja do prostora in kulturne dediščine, kar njihovi domovi tudi so.

V monografiji predstavljene stavbe bodo tako prvič ustvarile poseben zemljevid slovenskega prostora, ki je izjemen prav zaradi svoje raznovrstnosti. Tako je avtorica razmišljala že v eni svojih prejšnjih knjig, v Stavbarstvu slovenskega podeželja, saj večji del opisanih domov pomembnih Sloenk in Slovencev že sestavlja omenjeno pokrajinsko pestrost Slovenije. Vendar podobno velja tudi za vse tiste domove, ki so bili v mestih ali nekdanjih trgih, kjer se je vsako naselje oblikovalo kot poseben, drugačen prostor, ki je podobno kot kulturna krajina sooblikoval duhovna merila bodočih umetnikov ali znanstvenikov. Predstavitev vsake stavbe najprej v odnosu do značilnosti njenega okolja - od pokrajine do mestnega ambienta - je zato tista posebna vrednost monografije, ki resnično umešča ustvarjalce v pravo razmerje do domov in okolja, iz katerega so izhajali.

Prav zato, ker bodo ti domovi zdaj bolj prepoznavni, pa je treba opozoriti še na njihovo dejansko stanje in s tem na njihovo vrednost kot kulturno dediščino. Avtorica večkrat navaja nepravilne posege in spremembe na stavbah, omenja neustrezno vzdrževanje ali celo odstranitev pomembnih stavb. To naj bi bilo opozorilo in hkrati napotilo vsem, ki so zadržani za ohranitev naše kulturne dediščine, pa tudi vsem, ki imajo ta del kulturne dediščine za pomembno vrednoto našega prostora tudi v prihodnosti; in to ne samo kot zgodovinski spomin, ampak kot del naše identitete. S tem povezan prostor pa naj bi bil seveda neločljiva sestavina predstavljanih stavb.

Pričakujemo lahko, da bo monografija postala ne samo eden izmed vodnikov po naši kulturni dediščini, temveč bo to poseben, nov zemljevid Slovenije, na katerem bodo označeni veliki bodočih umetnikov in znanstvenikov, pa tudi napotek za nov, v prihodnost usmerjen odnos do ohranitve posameznih stavb in tistih ambientov, iz katerih so pomembni Sloenke in Slovenci črpali moč in ustvarjalnost za svoje velike dosežke. Zaradi dvojezične izdaje in bogatega slikovnega gradiva pa bodo prišle pobude za take cilje gotovo tudi iz preostalega kulturnega svetá, kar je včasih za domače bralce zelo pomembno.

Prof. dr. Peter Fister - Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Recenzija

MONOGRAFIJA PONAZARJA ZANIMIV SOCIALNI PREMIK OD KMETSTVA V MEŠČANSTVO

Fedja Košir

Monografija, ki jo je pripravila prof. dr. Živa Deu, ima pravzaprav dva dela. V prvem so predstavljeni domovi ali bivališča znamenitih slovenskih umetnikov, v drugem pa znanstvenikov. Téma, ki bi jo moral vsak založnik pograbiti z obema rokama, je odlična. Bralce bo prav gotovo pritegnila, ker je ravno pravšnja kombinacija poljudne kulturne zgodovine in specialistične arhitekturne problematike, ki postaja danes vse bolj priljubljena, če je obdelana tako razumljivo, kot dokazuje avtorica z vsemi svojimi doslej objavljenimi besedili. Izvrstna so tudi zato, ker so vsa po vrsti bogato ilustrirana.

Očitno je taka tudi ta knjiga. Izbor predstavitev dokumentira časovni okvir zadnjih petsto let (od šestnajstega do dvajsetega stoletja). Večinoma gre za vaško arhitekturo, vendar nikakor ne samo za to. Vmes so tudi prave meščanske hiše, ki se začno množiti predvsem v devetnajstem stoletju. Monografija tako skrajno jasno ponazarja tisti zanimivi socialni premik od kmetstva v meščanstvo, o katerem smo včasih govorili celo z nekakšno zadrego, kakor da bi morali ostati za zmerom zgolj kmetje. O tem procesu ne govore samo biografije obravnavanih osebnosti, ampak tudi arhitekturne preobrazbe marsikaterega objekta.

Ker je besedilo slovensko in angleško, ga bodo morda celo bolj kot mi brali tisti Neslovenci, ki bi radi o nas izvedeli kaj več. Prav gotovo zlepa ni snovi, ki bi bila zaradi svoje mnogoplastnosti za to primernejša. Za domačo rabo pa gotovo niso odveč opozorila, na katera naletimo v opisu marsikaterega konkretnega primera, kako nespoštljivo zmore ravnati s svojo kulturno in umetnostno dediščino samo nerazgledan Slovenec. In vendar! Glavna odlika tega dela ni njegova kritičnost, ampak informativnost. Nisem čisto prepričan, da se bo projekt končal z drugim delom; nasprotno: zaradi številnosti primerov, ki se še ponujajo, bi raje verjel, da prideta sčasoma na vrsto še tretji in četrti del.

Prof. dr. Fedja Košir - Fakulteta za arhitekturo, Univerza v Ljubljani

Recenzija

NAŠA DEŽELA JE POSTALA Z NJIMI PREPOZNAVNA IN PRIMERLJIVA Z DRUGIMI

Josip Korošec

Gradivo, ki ga je prof. dr. Živa Deu zbrala za publikacijo, je posvečeno pomembnim osebnostim v slovenskem prostoru. Kar obsežno je namreč število tistih, ki so soustvarjali naš prostor in ga tako obogatili. Z njihovimi deli je postala naša dežela prepoznavna in primerljiva z drugimi. Nedvomno si zato po veljavnih merilih zaslužijo spoštljivo pozornost in razumevanje njihovih dejanj. Izkušnje prof. dr. Deuove, kakovost njenih doslej objavljenih del in ožja poklicna usmeritev omogočajo resnično zavedanje pomena, ki ga obravnavane osebnosti nedvomno imajo. To je tudi preverjen način, s katerim postajajo ohranjene vrednote preteklosti spodbudna sestavina vsakdana neke skupnosti.

Posebnost publikacije pa je v njeni z raziskavami utemeljeni in splošno sprejemljivi interpretaciji. Ta namreč prikaže uglednega posameznika kot prebivalca tistega okolja, ki mu je vsaj na začetku pomagalo, da je v obstoječi realnosti odkrival smisel lastnega življenja, in ga nagovarjalo, da ga tudi uresniči. Kar 50 do 60 likov vsak po svoje dokazuje, da je to močno pripomoglo k njihovem uspehu. Zato pomeni spoznavanje kulture bivanja oziroma ohranjenih sestavin, ki jo tvorijo, obliko humane nadgradnje dosedanjih zaznav in dojemanje njene pojavnosti.

Dr. Josip Korošec, Ljubljana

Primer predstavitve

LOJZE SPACAL, slikar

*15. junij 1907 - †Trst 6. maj 2000

Pomembnejša dela: Obsežen likovni opus sestavljajo olja, grafične tehnike v linorezu in lesorezu, freske, sgraffiti, mozaiki, tapiserije, skulptoslike ter številna dela v mešanih tehnikah (npr. kombinacija kiparstva - reliefa - in slikarstva), zato ni mogoče odbrati desetine pomembnejših. Svoj umetnostni vrh je dosegel z deli v grafični tehniki.

Lojze Spacal, svetovno priznan likovni umetnik, tudi v Sloveniji mu je bilo dodeljeno pomembno mesto v razvoju sodobne likovne umetnosti, se je rodil v Trstu, kamnoseku in perici, staršema po rodu s slovenskega Krasa.

Skromen fant, ki je postal velik umetnik, je prvo likovno izobrazbo pridobil z delom v obrtnih delavnicah. Po dozoreli lastni odločitvi, da postane slikar, je svojo življenjsko pot nadaljeval s študi-

Spacalova piranska hiša, ki je v precej slabem stanju, je posebno vredna. Je kakovostna arhitektura s spominom. »Zgrajena iz domačega kamna in lesa. Prav to daje hiši takšno vzdušje, da se je umetnik v njem resnično dobro počutil. Mihevčevi rešitvi je skupna kvalitetna arhitekturna rešitev, zamisel humanega, intimnega, človeku približanega ambienta, prilagajanje naravnemu okolju in negovanje regionalne stavbinske tradicije.« (Korosić, 2002:137).

jem na umetnostnih šolah v Benetkah, v Monzi in na akademiji Brera v Milanu. Tam je poleg italijanske umetnosti spoznal tudi nove usmeritve v svetovnem likovnem delovanju. S prepletom novih spoznanj sproščenega likovnega nagovora in v njem zakoreninjenih videnj, razumevanja in čutenja ljubih pokrajin Istre in Krasa, oziroma s Spacalovimi besedami »Krasa moje duše«, je umetnik oblikoval osebni umetnostni slog, s katerim se njegova dela uvrščajo med trajne spomenike avtentične slovenske umetnosti.

Odprt v svet je v umetnostnem ustvarjanju med Trstom in Piranom vseskozi črpal motive iz domačega sveta in življenja v njem. In morda ga je prav to naredilo izjemnega. Njegove slike in grafike so del številnih pomembnih galerijskih zbirk moderne umetnosti po vsem svetu, na Gradu Štanjel pa je na ogled stalna razstava njegovih del.

Za svoje delo je prejel vrsto mednarodnih in nacionalnih (slovenskih in italijanskih) priznanj: Nagrada za grafiko na bienalu sodobne umetnosti v Sao Paulu v Braziliji (1953), Grafični grand prix na beneškem bienalu (1958), Nagrada Predsedstva poslanske zbornice Italije (1968), Prešernova nagrada za življenjsko delo (1974), Tržaški zlati sv. Just (1977), Zlata zvezda SFRJ (podelil J. B. Tito 1978), Zlata medalja Tržaške pokrajine (1984), dopisni član SAZU (1987); Jakopičeva nagrada (posthumno 2000) ter številna druga priznanja za umetniški opus.

PIRAN, Prešernovo nabrežje 16

Leto gradnje: 1954

Avtor projekta: Edo Mihevc

Poleg hiše v Piranu je umetnik imel domovanje v Trstu in v Škrbini na Krasu. Dom v Piranu mu je bil zelo pri srcu, »od tod imam pogled na vse strani sveta. Tu imam sonce vsak dan, zdaj s te in zdaj z druge strani« (Spacal, 2002:137). Arhitekt in slikar sta v sodelovanju

ustvarila v obalnem pasu enega izmed najlepših primerov slovenske visokokakovostne stanovanjske arhitekture.

Pri cerkvi na rtu strnjeno pozidanega polotoka, v mestni četrti Punta, je umetnik kupil tri stare, močno poškodovane stavbe piranskih ribičev. Obstoječe stavbno tkivo je Spacala pritegnilo zaradi mirne lege ob morju in izjemne odprtosti pogledov na obalni prostor. Arhitekt Edo Mihevc je izjemnost lokacije izkoristil in ruševine povezal v enovit objekt, ki se odpira proti jugozahodu pa tudi proti severovzhodu, proti Savudriji na eni in proti Trstu na drugi strani.

Arhitekturo, ki je razvita v obstoječem kamnitem ostenju, odlikuje izvirnost v dodajanju novega tako, da ni v ničemer izgubila svoje lokalne pripadnosti. Izkazujeta jo visok stavbni volumen, členjen v razpoznavnem jeziku piranske mestne arhitekture, ter kamen, ki je kljub dodanemu betonu in steklu izhodiščno gradivo, zdaj vidno, zdaj prikrito z ometom.

Oblikovana notranjost je izpeljana funkcionalno, prilagojena je delu in življenju likovnika, ter vedno znova oznanja pripadnost ob morju razviti stavbni tradiciji. Oba umetnika, arhitekt in likovnik, sta tudi s številnimi domišljenimi podrobnostmi sestavila plemenit notranji prostor, star in sodoben hkrati. Izpostavimo izvorno oblikovan kamniti tlak v veliki vhodni veži v pritličju, odprto ognjišče z veliko bakreno napo v središču bivalnega prostora v prvem nadstropju in umetnostni izdelek lastnika, bakrena vhodna vrata z reliefi na severni fasadi. V pritličju je poleg velike veže še galerija z notranjim vrtom, v prvem nadstropju je osrednji bivalni prostor s kuhinjo, jedilnico in veliko teraso, v drugem nadstropju pa je poleg spalnic tudi atelje - umetnikov delovni prostor, s pomirjajočim pogledom na širino morja.

Spacalov piranski dom je večplasten, že kar šolski primer kakovostnega arhitekturnega načrtovanja stanovanjske hiše, v kateri se uporabnik zaradi merila človeka in prevladujoče uporabe avtohtonih gradiv dobro počuti in je sodobna in starodobna hkrati, zato je in bo ostala del razpoznavno določljivega visokovrednega tkiva mesta Piran.

Berite z Manco Košir

KO ŽENSKA POMAGA RODITI SAMO SEBE

Pokrite s kožo, ki ni ljubljena, umiramo - Alenka Rebula

Manca Košir

»Načelno sem skeptičen do optimističnih priročnikov o duševnem zdravju, ker je notranja preobrazba vse prej kot preprosta. Toda ta knjiga (..) je izjema. Ponuja nam sijajno napisan premislek o ženski naravi in o ženski, kot jo določata današnji prostor in čas« je na zavihem prelepe knjige pesnice in psihologinje Alenke Rebula z naslovom "Blagor ženskam" (Trst: ZIT - EST, 2007) napisal psihoanalitik Janko Bohak. Njegov kolega, psihoterapevt Bogdan Žorž, pa je svojo spremno besedo sklenil takole: »Blagor ženskam, ki se podajo na to pot oblikovanja samospoštovanja, dobrega stika s seboj!«

Blagor nam, sem ob prebiranju skoraj 300 strani obsežne knjige mislila tudi jaz. Najprej zato, ker smo dobili izjemno dragoceno delo. Alenka Rebula pozna žensko dušo do globin in v mnogih mnogih otenkih. Odkriva nas, kot bi lupila čebulo; plast za plastjo, dokler ne pridemo z njeno milo, toplo in poetsko pisavo - kakšen užitek jo je brati, saj je jezikovno bravurozna! - do svojega jedra, do središča, v katerem sveti, tli ali pa molči na pogorišču svojih sanj naše sestvo. Kdo smo, kaj in kako želimo biti - o tem se sprašuje beroče srce. Četudi so odgovori polni obupa, bralka ne bo obupala. Kajti toliko ljubezni, varnosti in zaupanja vase, kot ji uliva ta knjiga, morda še nikoli ni bila deležna s knjižnih strani. Tržačanka Alenka Rebula je z vsako besedo na naši, na ženski strani!

Potem nam je blagor, ker smo s knjigo lahko v nenehnem dialogu. Z njo se samospoznavamo, preurejamo svoje spomine in vzorce iz otroštva in poznejših let, se zahvaljujemo za vse, kar smo, in z njo slavimo radost ter polnost življenja. V nas raste pogum za negovanje vitalne trojice: želje - volje - dejanja. Z vajami, ki so sestavljene na podlagi strokovne literature in Alenkinih bogatih izkušenj (tako osebnih kot terapevtskih), se prebujamo in prerajamo v celostnost. »Odločitev za samozavest je ključno dejanje naše osebne usode«, lahko večkrat preberemo. In ob tem premišljujemo, kakšna je ta naša samozavest. Smo res pristno zadovoljne in ljubeče do sebe? Ali v nas že deluje občutek varnosti, lahkosti in notranje moči?

Blagor tudi slovenskemu narodu, kajti Alenka Rebula temeljito »obračuna« z našim arhetipskim vzorcem žrtvujoče se žene in matere, polne občutkov krivde, strahu in sramu. S to od Ivana Cankarja podedovano podobo trpeče matere, ki še kar hodijo po zemlji slovenski s križem na upognjenih ramenih in z ubitim srcem v zgaranih prsih. Ženska, ki ponižuje svojo voljo,

se je zaobljubila maliku Dolžnosti, pravi avtorica. Prodala je dušo zato, da ji nihče ne bi mogel ničesar očitati in da bi bila - obvezno! - ljubljena. »Če je ženska pokopala svoje želje, je zakopala živega otroka v sebi. (...) Mati, ki z železno voljo izpelje brezhibno življenje na grobovih svojih željâ, je svečenica hiranja. Z žrtvovanjem sebe nehote izpije srčno moč svojim najdražjim, če ti ne najdejo moči, da bi se iztrgali njeni uničujoči negi«. Samo uresničena, srečna ženska, ki sanja lastne sanje in goji želje, ki si jih upa uresničevati za svoje dobro in v lastno zadovoljstvo, je lahko dobra partnerka in dar svojim otrokom. Samo srečna ženska lahko osreči svoje bližnje in daljne življenjske sopotnike. Take pa se nismo rodile, temveč smo vse pred možnostjo, da se za radost bivanja - odločimo. Prav to je naša najpomembnejša odločitev v življenju; prav to!

Kot Alenka zapiše v uverturi v svoje delo: Mnoge odrasle ženske prej ali slej z bolečino zaslutijo, da ne morejo začutiti ljubezni do sebe. (...) Toda naša ljubezen do sebe je nenadomestljiva. Nalog, ki jih opravlja za nas, ni mogoče zaupati nikomur. Ljubiti sebe s pristno, močno in zvesto ljubeznijo je veliko več, kot imeti dobro samopodobo. Pomeni biti sposobne, da predano in goreče skrbimo zase in da se počutimo na varnem v svojih rokah.

Knjiga "Blagor ženskam" je sestavljena iz dveh delov: prvi je posvečen področjem našega življenja, drugi pa nas vodi v prakso s posebno metodo, ki jo je pisateljica poimenovala Na svoji zemlji. Ker na dveh straneh ni mogoče obnoviti knjige, naj naštejemo samo poglavja, ki tvorijo prvi del, in očrtam Alenkino metodo samovzgojne vadbe.

Prvo in ključno področje je področje telesnega. Kajti nič ni zunaj našega telesa, nič. Vse je znotraj njega, vse je znotraj nas. O tem, kako živimo, kako doživljamo sebe, druge in svet, odločajo naši občutki in naša čustva. Tudi če sami sebi lažemo, telo ne laže nikoli. Kajti telo je resničnost, ki sleherni trenutek pripoveduje o tem, kdo smo in kako se počutimo. Bolezni, stiske, stres .... To niso »deviacije« našega telesa, to so sporočila, njegovi klici na pomoč: »Nehaj mučiti samo sebe! Postani to, kar želiš biti!« Naslednje temeljno področje je področje ženskosti in spolnosti. Živeti z občutkom, živeti edinstveno, je sporočilo, ki žari iz tega poglavja. Sledita natanko razdelani poglavji, ki obravnavata področje čustvovanja in področje strahu pred življenjem ter občutke krivde. Potem dobijo mesto odnosi, saj smo ljudje relacijska bitja, ki nas usodno

S predstavitev knjige Alenke Rebula "Blagor ženskam". Z leve na desno avtorica knjige Alenka Rebula, povezovalka predstavitev dr. Manca Košir in prof. dr. Gabi Čačinovič

Alenka Rebula

Blagor ženskam

oblikujejo najožji odnosi. Knjiga se nadaljuje s spodbudami na področju ustvarjanja in dela ter materialne blaginje in odnosa do denarja. Avtorica temeljito razdela še področje volje in se na koncu prvega dela knjige zadrži pri razmišljanju o samozavesti.

Drugi del knjige nas nagovarja, naj se lotimo najpomembnejše prenov na zemlji - prenov svojih občutij in odnosov, začevši z odnosom do samih sebe. Če bo ta odnos v nas razpiral prostor moči, če bomo razcvetale v pristno samozavest in spoštovale dostojanstvo svoje enkratne osebnosti, potem se bodo spremenili tudi vsi drugi odnosi. Da bi nam to uspelo, je potrebno trdno delo. Disciplin. Vaje vsak dan. Iz tedna v teden, iz meseca v mesec, iz leta v leto. Alenkine vaje izvajamo v štirih sklopih: Prvi sklop vaj je posvečen ozaveščanju in ovrednotenju izkušenj, ki nas opogumljajo. Drugi pogloblja etična razsežja dela. Tretji sklop prinaša vaje

za prepoznavo bolečin nedoživetega in avtomatizmov iz preteklosti. Četrti pa se ukvarja z načrtovanjem vsakdanjosti in s samopreverjanjem.

Kakopak sem bila vesela, da Alenka Rebula priporoča branje in pisanje (dnevnik) kot dve pomembni vrsti stika s svojo dušo, saj prav za to gre vaši dopisovalki na tej strani! Tudi katoliška liturgija pozna odrešilno moč besed, ko pri molitvi pred daritvijo izgovarjamo: »Reci le besedo in ozdravljena bo moja duša!« Molk dušo ubije, beseda jo lahko odreši.

A ne vsaka beseda. Tiste, s katerimi ženske v notranjem monologu pogosto premlevamo eno in isto, eno in isto v nedogled, nas pač ne bodo rešile. »Premlevanje ne pozna poglobljanja; oži zavest ter hromi sposobnost čustvovanja in razmišljanja. Nikoli nas ne privede do spoznanja. Bolj premlevamo, slabše razmišljamo in bolj enolično čustvujemo«, dokazuje avtorica. In priporoča: »Plodno razmišljanje potrebuje prostor, da se lahko razmahne v iskanju in opazuje iz raznih zornih kotov. Zato ženski zelo koristi, da se nauči prekinjati premlevanje, da se odpove samopomilovanju in srditim samogovorom in postane zaveznica svojega ljubečega uma«. Da si napiše, v zvezek za vaje, potem pa tudi v svoje srce: »Sprejemam se tako, kot sem. In rada se imam!«

Kar težko mi je končati s priporočanjem knjige "Blagor ženskam", ki je zame eno izmed najpomembnejših in najlepše napisanih del o pravi ženskosti, kar sem jih brala. Naj se od vas poslovim s toplim priporočilo, da si knjigo kupite, in z odlomkom Alenkine pesmi iz nje, ki me je presunila:

*Blagor ženskam,
ki znajo hoditi kot vile,
zemlja lahko zadiha
pod njihovimi rahlimi stopali.*

(...)

*Blagor ženskam,
ki se spuščajo v goreča brezna
iskat svojo dušo*

*in se vračajo v ožganih krilih
z osmojenimi lasmi,*

(...)

*Blagor ženskam,
ki ne umrejo,
samo izginejo,
kot kruh na mizi.*

*Nenadoma ga zmanjka
in nihče od živih
ni ostal lačen.*

Pri Mohorjevi založbi je izšla nova knjiga
dr. Rafka Dolharja

PO KUGYJEVIH POTEH

Pri celovski založbi Mohorjeve družbe je v letu 2008 izšla druga, dopolnjena izdaja knjige dr. Rafka Dolharja "Po Kugyjevih poteh od Trente do Zajzere" s pripisom "Julius Kugy, slovenske gore in ljudje". Opremljena je z novimi Dolharjevimi fotografijami. Lektoriral jo je Stanislav M. Marsič.

Iz nove Dolharjevbe knjige povzemamo predgovor Marka Tavčarja k prvi izdaji, ki je leta 1994 izšla v založbi Goriške Mohorjeve družbe, in avtorjev predgovor k drugi izdaji. Iz nove knjige povzemamo del njenega tretjega poglavja "Botaniziranje zlate trojke" ter posebej za revijo Kras napisan dodatek "Dr. Julius Kugy in Kras".

Uredništvo

Dr. Julius Kugy in Kras

Za predstavitev svoje knjige "Po Kugyjevih poteh" v reviji Kras je dr. Rafko Dolhar povedal:

"Znameniti tržaški alpinist in raziskovalec Julijskih Alp dr. Julius Kugy je svojo pot v gore začel pravzaprav kot botanik. Za botaniziranje ga je že v gimnaziji navdušil profesor prirodopisa Arcuti. Prav tako navdušen botanik je bil tudi hišni učitelj in uslužbenec očetovega podjetja Richard Kuchnau. V tej družbi pa sta bila še tedanji tržaški župan Muzius plemeniti Tommasini in nemški pesnik Rudolf Baumbach, ki je postal pomemben tudi za Slovence, saj je spesnil pesnitev o zlatorogu.

Mladi Kugy je imel priložnost za raziskovanje že v bližini svojega stanovanja in sicer v tržaškem predmestju Rojan. Od tam se je dvigoval proti kraškemu robu na razgledni Trstenik.

Na daljše nedeljske izlete pa je Kugy zahajal čez Dražce, skalno pobočje nad tržaškim predmestjem Sv. Ivan in Orlek do poznane Lipice, kjer se je ob nedeljah zbirala boljša tržaška družba.

Tommasini je mlademu Kugyju dal botanično nalogo, naj bi namreč poiskal modro cvetico Scabioso Trento, ki je Kugyja zasvojila za vse življenje in ga privabila v dolino Trente ob vznožje Julijcev. Bajeslovne cvetke rože mogote seveda Kugy ni nikoli našel in je sčasoma ostala le pretveza, da je Kugy v družbi domačih vodnikov raziskal vsa pobočja Julijskih Alp in postal njih največji poznavalec. In tudi občudovalec, ki jih je opisal v številnih knjigah in jih je posredoval evropskemu kulturnemu občestvu."

Iz predgovora k prvi izdaji leta 1994

Zadruga Goriška Mohorjeva se je (leta 1994 - op.ur.) odločila, da ponudi bralcem posebno knjigo zunaj vsakoletne božične zbirke. Letos poteka namreč 50 let od smrti alpinista in humanista Juliusa Kugyja, ki ga ima Trst za enega izmed svojih velikih ljudi. Z veliko ljubeznijo in tudi razgledanostjo ga v tej knjigi predstavlja Rafko Dolhar, že uveljavljeni slovenski publicist in planinec...

... V knjigi je skušal avtor predstaviti Kugyja v času in prostoru, v Trstu v obdobju avstro-ogrske monarhije, ko je raste in se razvijal v prijaznem ter kulturno in denarno bogatem okolju tržaške meščanske družine. Kugyjeva družina se je imela zaradi spleta različnih okoliščin za nemško in se je oplajala s sadovi, ki jih je lahko Trstu posredovalo kulturno srednje-evropsko zaledje z Dunajem vred.

Propad Avstro-Ogrske pomeni za Trst konec kozmopolitskega gledanja na svet in tudi konec omikanega in strpnega načina življenja. Obdobje fašistične diktature in grozote druge svetovne vojne jasno pričajo, da ni nič več tako, kot je bilo, in da ni več okolja, ki bi omogočalo mirno in pošteno življenje, ne da bi ga človek tudi angažirano soustvarjal.

Ob Kugyju in Trstu pa zažive v tej pripovedi predvsem naše planine, do katerih ga pripelje ponižno odkrivanje naravnih lepot najprej na našem Krasu, ki se tedaj začinja že takoj nad Rojanom.

Knjiga Rafka Dolharja ni le poklon temu velikemu gorniku in temu, kar je naredil za slovenske Julijce, ampak želi biti tudi izziv bralcem, da bi se zamislili o namenih in ciljih, ki so Kugyja vodili v gore, o njegovem odnosu do vrhov in narave, saj je prav to najbolj dragoceno sporočilo vsega Kugyjevega dela in življenja. Sam pravi, da so ga gore naučile sprejemati poraze, se ob njih učiti in tako preraščati ovire, ki jih postavlja življenje vsakomur na pot ...

... Ko začnemo knjigo brati, je kar ne moremo odložiti. Po avtorjevi zaslugi vstaja pred nami prelepa pokrajina z vrhovi, na katere se vsaj v mislih in željah povzpenjamo tudi mi po stopinjah velikega Kugyja, a tudi njegovega častilca dr. Dolharja.

Lipa, Kugyev dom

Avtor bo dosegel svoj namen, če bo pomagal s tem delom vsaj nekoliko k strpnejšemu odnosu med ljudmi. Njegov namen je tudi dosežen, če bo v bralcih ponovno obudil željo, da bi si od bližje ogledali kraje in gore, ki mu toliko pomenijo, in stopili v stik s potomci tistih ljudi, ki so Kugyja vodili po vseh slovenskih vrhovih in se jih s tako ljubeznijo spominja.

Knjigo krasijo fotografije, ki jih je Dolhar sam posnel in nam jo zato delajo še ljubšo.

Naj bo knjiga v spodbudo vsem, ki dobro mislijo.

Marko Tavčar

Iz uvoda

Ob 150. obletnici Kugyjevega rojstva, ki naj bi jo v Trstu obeležili kot Kugyjevo leto z mnogimi prireditvami, se nam je zdelo primerno, da ponatisnemo knjigo, ki je že davno ni več mogoče dobiti. Tudi druge Kugyjeve knjige v slovenskem prevodu so že davno izginile s knjižnih polic, tako je ponatis te knjige, v kateri je mnogo citatov iz Kugyjevih knjižnih del, še toliko bolj upravičen. Naj dodamo še, da je v zadnjih letih prišlo na dan še nekaj zapiskov o Kugyjevih vojnih letih in

Klic pomladi v gozdu

Hiša mehkih src

doživetjih, ki jih je avtor sam testamentarno zapečatil za objavo nekaj desetletij po svoji smrti. Sedaj so ti teksti dostopni in primerno dopolnjujejo pripoved o Kugyjevem doživljanju prve svetovne vojne in deloma tudi druge. Kljub vsemu pa popolne Kugyjeve biografije še nimamo, čeprav o njegovem življenju vemo marsikaj iz njegovih knjig. Zadnja njegova knjiga, ki je bila objavljena pod naslovom *Vojne podobe iz Julijskih Alp* šele po njegovi smrti leta 1995, predstavlja deveto poglavje njegove prve knjige *Iz življenja gornika*. Prevod teksta, katerega originalnega naslova sicer ne poznamo, je oskrbela Lilijana Avčin, izdala pa ga je založba Kres v Ljubljani.

Rafko Dolhar

IZ VSEBINE KNJIGE

Botaniziranje zlate trojke

Julius Kugy je imel v svojem življenju tri velike ljubezni: botaniko, glasbo in gore. Usodno za njegovo življenje in za njegovo alpinistično pot pa je bilo gotovo srečanje z

Južne sape nad Kaninom

botaniko. Ob botaniziranju je namreč že kot gimnazijec vzljubil najprej Tržaški Kras, kasneje pa ga je iskanje skrivnostne cvetke Scabiose Trente zapeljalo v divjo dolino Trente pod vznožje Vzhodnih Julijcev. Tu se je rodila velika ljubezen do gorništvstva, ki jo je skoraj v celoti posvetil Julijcem. Tako je iskanje rože mogote kaj kmalu postalo le pretveza za obiskovanje gora, za odkrivanje novih pristopov in novih poti in preplezanih smeri na vse vrhove Julijskih Alp. Scabiosa Trenta je ostala Kugyjeva mladostna ljubezen in iluzija, ki se je v moški dobi realizirala s sistematičnim odkrivanjem Julijcev ...

... Prav v tržaškem predmestju Rojanu je mladi Kugy nekega majskega popoldneva leta 1873 doživel svoj veliki botanični uspeh. Z Baumbachom se je domenil, da mu bo priskrbel nekaj primerkov vseh kraških rumenih orhidej-kukavic. V zameno bi si iz mojstrovega herbarija lahko izbral nekaj primerkov redkih cvetic. Tako je našel neko novo vrsto orhideje-kukavice, ki je še ni poznal in je tudi ni znal klasificirati. Izkopal jo je in nesel svojemu učitelju na vpogled. Izkazalo se je, da tudi mojster ni poznal cvetice, ki jo je bil našel mladi Kugy. Celo dvorni svetnik Tommasini je ni poznal. Zato so jo razglasili za novo odkritje. Ker mladi Kugy še ni imel potrebne ugleda, da bi lahko novo odkrito cvetico klasificiral, je to storil Tommasini, ki jo je krstil za *Orhis provincialis*, Varietas,

Belopeški refleksi

Trbiž, prvi sneg

maculata, Tomm. Vendar se je po mestu razvedelo, da je Kugy odkril novo zvrst kukavice. Njegov ugled je zrastel in resni odrasli botaniki so postali pozorni nanj.

Počasi se je seveda mesto širilo proti predmestju in v šestdesetih in sedemdesetih letih 19. stoletja je bilo tam sezidanih mnogo hiš. Zasuli so potok, ki je v globoki strugi sekal predmestje na dvoje, in začeli graditi hiše tudi po bregovih proti Piščancem in Scali Santi. Tako se je tudi flora umikala v breg vedno više. Tedaj je Kugyjevo pozornost pritegnil širok hrbet Trstenika, ki s prostranim razgledom kraljuje nad mestom. V tistih časih je bil na Trsteniku tudi ribnik, v katerem so plavali celo lokvanji. Najbolj zanimivo področje za botanike pa je bila Dražca, ki ima po Kugyjevem mnenju tako veliko rastlinsko bogastvo, da ga je komaj mogoče izčrpati. Prek tega razklane-ga skalnega grebena nad Sv. Ivanom in Lonjerjem je strma pešpot proti Trebčam, Gropadi in Padričam, kjer je bilo mogoče v tistih časih nabirati modri encijan in bele narcise.

“Tam te pozdravi Kras. Tam te vklene v svoje spono,” pravi Kugy. In še: “Ko je strma ožina za nami, stojimo na visoki kraški planoti. Pod nami leže trate. Po kraški navadi jih obdaja široko razpredena mreža nizkih kamnitih zidov ... Ko padajo sončni žarki že posevno, zatrepeče daleč tja čez trate nežen, svilen, srebrnkast lesket in soj, kakor da bi se v pričakovanju

velikega praznika pomladi razprostrla pražnje blesteča in iz svilenih las in sončnih žarkov stkana preproga. Bodite pozdravljeni, dragi glasniki blažene dobe vstajenja! V aprilskih tednih se tam gori naposled popolnoma prebudi kraška pomlad” (IŽG, 37).

Od Dražce je navdušene botanike pot vodila prek Drage pri Orleku proti kraški Lipici, ki jo Kugy takole opisuje:

“Nadaljnja, uro trajajoča hoja od Monte Spaccata do Lipice je bila zmeraj dvojno slavje. Nedelja in praznik. Kraški zvonovi so pozvanjali, beli oblaki so pluli v blesčečem ozračju, v dalji so pozdravljale modre gore ...” (IŽG, 37).

In še dobrohotna želja:

“Dragi bralec, prav želim ti tak sončni zgodnjepoletni dan v okolici Lipice. Naj te sprejme nepopisni, globoko vznemirjajoči čar kraškega gozda. V logih bohotna potonika, pod grmi krvavordeča krvomočnica, v dolinah temna perunika, čudoviti kras kukavic po tratih in dolih, le izbrancem in srečnikom prikazujoči se ognjenec kraške lilije, vsi ti naj ti zažele dobrodošlico. Zadiše naj ti kraške vijolice, šmarnice in gorske narcise, špajka in jesenček. In vsi rumeni strnadi naj te vabijo, vsi ščinkavci vriskajo, vsi kosi kličejo, vsi slavčki gostole. Prav tako kakor nekoč meni, moji ljubi, kakor nekoč meni” (IMD, 153).

Po petih letih delovanja se predstavlja

DRUŠTVO LJUBITELJEV SLOVENSKEGA NARAVNEGA KAMNA

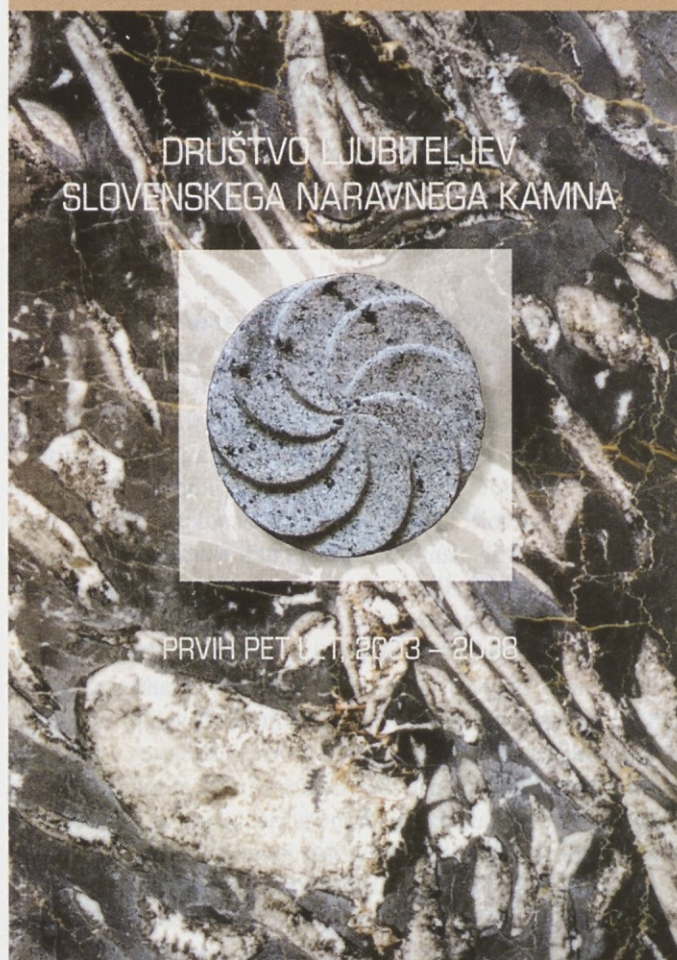
V Cezlaku na Pohorju so se 14. junija 2008 zbrali na svoji redni letni skupščini ob podpori delniške družbe Mineral člani Društva ljubiteljev slovenskega naravnega kamna. To je bila tudi že peta obletnica društva, saj so ga ustanovili 23. januarja 2003. Pred skupščino so si udeleženci ogledali rimsko nekropolo v Šempetru

v Savinjski dolini ter kamnoloma granodiorita in čizlakita na južnem pobočju Pohorja severno od Oplotnice nad vasjo Cezlak. O društvu in njegovem petletnem delovanju so izdali tudi zbornik "Društvo ljubiteljev slovenskega naravnega kamna - prvih pet let 2003-2008".

Broširani barvni zbornik na ovitku krasi iz peraciškega tufa izklesan motiv vetrnice z osmimi polkrožnimi listi - znak častnega člana Društva ljubiteljev slovenskega naravnega kamna, ki ga je izdelal kamnosek Janko Brunček. Kot risba je uporabljen tudi za društveni znak. Motiv je mogoče videti na številnih konzolah kraških hiš, na portalih in drugih arhitekturnih členih po vsej Sloveniji.

Društvo ljubiteljev slovenskega naravnega kamna v uvodu predstavlja predsednica društva Maja Štembal Capuder, ki je napisala tudi prikaz delovanja društva od njegove ustanovitve do skupščine ob njegovi peti obletnici. Besedilo je obogateno z barvnimi fotografijami o dejavnosti članov društva in z ustreznimi podpisi. Dr. Bojan Ogorelec je napisal spominski sestavek o leta 2006 umrlem geologu in častnem članu društva prof. dr. Stanku Buserju (1932-2006). Dr. Vasja Mikuž in mag. Bogoljub Aničič? predstavljata drugega častnega člana društva, geologa prof. dr. Antona Ramovša, znanstvenika in pedagoga svetovnega slovesa. Stane Mesar in Maja Štembal Capuder predstavljata zaslužna članico društva Nado Vižintin, saj je med tistimi, ki so največ naredili za ustanovitev Društva ljubiteljev slovenskega naravnega kamna, in zaslužnega člana društva Zvoneta Predaliča, kamnoseka, mojstra, pedagoga in strokovnjaka, ki s svojim bogatim znanjem in z dolgoletnimi izkušnjami vodi kamnoseške delavnice. Z geologom Jožetom Veselom, univ. dipl. inž., se je o naravnem kamnu na Slovenskem pogovarjal Janko Svetina. O kamnu v slovenskem ljudskem izročilu je napisala kratek esej prof. Dušica Kunaver, ki je zborniku dodala še nekaj pregovorov o kamnu. Publikacijo končuje abecedni seznam društvenih članov - 93 po številu - med njimi 37 žensk. Ureja in aktualizira ga sekretarka društva Vesna Kranjc Brodar.

V zborniku so kronološko predstavljene aktivnosti društva, kot so: ogledi kamnolomov naravnega kamna, obiski kamnoseških podjetij in obrtnih delavnic, strokovna predavanja, ogledi posegov na kamniti dediščini in delavnice ročne obdelave kamna.

Informacije o naročilih zbornika kot tudi o včlanitvi v društvo lahko dobite na e-naslovu: maja.capuder@guest.arnes.si ali s klicem na telefonsko številko: 051/667-077

Radivoj Pahor

IZBOR PESMI

Pesniki v Divači: Radivoj Pahor in predsednica Zdrženja književnikov Primorske pesnica Ines Cergol. Na literarnem večeru, povezanem z likovno razstavo slikarja Martina Vizjaka iz Pulja, sta sodelovala tudi Marij Čuk in Ace Mermolja.

Še smrti ni

Samevaš v meni kot zavržen kamen,
kot molk svetlobe in brezup svarila.
Še iščeš zgodbo, ki se ni zgodila,
in greješ prsi, kjer je ugasnil plamen?

Kako varljíve so srcá bližine!
Pod lubjem tisoč let sva se iskala,
ob mrzli reki klovna sva postala,
v bolésti sama - kot obèti, ki mine.

Kako neznosni so kristjanski klici!
Preblizu sonca, kjer bi radi umrli,
predaleč v krošnjah, da bi se ozrli.

Kako brezbrežna so nebeška vrata!
Še smrti ni ... Le dva labodja svata
iz kmečkih glav, posekanih v Gorici.

Biljána

Nocoj še sme v zelene soške brajde
večerni mesec, ko polzí z oblakov.
Si najin deški glas, šepet korakov?
Mordà je smrt, ki ljubega ne najde ...

Ne najde sôlze, kamor se pregnana
v jetniški mah poskrila je svetloba.
Si najin tih grobar, srcá zvestoba?
Čez griče v belo noč medlí Biljána.

Medlí Biljána v biblijski golgôti:
v zadušni čas ob ljubem boš ihtela
še onkraj kresa, ki temní v lepoti.

Temní v lepoti njen samotni genij:
ko v senčni brajdi muzam boš zapela,
zapoš še njemu, le srce - zakleni!

Dve vodi

Dve reki sva, dve ljubi, dva objema,
povsod sva dvojni: daješ in dobivaš.
Nevidna sla v brezpotjih sva obema
varljiva maska: vse poveš in skrivaš.

Sovodnji sva, dvojina brez tančice:
v škrlatnem pesku bova z roso tkali
čarobno slast in grozo rajske ptice,
z vodómcí bova drobno sled iskali ...

Sovodnji sva, in v dvojni spev rojêni.
Še pod večer, v glinéno slutnjo ujeti,
dve sestri sva, a v njej obe zglobljêni.

Dve reki sva in ples valov je najin
dom. Čez bele grúdi sva nemir obèta
in večni dvom: dve ljubi, dva objema
- noč tatov!

Ločje

V norosti čas in mučnih preizkušenj
in nežnih lovk brez vaših privoljenj
se na večer priplazita z brezpotij
moj zvesti rabelj in polblazni sel:

veníški glas, ki sam nekje minéva,
in deški mah, ki se bojí bližin ...
Njun temni brat me spremlja, ko bežim
pred mrzlim jutrom v krhko ločje speva.

Zaman si rišem drobna zrna sreče
v oblak prelestni z opuščenih staj.
Le plaho prošnjo mi srce šepeče:

v zelene lipe, oljke, v svet tam dôli,
bi pletel svitke z roba kraških lun
in ljúbil bi, kar je biló - nikoli.

Doberdob

S temačnih grabnov se v brezumje časa
med vaške kale vračajo duhovi.
Poljáne spijo, v zemlji spe grobovi,
še v dómju skupaj na oborkih Krasa.

Čez njive straši ples ognjene ptice -
svinčena smrt, ki legla je med vrste
pobitih mož ... V lesene, prazne krste
jih s strmih lazov slišim do Gorice.

Kako je tam, kjer spite v mrzli jami,
v zasutem rovu, v skali, pod ledino?
Še kratek sen - in pridemo za vami!

Ostal boš sam, grobár na tuji gmajni,
in klical boš svoj grôbni klic v dolino
in lajnal boš na svoji mrtvi lajni ...

Brevir srca

Je tvoja roka, ki se v moji skrije
in kakor sla ponikne med obzorja?
Potiho krade tèmni sólzi mórja
večerni lesk, da me v svoj šal ovije.

Brevir srcá pa duše ne spočije:
zorí v prelúdíj in vezívo speva,
skelí v zavetju simfoníje dneva, (?)
drhtí v kristalni krogli herezíje ...

O, lepa starka, kómu spiraš rano!
Ostajam suženj tvoje dolge sence,
ki noč in dan pošilja sle za mano.

Tako sem sebi nerešljiva uganka:
dovolj od blizu vidim daleč vase,
a kaj bo jutri, ve samo - ciganka.

Na ustnicah se topi sneg

slišim glas
kakor bi bil tvoj
ali je zvok kitare
ali je senca pod lučjo

slišim ogenj
misel se podira
veriga pada
v čisti modri barvi

sloniš ob ograji
na ustnicah se topi sneg

Samotni čas

Potláči v sebi bolečine,
pogási ognje svojih zvezd!
Kaj vedno znova z belih cest
pehá te v slépi up temine?

Tvoj cilj je jasen, pot speljana,
le stópiti je treba ti po njej
in videl boš, da kot nikoli prej
ti pesem z nitmi sreče bo pretkana.

A jaz bi rad iskrenega smehljaja,
ljubezni njene le želim poljub -
in tu se misel najina razhaja ...

Ljubezen moja, domovina, kruto vračaš,
kot ona si želiš le to, da sem!
Ti zgub srcá nikoli ne poplačaš.

O avtorju

Rojen v Gorici, 1946. V osnovni šoli in na novogoriški gimnaziji urednik šolskih, pretežno literarnih glasil. Poklic: profesor pedagogike in sociologije, diploma Filozofske fakultete Ljubljana. Zaposlitev: profesor sociologije na Gimnaziji Nova Gorica. Bivališče: Renče. Starša (pokojni) Ivan - mizarski mojster, mati Vida - gospodinja. Poročen s Tržačanko Nevico, rojeno Lukeš (oče Joško - dramski igravec, mati Neva - novinarka; imava hčerko Vesno (politologinjo) in sina Miloša (filozofa - sicer mladega raziskovalca na ljubljanski Univerzi).

Objave pesmi: študentska Tribuna - Ljubljana; Delo/Knjževni listi; Jadranski koledar; revija Kras; Primorska srečanja (tudi eseji); Fontana Koper; Radio Slovenija - Literarni nočno - večkrat, nekatete sonete so po naročilu urednika Andreja Arka arhivirali; spletna Revija (Celovec); Škrat, Il Convivio, 2007 (Castiglione di Sicilia; v italijanščino prevedel in spremno besedo napisal Giovanni Tavčar); Sodobnost (12 pesmi - objavljene marca 2008; revija Mentor - Ljubljana.

Literarni večeri/predstavitve/branja: Trst - s Srečkom Fišerjem, Borisom Pangercem, Francijem Černigojem, Marijem Čukom, Acem Mermoljo (1972), Ajdovščina - več sodelujočih (1975); Nova Gorica: Knjižnica Franceta Bevka (2005), Mostovna Nova Gorica (2007), Škedenj (2006), Gorica (skupaj z Jurijem Paljkom - 2007), Renče (2005), Branik (2005), Bilje (2005), Osek (2007), Voglarji - Trnovo (2007), Tomaj (Kosovelova domačija) - sodelovala je tudi vokalno glasbena skupina Gallus Consort iz Trsta - 2005); Gimnazija Nova Gorica (skupaj z Marijo Mercina in Ines Kovačič - 2006), Knjižnica Divača (skupaj z Ines Cergol, Marijem Čukom in Acem Mermoljo - 2007, Prenska srečanja (2007), Gradnikova hiša Medana (2008), Galerija Alberta Bambiča Opčine (2008).

Odrska uprizoritev pesmi: Nova Gorica 1977 (prof. Nadja Velušček)

Knjižne izdaje: Tudi to je pot (1973) - samozaložba; Glineni plašč (2004) - samozaložba; Deviško satje (2005) - založba Fontana Koper; Endemični diskurz - pogovori in pisma (poetična korespondenca, 2006) - založba Masovna, Nova Gorica.

Napoved objave za jesen 2008: Niti črke več in roža bo moja (izbor pesmi iz let 1965-72 in novih - še neobjavljenih - pesmi - založba Branko Nova Gorica.

O mojem literarnem delu so (med drugim) pisali: Bojan Bratina, Marijan Brecelj, Nada Breznik, Lučka Čehovin, Marko Golja, Danilo Japelj, Andrej Lutman, Neja Morato, Boris Pangerc, Slavica Šavli, Jože Štucin, Ivan Giovanni Tavčar in Zora Tavčar.

Zavrnitve, molk, pomisleki: Naši Razgledi (leta 1970/71), Nova revija, Mladika, Poetikon (slednje tudi v novejšem času).

Listamo vodnik po arhivskih fondih

POSTOJNA IN NJENA ZGODOVINA V POKRAJINSKEM ARHIVU KOPER - II. del

Nada Čibej

V prvem delu je avtorica v uvodu napisala, da sta »Preko 'postojnskih vrat' potekali pomembni rimski cesti. Kot trg se Postojna omenja konec petnajstega stoletja in takrat je kraj dobil svoj grb, v katerem je opazen orel - Postojna je staro slovensko ime za orla«.1 Tokrat v Postojno vstopamo skozi

'arhivska vrata', kjer se srečujejo številne zgodovinske poti. Predstavila je zgodovinsko pot sodišč in zgodovinsko pot uprave po drugi svetovni vojni...» V tem, drugem delu, pa avtorica predstavlja zgodovinsko pot postojnskega gospodarstva in negospodarstva.

Zgodovinska pot gospodarstva

Gozdna gospodarstva - Z odločbo vlade LRS o novi ureditvi gozdnih gospodarstev republiškega pomena (UL LRS št. 7-48/49) so bila 7. februarja 1948 na Primorskem ustanovljena gozdna gospodarstva: Gozdno gospodarstvo Postojna za območje gozdnih uprav Postojna in Ilirska Bistrica, Gozdno gospodarstvo Rakek za območje gozdnih uprav Snežnik, Cerknica, Ravnik, Gozdno gospodarstvo Tolmin za območje gozdnih uprav Črniče, Tolmin, Idrija, Panovec. Podjetja so bila pod upravnim in operativnim vodstvom Glavne direkcije republiških gozdnih gospodarstev LRS. Predmet poslovanja ustanovljenih gozdnih gospodarstev je bilo gojenje in izkoriščanje gozdov in gozdnih zemljišč ter predelovanje in prodaja izdelkov lastne lesne industrije. V upravljanje so prevzela gozdove in druga zemljišča, lesnoindustrijske obrate z zgradbami, napravami in inventarjem, ki so bili splošno ljudsko premoženje republiškega pomena. Po predpisih zakona o agrarni reformi in kolonizaciji v LRS (UL LRS št. 10 - 61/48) so postali z agrarno reformo razlaščenim gozdovi splošno ljudsko premoženje skladno s 4. členom Zakona o ravnanju z zaplenjenimi in razlaščenimi gozdnimi posestvi (UL LRS št. 23 - 138/48) in predpisi Splošnega zakona o ravnanju z razlaščenimi gozdnimi posestvi (UL LRS št. 61 - 230/46) so se morali ti gozdovi pripojiti Gozdnim gospodarstvom. Gozdno gospodarstvo Rakek se je 1. februarja 1949 z odločbo vlade LRS pripojilo k Gozdnemu gospodarstvu Postojna (UL LRS št. 4-16/49).

Z odločbo vlade LRS o ponovni ureditvi gozdnih gospodarstev republiškega pomena (UL LRS št. 1-2/50) so podjetja prešla pod operativno upravno vodstvo ministrstva za gozdarstvo LRS. Gozdno gospodarstvo Postojna je delovalo na območju gozdarskih uprav Bukovje, Cerknica, Ilirska Bistrica, Knežak, Planina, Snežnik, Št. Peter. Za območje gozdnih uprav Idrija, Tolmin in Trnovo je bilo pristojno Gozdno gospodarstvo Sv. Lucija ob Soči.

Vladna odločba o novi ureditvi gozdnih gospodarstev v republiški gospodarski upravi (UL LRS št. 5-16/52) je 4. februarja 1952 spojila Gozdno gospodarstvo Sv. Lucija ob Soči z Gozdnim gospodarstvom Postojna. Firma novega podjetja je bila Gozdno gospodarstvo Postojna, ki je obsegalo Kraško, Postojnsko in Tolminsko Gozdnogospodarsko območje z gozdnimi upravami Bovec, Bukovje, Cerknica, Idrija, Ilirska Bistrica, Javornik Mašun, Planina pri Rakeku, Predmeja, Ravnik, Snežnik in Trnovo. Poslovni predmet gozdnih gospodarstev po tej uredbi je bil pogozdovanje, gojitev, varstvo, urejanje ter izkoriščanje gozdov v lastni režiji in prodajanje stoječega lesa na panju ter prodajanje postranskih gozdnih proizvodov.

Kmetijska nabavno-prodajna zadruga (NAPROZA) Postojna je bila ustanovljena z ustanovnim občnim zborom

zadružnikov 4. maja 1947. Ustanovitev KZ Postojna je bila posledica decentralizacije Okrajne nabavno prodajne zadruge (izredni občni zbor okrajne Naproze 4. aprila 1947). NAPROZA Postojna je pokrivala ozemlje MLO Postojna, KLO Prestranek, KLO Studeno in KLO Bukovje. Vstopni zadružni delež je znašal 500 lir, vsak zadružnik pa je jamčil še s petkratnim vstopnim deležem. Z združitvijo kmetijskih zadrug Postojna, Prestranek, Planina in Hruševje je 1. aprila 1961 nastala nova KZ Postojna. Registrirana je bila za kmetijsko proizvodnjo - lastno in v kooperaciji z individualnimi kmetijskimi proizvajalci.

Podjetje Sovič Postojna je bilo ustanovljeno 20. decembra 1988 s podpisom samoupravnega sporazuma o ustanovitvi delovne organizacije posebnega družbenega pomena za zaposlovanje in rehabilitacijo invalidov Sovič Postojna p.o. Ustanoviteljice so bile sledeče delovne organizacije: GG Postojna, Javor Pivka, Komunalno podjetje Postojna, LIV Postojna, Perutninski kombinat Pivka, GP Primorje, TOZD Postojna, THO Postojnska jama, Transavto Postojna in Skupščina občine Postojna. Sedež in proizvodne prostore je dobilo na Vilharjevi 14 v prostorih stare porodnišnice v lasti Občine Postojna. 24. julija 1989 je bil po predhodnih pripravah v okviru sanacijskega programa v podjetju Tiskarna Notranjske Postojna (TINPO) uspešno izpeljan referendum o priključitvi k podjetju Sovič Postojna, ki je bilo registrirano tudi za tiskarsko in knjigoveško dejavnost. Kmalu po dokončnem oblikovanju podjetja je prišlo do serije slabih poslovnih odločitev, kar je razvidno iz revizijskega poročila Agencije za plačilni promet z dne 12. septembra 1994. Dokončni udarec podjetju pa je zadala sumljiva transakcija kredita, katerega je podjetje Sovič najelo za adaptacijo prostorov stare porodnišnice s hipoteko na celotno stavbo (hipoteko je omogočila Občina Postojna kot lastnica stavbe) iz leta 1993. Sredstva kredita je vodstvo Soviča takoj nakazalo podjetju Optimizem Ljubljana, le-to pa naprej podjetju Optimizem Postojna, ki je kmalu za tem propadlo. 12. decembra 1994 je v okviru sanacijskih prizadevanj prišlo do kupoprodajne pogodbe med Republiko Slovenijo kot kupcem ter med podjetjem Sovič Postojna in Občino Postojna kot prodajalcema celotne stavbe stare porodnišnice iz čigar kupnine so pokrili upniške terjatve banke VIPA. Ker si Sovič Postojna po tem ni več poslovno opomogel (od leta 1995 podjetje praktično več ni poslovalo), je bil z 19. avgusta 1997 uveden stečajni postopek, 17. decembra 1998 pa je bilo podjetje Sovič Postojna izbrisano iz sodnega registra podjetij pri Okrožnem sodišču v Kopru.

Podjetje Nanos je bilo ustanovljeno z odločbo Okrajnega ljudskega odbora Postojna št. 3699/1 dne 6. julija 1947 in dodatno odločbo Okrajnega ljudskega obora Postojna št. 353/8 ter dopolnilo določbo Skupščine občine Postojna št. 01/N-48 in 03/N-77/1. Polno ime podjetja je bilo Trgovsko podjetje na veliko in malo Nanos Postojna, skrajšan naziv NANOS Postojna s sedežem na Tržaški cesti

Priporočam svojo bogato zalogo z deželnimi pridelki, s porcelanom, steklarskim, železnim, galanterijskim in mešanim blagom. Raznovrstno pristno vrtno seme. Pekarija in fino pecivo.

Anton Ditrich,
trgovina na debelo in drobno.

Postojna

Razglednica Postojne, SI PAK KP 344
Zbirka fotografij in razglednic

št. 59 Postojna. Podjetje je bilo registrirano pri Okrožnem gospodarskem sodišču Koper pod št. Rg II b 28. Predmet poslovanja: tekstilno, kratko in pleteno blago ter konfekcija, galanterijsko blago, igrače, vrvarski izdelki ter izdelki iz jute in konoplje, obutev, usnje, sedlarsko in jermensko blago ter potrebščine, izdelki iz gume, kavčuka in plastičnih mas, železnina in kovinski izdelki, kolesa, šivalni stroji in potrebščine, motorna vozila, nadomestni deli in potrebščine, fotografski in optični aparati, instrumenti in potrebščine, glasbila, radijski aparati in potrebščine, ribiški material in potrebščine, športne potrebščine, športne potrebščine, elektrotehnični material, ure in izdelki iz plemenitih kovin, barve, laki, kemikalije in potrebščine, parfumerijsko in kozmetično blago, gradbeni material (brez lesa), sanitarni in instalacijski material, steklo, porcelan in keramika, pohištvo, pisarniški material, papir, pisalne in šolske potrebščine, živila in krma, meso in mesni izdelki, žito in mlevski izdelki, semensko blago, živila in gospodinjinske potrebščine, delicatose, izdelki iz sladkorja, kakav, zelenjava, sadje in njihovi izdelki, mleko in mlečni izdelki, kruh, pecivo, ribe, alkoholne in brezalkoholne pijače, tobakični izdelki, vžigalice, perutnina, jajca, perje, divjačina, izdelki in umetne obrti, mešano industrijsko blago, drogerijsko blago, tehnično blago za podjetja in obrt: stroji, naprave, tehnična železnina, kovinsko blago, barve, kemikalije, negorljivi materiali, nekovine, tehnična goriva in maziva, nadomestni deli, potrebščine, elektrotehnični material, gradbeni material (brez lesa), orodje, oprema za obrt, sadje in kolonialno blago. Krznarsko blago, kmetijski stroji in orodje, umetna gnojila in sredstva za varstvo rastlin, naftni derivati, maziva, olja, masti, medicinski, zdravstveni in znanstveni aparati, instrumenti in potrebščine, čebelarški material in potrebščine, knjige in muzikalije, filatelija in potrebščine, cvetlice, starine in umetnine, surova koža, volna, krzno, živalski odpadki in dlake, industrijske rastline, zdravilna zelišča, gasilske naprave, material in potrebščine, prodaja časnikov in periodičnih spisov, odpadki, stvarne stvari. Vzporedne dejavnosti so bile: proizvodnja sodavice, servisno popraviljanje radijskih, elektrotehničnih in finomehaničnih strojev, pečenje kruha in peciva, skladiščenje, hlajenje, zmrzovanje blaga, proizvodnja in prodaja ledu, izvajanje prevozov. Statut so sprejeli 8. junija 1966. Poslovalnice izven Slovenije so imeli v Umagu, Prezidu, Ravnici, Malem Lugu, Geru, Hribu, Plešicah, Tušču, Bujah, Krasici, Novigradu, Savudriji, Pulju. Leta 1967 se je podjetje preimenovalo v NANOS veletrgovsko podjetje import-export Postojna, dejavnost je razširilo z uvozom in izvozom. V sodni register so 29. decembra 1973 vpisali pri podjetju NANOS naslednje TOZD-e: TOZD Industrijsko blago Koper, TOZD Tovarna mesnih izdelkov Postojna, TOZD Sadje-Koper, TOZD »Izbira« Postojna, TOZD »Preskrba« Portorož, TOZD Trgovina Rakek, TOZD »Grosist« Postojna.

Transavto Postojna je ustanovil IO Okrajnega NOO Postojna z uredbo 1. maja 1947 z imenom Okrajno avtoprevozniško podjetje »OKAP« Postojna s sedežem v Postojni. Z odločbo Okrajnega ljudskega odbora (OLO) Postojna št. 682-62/119-52 z dne 3. novembra 1952 se je podjetje preimenovalo v Avtoprevozniško podjetje Postojna. Registrirano je bilo pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Kopru pod opravilno številko C-I-53/1-Pi-264 z dne 17. marec 1955. Po sklepu delavskega sveta podjetja in po odobritvi Občinskega ljudskega odbora (ObLO) Postojna pa se je z dne 30. junija 1961 podjetje preimenovalo v Transavto Postojna, podjetje za transport in servisna popravila. Z dne 1. januarja 1966 sta se Transavtu pripojila poslovna enota Transport s sedežem v Rakeku in mehanična delavnica na Uncu, ki se je izločila iz kovinske-lesno industrije »Jelka« Rakek. Sklep o pripojitvi sta 29. januarja 1966 sporazumno sprejela CDS KLI »Jelka« Rakek in CDS »Transavto« Postojna. Pripojitev poslovne enote »Transport« in mehanične delavnice KLI »Jelka« je bila vpisana v register pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Kopru pod opravilno številko Rg II b 51/6-Pi-46 z dne 18. februar 1966. Mehanična delavnica na Uncu pa je delovala le do 1. februarja 1967, po ukinitvi so bili delavci in vsa sredstva premeščeni v Postojno. Po sklepu CDS podjetja z dne 30. maja 1967 je Transavto razširil poslovanje na zunanjetrgovinsko dejavnost mednarodnega cestnega transporta blaga, z dne 25. marca 1968 pa je ustanovilo svojo poslovalnico v Novem Sadu. Sklep o razširitvi dejavnosti je bil 11. julija 1967 registriran pod št. Rg II b 51/7 pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Kopru, poslovalnica pa 16. septembra 1968 pod številko Pi-1136/68 pri Okrožnem gospodarskem sodišču v Novem Sadu. Transavto je leta 1970 imelo svoje poslovne enote v Kopru, na Rakeku, v Ajdovščini, na Reki in v Novem Sadu.

Predmet poslovanja Transavta v letu 1970 je bil tuzemski in mednarodni cestni transport blaga, mehanična delavnica za popravila lastnih in tujih vozil, posredovanje prevozov v tuzemskem cestnem transportu blaga drugim delovnim organizacijam in občanom. Podjetje Transavto je bilo soustanovitelj in član poslovnega združenja avtoprevozniških podjetij »Vektor« Ljubljana in poslovnega združenja prevozniških in avtoremontnih podjetij »Avtonabava« Ljubljana. Podjetje je bilo razdeljeno na štiri sektorje (splošni, finančni, operativno-prometni in tehnični), ti pa na oddelke, pomožne oddelke in samostojna službe.

Po končanem lastninskem preoblikovanju, ki je potekalo v 90-ih letih 20. stoletja je Transavto prevzelo podjetje »Viator & Vector« Ljubljana.

Foto servis Postojna je bil ustanovljen januarja 1961, ko se je z odločbo ObLO Postojna z dne 7. januarja 1961 ločila od »Fotoslovenija«. Predmet poslovanja so bile fotografske storitve in prodaja fotografskih potrebščin. Zaradi slabega poslovanja je bila 15. junija 1964 uvedena prisilna poravnava, podjetje je prenehalo delovati 31. maja 1965.

Zgodovinska pot gledališča

Aprila 1949 je bil na pobudo Janeza Vipotnika sklican sestanek o ustanovitvi gledališča v Postojni. Naloga je bila dodeljena Nardinu, vendar je zaradi njegovega odhoda na orožne vaje ustanovitev gledališča odpadla. V letu 1950 je bila v Postojni organizirana avdicija za igralski tečaj (komisijo so sestavljali člani SNG Ljubljana, Milan Skrbinšek, Mira Danilova, Boris Misa, gimnazijski prof. Slopar in g. Lukež), na kateri je bilo od 14 udeležencev na tečaj sprejetih 7 (Drago Nardin, Branko Karbič, Minka Lenček, Lidija Vivoda, Zoran Kodrič in Vera Kalan, ki je bila kasneje sprejeta v Kranj). Iz tečaja so se v Postojno vrnili 4, za gospodarja je bil imenovan Jože Turšič. Gledališče je bilo pod pristojnostjo ObLO Postojna in še isto leto so začeli urejati gledališke prostore. Pripravili so igro *Matura* (2 predstavi v Postojni) in program za *Veseli teater*, gostovali pa so v Starem trgu, Velikih Blokah, Knežaku in Št. Petru (Pivki). Konec januarja 1951 so se z novega gledališkega tečaja vrnili še 4 igralci. Upravno vodstvo gledališča je medtem prevzel MLO Postojna. Po velikih finančnih težavah je bil 29. januarja 1951 ustanovljen Gledališki svet, doma in na gostovanjih po Primorskem pa so igrali igro *Dva bregova* (A. Leskovec), *Bajko o slavcu* (M. Petančič) in predstavo *Pesem s ceste* (Šurek – Stupica). Po velikih kadrovskih težavah so v sezoni 1951/52 uprizorili Molièrjevega Prevarani soprog, nato predstave *Tuje dete* (Škvarkin), *Mačeha in pastorka* (K. Brenkova), *Naša kri* (F. S. Finžgar), *Anna Christie* (E. O'Neil), *Življenje je lepo* (M. Achard) in imeli 73 predstav v 36 krajih. V naslednji sezoni so kot premiere uprizarjali *Kralja na Betajnovi* (I. Cankar), *Rdečo kapico* (D. Gorinšek), *Slugo dveh gospodov* (Goldoni), dramo *Mati* (K. Čapek), *Krog s kredo* (Klabund), *Dež in vihar* (M. Hodge) in imeli več kot 100 predstav (SI PAK KP 160, t.e. 1, a.e. 13). V avgustu 1954 so tekla prizadevanja za združitev gledališča Slovenskega Primorja v Postojni z Ljudskim gledališčem v Kopru in 3. septembra 1954 je bilo ustanovljeno Gledališče Slovenskega Primorja v Kopru. (ZB) Iz ukinjenih gledališč - poklicnega "Gledališča Slovenskega Primorja" v Postojni in polpoklicnega "Ljudskega gledališča" v Kopru so ustanovili "Gledališče Slovenskega Primorja v Kopru" (GSP). Odločba o ustanovitvi finančno samostojnega zavoda GSP v Kopru je bila izdana 3. septembra 1954, gledališče pa je nato delovalo do 31. oktobra 1957. Ob odprtju novega gledališča v Kopru in priključitvi nekdanje cone B k FLRJ so gledališčniki 21. oktobra 1954 kot prvo predstavo uprizorili *Kreftove Kranjske komedijante*. Gledališče je imelo značaj potujočega gledališča. Letno naj bi imelo okoli 150 predstav (30 v goriškem, 60 v koprskem, po 20 pa v postojnskem, sežanskem in tolminskem okraju), direktor je postal Oskar Venturini. V prvem letu je imelo 9 premier in 140 predstav. Gostovalo je v 41 krajih s povprečnim obiskom 298 obiskovalcev na predstavo. GSP je bilo vpisano v register finančno samostojnih zavodov pri oddelku za splošne zadeve ObLO Koper šele 31. julija 1957. Likvidacijo gledališča je opravila komisija v sestavi Srečko Tič, Marjan Lorbar in Vilijem Jager, likvidacijski postopek pa je moral biti končan do konca decembra 1957.

Zgodovinska pot šol po 2. svetovni vojni

Po drugi svetovni vojni je bila v Postojni ustanovljena **Vajenska šola Postojna**, ki se je leta 1961 preimenovala v Obrtno izobraževalni center za lesno in kovinsko stroko. Delovala je do leta 1963.

Leta 1948 so ustanovili ljubljanski in mariborski gozdarski tehnikum, leto pozneje pa je z delom začela **Nižja gozdarska šola** v Postojni, ki se je kmalu preselila na Kromberk in pozneje v Idrijo. Leta 1959 je OLO Koper ustanovil **Gozdarsko srednjo šolo Postojna**, ki se je še isto leto preselila v park Grand Hotela - Windishgrätzov dvorec. Prenovo in adaptacijo objektov je vodil gradbeni odbor, financirala pa Uprava za gozdarstvo LR Slovenije. Sezidali so novo šolo in dve stanovanjski zgradbi, namenjeni za bivanje učiteljev. Dvorec so preuredili v dijaški dom z 228 posteljami. V Postojno so se preselili 4 oddelki redne tehniške šole, en oddelek dveletne šole za aktiviste, iz Idrije en oddelek logarske šole, na novo pa se je vpisalo 41 učencev. Leto 1959 pomeni tudi leto reforme gozdarskega srednjega šolstva. Ustanoviteljske pravice so leta 1961 prenesli na ObLO Postojna. Leta 1966 je Upravni odbor Poslovnega združenja za gozdno gospodarske organizacije (PZGGG) sprejel sklep, da se ustanovi Gozdarski šolski center Postojna. Sredstva za šolo so zagotavljale članice PZGGG na podlagi letnega proračuna šole. Gozdarski šolski center so sestavljale enote Gozdarska tehnična šola, Gozdarska tehnična šola – oddelek za odrasle, Gozdarska poklicna šola, Dom za učence. Hkrati je bilo ustanovljenih šest dislociranih oddelkov Gozdarske poklicne šole (Lokve, Planina nad Sevnico, Šentjur, Radlje ob Dravi, Jurklošter, ...). S poukom je začela dveletna šola za gozdne delavce. Šolanje je trajalo dvakrat po pet mesecev v Postojni in 11 mesecev praktičnega usposabljanja pri gozdno gospodarskih organizacijah. Leta 1982 je ustanoviteljske pravice prevzela Posebna izobraževalna skupnost za gozdarstvo, leta 1989 Splošno združenje za gozdarstvo, leta 1992 pa Vlada republike Slovenije. Šolski program je v 80-ih zaznamovalo usmerjeno izobraževanje. Prvi letnik vseh stopenj srednješolskega izobraževanja je bil enak, v različne poklice so se učenci razvrstili v drugem letniku. Šolanje so zaključili s pozitivno opravljenim zadnjim letnikom izobraževanja brez zaključnega izpita ali mature.

Leta 1994 se je šola preimenovala v Gozdarsko lesarsko šolo Postojna, 1995. pa v Srednjo gozdarsko in lesarsko šolo Postojna

Zgodovinska pot družbenopolitičnih organizacij

Družbenopolitične organizacije (DPO) kot sestavni del skupščinskega sistema so bile:

- Zveza komunistov - Komunistična partija (ZK oz. KP Slovenije in KP Italije),
- Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL) – Osvobodilna fronta, Antifašistična slovensko-italijanska zveza (ASIZ) oz. Slovensko-italijanska antifašistična unija (SIAU),
- Zveza socialistične mladine (ZSM) – Antifašistična zveza mladine, Zveza mladine, Zveza komunistične mladine, Ljudska mladina,
- Zveza sindikatov – Enotni sindikati, Sindikalni sveti,
- Zveza združenj borcev NOVJ (ZZB NOVJ) – Zveza borcev NOV,
- Zveza primorskih partizanov - vključno z domicilnimi odbori brigad in drugih enot.

Družbenopolitične organizacije, ki niso bile sestavni del skupščinskega sistema, pa so bile:

- Družbena aktivnost žena . Slovenska protifašistična ženska zveza, Slovensko-italijanska antifašistična ženska zveza, Antifašistična fronta žena, Zveza ženskih društev, ki je delovala v okviru SZDL,
- Zveza vojaških vojnih invalidov, ki je imela od leta 1945 do leta 1962 status društva, po letu 1962 pa bila priključena dejavnosti organizacije ZZB.
- Zveza rezervnih vojaških starešin, ki je imela status društva.

Oblastni komite KPS Postojna je deloval od maja 1949 do januarja 1951, Okrajni komiteji KPS oz. ZKS pa med leti 1945 in 1965 in se ob združevanju okrajev tudi sami združevali.

Postojna - Adelsberg

Kolodvor — Bahnhof

Razglednica Postojne, SI PAK KP 344
Zbirka fotografij in razglednic

Leta 1945 so na območju, ki ga pokriva PAK, delovali naslednji Okrajni komiteji KPS:

- OK KPS Ilirska Bistrica,
- OK KPS Hrpelje-Kozina,
- OK KPS Postojna,
- OK KPS Sežana,
- OK KPS Komen.

Okrajni komite ZKS Postojna je bil ustanovljen leta 1945. Februarja 1948 mu je priključen Okrajni komite KPS Notranjsko - Rakek. 15. marca 1955 je bila konferenca Zveze komunistov postojnskega okraja, na kateri je bil izvoljen nov Komunski komite ZKS Postojna za občine Postojna, Hruševje in Planina. S to izvolitvijo je prenehal z delovanjem Okrajni komite ZKS Postojna, ki je bil potem (junija 1955) priključen Okrajnemu komiteju ZKS Koper.

Po VI. kongresu KPJ (novembra 1952) se KPJ preimenuje v ZKJ.

Do aprila 1952 sta v Postojni delovala Krajevni komite ZKS Postojna - mesto in Krajevni komite ZKS Postojna - okolica, po tem pa Občinski komite Postojna. Novembra 1958 pa je bil Postojni priključen Občinski komite ZKS Pivka.

Leta 1955 (junija) sta bila ukinjena okraja (in okrajna komiteja) Postojna in Sežana.

Občinski komiteji (konference) ZKS so se oblikovali po VI kongresu KPJ leta 1952 in so delovali do leta 1990.

V okviru občinskih organizacij so se ob organih (konferenca, komite, predsedstvo) in telesih (komisije) ustanavljali kot oblike dela aktivni komunistov, konference in sveti. S povezovanjem občin v mestne in regionalne skupnosti se po 1963 občinske organizacije povezujejo v mestno organizacijo.

S povezovanjem občin pa so nastajali tudi medobčinski sveti ZKS.

Socialistična zveza delovnega ljudstva (SZDL) - Osvobodilna fronta (OF) je bila v statutu Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije 1975 opredeljena kot prostovoljna demokratična fronta vseh delovnih ljudi in občanov kot posameznikov in njihovih družbenopolitičnih in drugih interesnih oblik združevanja z namenom graditve socialistične samoupravne družbe. Na I. kongresu Ljudske fronte v Beogradu avgusta 1945 se je v to enotno organizacijo vključila tudi Osvobodilna fronta (OF) Slovenije. Do izvolitve narodnoosvobodilnih odborov 1945 so bili odbori OF hkrati politični in oblastni organi. SZDL (OF) je bila organizirana po teritorialnem načelu. Le do pomladi 1946 so delovali odbori OF tudi v podjetjih in ustanovah. Na IV. kongresu aprila 1953 se je OF preimenovala v

SZDL Slovenije. Do 1966 je bil najvišji organ na vseh ravneh organiziranosti odbor, s tem letom pa konferenca. Z zakonom o političnem združevanju z dne 27. decembra 1989 je prenehala z delovanjem kot DPO. Oblikovala se je kot stranka z imenom Socialistična stranka Slovenije.

Od leta 1946 so delovali Mestni odbor OF Postojna za mesto Postojna in krajevni odbori OF: Postojna - okolica, Hrenovice, Hruševje, Razdrto, Veliko Ubeljsko, Planina, Slavina - Koče, Pivka, Dolnja Košana, Gornja Košana, Dolane, Zagorje, Trnje, Palčje, Jurišče, Studeno in Bukovje. 1.4.1952 so se preimenovali v: Občinski odbor SZDL Postojna, ki je zajemal mesto Postojna ter vasi Stara vas, Zalog, Zagon, Mali otok, Veliki otok, Bukovje, Studeno, Strmica, Predjama, Belsko, Hrašče in Prestranek, Občinski odbor SZDL Hruševje z okoliškimi vasi, Občinski odbor SZDL Pivka z okoliškimi vasi, Občinski odbor SZDL Košana z okoliškimi vasi, Občinski odbor SZDL Planina z okoliškimi vasi. S 1.9.1955 so bili ukinjeni občinski odbori SZDL Hruševje, Košana in Planina. Preostala dva odbora sta zajemala: Postojna - mesto Postojna in naslednje vasi - Stara vas, Zalog, Zagon, Mali otok, Veliki otok, Bukovje, Studeno, Strmica, Predjama, Belsko, Hrašče, Prestranek, Hrenovice, Hruševje, Razdrto, Veliko Ubeljsko, Malo Ubeljsko, Planina, Slavina, Koče, Gorenje, Lanadol, Šmihel, Velika Brda, Mala Brda, Strane, Brezije, Studenec, Dilce, Goriče, Matenja vas, Rakitnik, Orehek in Žeje; Pivka - naselje Pivka in naslednje vasi - Dolnja Košana, Gornja Košana, Dolane, Zagorje, Trnje, Palčje, Jurišče, Selce, Petelinje, Volče, Čepno, Suhorje, Buje, Mala Pristava, Velika Pristava, Nadanje selo, Stara Sušica, Nova Sušica, Narin, Drskovče, Parje, Klenik, Slovenska vas, Tabor. 1.1.1959 se Občinski odbor SZDL Pivka s celotnim območjem priključi Občinskemu odboru SZDL Postojna. Dne 27.4.1967 pa se je Občinski odbor SZDL Postojna preimenoval v Občinsko konferenco SZDL Postojna. Organizacija je prenehala z delovanjem leta 1990.

Podatki, katerih avtorji so javni uslužbenci PAK, so objavljeni v Vodniku po fondih in zbirkah PAK!

Opomba

1

Navedek je povzet iz predstavitve Postojne na spletnih straneh Občine Postojna in na spletni strani Wikipedija dne 10. septembra 2008!

Mag. Nada Čibej - direktorica, Pokrajinski arhiv Koper, Kapodistriasov trg 1, 6000 Koper

Še nekaj iz Janezinove hišne kronike z Ostrožnega Brda 1!

ZAGOVOR PROTI KAČJEMU PIKU IN ŠE DRUGI ZAGOVORI, PRIPROŠNJE IN OBREDI

Nada Trebec

Priloženo vam pošiljam sestavek, v katerem predstavljam zagovor proti kačjemu piku in druge zagovore ter dejanja, povezana z zagovarjanjem. Zagovor proti kačjemu piku je povzet iz zvezka Janezinove kronike, ki ga je pred kakšnimi sto leti pisal moj stari oče Franc Krebelj Janezinov v Ostrožnem Brdu št. 1 in iz katerega sem za 77. številko (december, 2006) in za 79-80. številko (marec, 2007) revije Kras pripravila daljši zapis z naslovom "Zemle je bla sveta" - Zemlja je bila sveta...

Zagovor proti kačjemu piku - "Oh velika ino visoka meja sveta!"

*Oh velika inu vi soka meje
sveta šem pas ono vi
soka neje sveta šem pas
pot tavi soko mejo je ta
glatka stezica poni gre ma
rije divica zana teče ta
merzla vodica velika ino
visoka meje sveta šem pas
vodnesi ti ke ta ster peni glas
tri krat nič nič pejdi po rani dart
s tremi persti desno roka
o ti ster pena kače ti gas
modras ztem ta soj strup
nase koker ta čista voda teče.*

Zagovarjanje, čarovno zdravljenje ljudi ali živali z uporabo zagovora, je na vsem slovenskem ozemlju znano iz srednjega veka, ohranilo pa se je do sredine 20. stoletja. Zagovor zoper oteklino, ki ga je zapisal okrog leta 1890 Ivan Kunšič v Gorjah pri Bledu, je med najstarejšimi besedili pri nas.

V hišni kroniki mojega starega očeta sem našla tudi v nadaljevanju predstavljen originalni zapis in moj "prevod" tega zapisa. Domnevam, da bi to besedilo lahko bilo zagovor proti kačjemu piku, zapisano v obdobju, v katerem je kronika nastajala, to je v letih med 1890 in 1918.

Dejanja, obredi in besedila s priprošnjo za dobro letino, zdravje in božji blagoslov na Ostrožnem Brdu

V knjigi "Slovensko ljudsko izročilo" piše Marija Stanonik o obrednih besedilih (prošnje, blagoslovi in zahvale), zagovorih in molitvicah. Ta besedila so se prenašala iz roda v

Oh velika in visoka meja
sveta šem pas in vi-
soka meja sveta šem pas
pod to visoko mejo je ta
gladka stezica po njej gre Ma-
rija devica za njo teče ta
mrzla vodica velika in
visoka meja sveta šem pas
odnesi ti tja ta strupeni glas
trikrat nič (j)e nič pojdi po rani (u)dariti
s tremi prsti desne roke
o ti strupena kača ti gad
modras vzemi ta svoj strup
nase kakor ta čista voda teče.

rod; predniki so jih uporabljali ob različnih priložnostih, ob delu in praznikih. S takšnimi izreki so prosil za dober začetek in potek dela, izražali so prošnje, da bi odvrnili nesrečo, in se zahvaljevali za vse dobro; posebej za obilno letino.

Tudi v naši vasi, na Ostrožnem Brdu v Brkinih, se je med ljudmi ohranjalo precej dejanj, obredov in besedil, s katerimi so si ljudje želeli izprositi dobro letino, zdravje in božji blagoslov. Nekatere med njimi sem zbrala in jih zapisala, da ne bi prehitro prešli v pozabo.

Velika noč

Na cvetno nedeljo pri nas niso izdelovali butar, ampak so k blagoslovu nesli oljčne vejice. Oljčne vejice so v Brkine prinašale "K'stavke od murja, od Reke". Po blagoslovu v cerkvi so oljčne vejice hranili v kuhinji, običajno zataknjene za sveto podobo na zidu. Po določenem času so posušene vejice narezali ali zdrobili, pomešali s soljo in jih dali živini. Tako so "žegen dobile tudi živali, usi pr hiši". Na vprašanje, zakaj je bilo to dobro, je moja mama Antonija Trebec (rojena leta 1917) odgovorila: "... ze veliko nouč smo imeli usi praznik - lde in živina. Kravam smo dali ulko zetu, k je blu žegnanu u cerkvi, je gaspud požiegnou. Velika nouč je bla velik praznik in smo jo muogli usi čutiti. Živina in lde."

Na velikonočno soboto je cerkovnik v vsako hišo prinesel blagoslovljeno gorečo drevesno gobo. Cerkovnik je košček goreče gobe odlomil, dal v štedilnik, v prejšnjih časih na ognjišče, in rekel: "Buh vas vari uognja in sviet Frjan!"

Ta prošnja Bogu in sv. Florjanu naj bi pomagala, "... de ne bi nas uogjenj zedel, de bi nas bug varval strele in uognja!"

Šmarnice

Mesec maj je posvečen Mariji. Vaščani, predvsem ženske in dekleta, so vsak večer šle v cerkev, molile in pele. Običajno je ena izmed njih molila naprej molitve Oče naš, Sveta Marija in Zdrava Marija, ostale pa so ji odgovarjale. Tem pobožnostim rečejo "šmarnice". Molili so tudi rožni venec in litanije ter prosili Marijo "ze zdravje, letno, vreme, ze živino; ze use smo jo prosili, nej nam da; de bi nas uslišala in rešila usega hudga".

Sveti Janez Krsnik - krašenje oken s kresničevanjem

Zanimiv običaj krašenja oken s kresničevanjem - "opletanjem uoken ses kašco", se je ohranilo do danes. Navada je bila, da se je na predvečer sv. Janeza Krsnika (sv. Jevan) 23. junija okrasilo okna in vrata. Dekleta so običajno nabrala kresničevje (kresničevje je bilo obvezno in je imelo večjo moč kot drugo cvetje), mu dodale vrtnice, marjetice in šopke zataknille za križe na hišnih oknih ali na okna in vrata hlevov. Rekli so, da se je "uoknu oplelu"... V eni izmed hiš so za to priložnost naredili celo venček iz smrekovih vej, kresničevja, vrtnic in marjetic - "spleli so krancl". Imeli so kamnit okvir ob vhodnih vratih na dvorišče in na ta okvir so obesili venček.

Ljudje so verjeli, da s tem, ko okrasijo okna, preganjajo čarovnice.. Čarovnice so, po ljudskem verovanju, na kresno noč hodile naokrog, s šopki pa so jim hoteli preprečiti njihove zle namene in jim onemogočili vstop v prostore... Na

vprašanje, zakaj so to počeli, kaj bi jim lahko čaravnice naredile, je sledil odgovor: *“Kaj bi cuprance nerdile? Škoudle bi ldem in živini, zetu se je use tu nerdilu. Cuprance bi use ocuprale, zetu smo se zavarvali!”*

Božič

Za božič so v nekaterih hišah z molitvami začeli že okrog 1. decembra, *“ze uodvent”*, in molili vse do božiča. Ponekod so vsak večer pred božičem zmolili rožni venec, za božič pa tri rožne vence.

“Vsak večer smo prosili Boga za use te stvari: ze zdravje, ze letno, ze živino, pruti uognji, pruti strelji, nevihti - ze use smo prosili. Molili smo po usi vasi in usi v hiši. Tu je blu kukr proušnja in te je pomirilu in je pomagalu.”

Na večer pred božičem *“ze viljo”* so kmečke gospodinje kropile in blagoslavljele vse prostore v hiši, pa tudi gospodarska poslopja. Gospodinja je v posodici nosila blagoslovljeno vodo in z vejico pušpana blagoslavljala prostore; vsi prisotni družinski člani, tudi hlapci in dekle, pa so glasno molili.

Konec decembra in v začetku januarja so ponekod ohranjali zanimiv običaj: na tri svete večere - na večer pred božičem, pred novim letom in pred svetimi tremi kralji (24. in 31. decembra ter 5. januarja) so na okna v sobah postavili *“liminčke”* - na vinu in olju plavajoče lučke. To so počeli zato, da so počastili Kristusovo rojstvo, prihod novega leta in prihod svetih treh kraljev. Liminčka pa niso postavili v kuhinji (tam je

ogenj že gorel na ognjišču), ampak samo v prostore, kjer ognja ni bilo. V božičnem času, ko so dnevi v letu najkrajši, je bilo sonca in svetlobe zelo malo, zato so z gorečimi lučkami hoteli soncu pomagati prebroditi najtemnejši del leta ter vzbuditi novo upanje na ponovno prebujanje narave.

Kmečka dela in opravila

Ko so vpregli vole in se z vozom odpeljali, so vedno vzkliknili: *“Križi bouži!”* Ta izrek so uporabljali pogosto; vedno, ko so začeli neko delo. Na primer: ob začetku oranja, ob košnji, ko so začeli žeti ali ob začetku mlatve. Ko so delo opravili, so rekli: *“Hvala Bogu, de smo končali!”* in s tem izrazili zadovoljstvo in zahvalo po končanem delu. Ko so dali kruh v peč, so rekli: *“Križi buoži, svieti duh prteci in pouno pieč nepeci!”*. Predno so začeli rezati kruh, so čezenj naredili križ in prav tako rekli: *“Križi buoži!”*

Po končani žetvi pšenice so v avgustu njive preorali in okrog 10. avgusta (sv. Lovrenc) so sejali repo. Takrat so rekli: *“Repo sejem, repa buodi farške muodi!”* (prošnja izraža željo, naj bo repa debela, kot so bili debeli duhovniki - farji).

In še pripoved, kako so prosili za dež! *“De je bla velika suše, hidu dougu naj blu deže in lde so teli jemt deš. In so šli k župniku, de bi nerediu procesijo za deš. In župnik je bil pa druji mouš, je drgači vedu in je rikeu: ze deš je treba vetr, vetr. In puol so vseglh nardili procesjo, molili in prosili za deš. Puol pa ne vem, če je biu deš al če nej biu deš..!”*

Zagovori v zvezi z zdravljenjem in z drugimi zanimivimi dogodki

Če je imel kdo ječmen na očeh, so ga poskušali pozdraviti z naslednjimi besedami: "Žanjem ječmen. Kaj žanješ? Ječmen žanjem. Le ga dej!" Zdravilec je ob teh besedah pred bolnikovimi očmi z roko nakazoval, kot da drži v roki srp in z njim žanje.

Zelo staro verovanje je bilo, da sv. Rok pomaga zoper kugo. Rekli so: "Sv. Rok, pomočnik pri kugi!". In kuga je šla "preč" in ti ni "škuodla".

Če je kdo zbolel za jetiko, so rekli: "Kruha, vina in mesa, pa jetka pasá!"

Če je kdo želel kaj ukrasti, je poprosil: "Svieti Anton Padova, pomagaj, de te hlače ukradeval!"

Če je kdo kaj ukradel ali koga udaril, so za kazen rekli: "De bi se ti ruoka posišila!"

Če je kdo odhajal od doma, so mu želeli: "Sriečnu huodi in boga ne pozabi!"

Če je otroku izpadel mlečni zobek, so zobek vrgli v ogenj in rekli: "Na, miška, lisinga; dej mi koščenga!"

In za konec še zanimiv recept iz hišne kronike mojega starega očeta Franca Kreblja z Ostrožnega Brda 1, ki bi mogoče tudi danes - brez čarovnih besed - pomagal pri bolečinah v križu:

*Medžije za križec pol
jesiha in pol vode en mal
segret in ene seknen blek vo
močit ub gor privezat
čez noč.*

Viri in literatura

Slovenski etnološki leksikon; 2007: Mladinska knjiga, Ljubljana
Slovensko ljudsko izročilo; 1980: Cankarjeva založba, Ljubljana
Šmitek, Zmagor; 2004: Mitološko izročilo preteklosti.- Študentska založba, Ljubljana
Trebec, Antonija; 2008: Ustni vir.- Ostrožno Brdo

Nada Trebec, univ. dipl. prof. zgodovine - Ostrožno Brdo pri Premu

vina na rešeti bel
drab tine in en ceber vina
kno tri tri ceber vode in
15 ki lo cukra in en kate
vade segret dase cukor
stapi in denit u ceber
in sme get zvilumic
vo sem dan semare kuhat
na drob tinah

rd ml 31/19040 92
12

pre vitojce
1 253 k 60 vina
3 140 k 4 vi
4 87 k 12 vi
Sma g. 5.30 vreme Andrej
28 li sinital
Andrej Andrej

tone rojena 9/6 leta 1912
Mica rojena 1/92 leta 1908
Jahana Rojena
4/3 l 1895
Franz rojeni 5/3 l 1894
Franca Rojena 2/8 l 1895
Tona Rojena 12/6 1903

Od "Šternice" in kaluž do kalov in štern

OBNOVLJEN VODNJAK V HRPELJAH

Boštjan Bugarič, Vladimir Grželj, Robert Kastelic

V domžalski družbi Helios so 18. junija 2008 župani sedmih slovenskih občin podpisali pogodbe za obnovo vodnjakov v svojih občinah. Lanskoletni Heliosov javni razpis je spodbudil zanimanje sedemnajstih občin, da so se potegovala za 17.000 € razpisanih sredstev iz Heliosovega sklada, ki se financira iz deleža od prodaje njegovih okolju prijaznih premazov. Lanskoletni pre-

jemniki sredstev iz tega sklada so občine Beltinci, Hrpelje-Kozina, Litija, Lukovica, Radenci, Radlje ob Dravi in Semič.

V soglasju z avtorji prijave na Heliosov razpis predstavljamo besedilo vloge za obnovo vodnjaka v Hrpeljah, na osnovi katerega je bila Občina Hrpelje-Kozina uvrščena med prejemnike za leto 2008 namenjenih finančnih sredstev.

Vodnjak, ki je v središču strnjenege naselja, včasih centralnega dela vasi, je bil zgrajen leta 1893. Vodnjak obsega dimenzije 5 x 7 m in je globok 4 m. Zgrajen je bil za potrebe vaščanov, ki niso imeli svojega vodnjaka. V času, ko je bil vodnjak zgrajen, ni bilo vodovodnega sistema, zato je bila voda dragocena dobrina. Deževnica je v zbiralnik odtekala po žlebovih, ki so bili napeljani s streh okoliških hiš.

Zaradi pomanjkanja vode sta vsaki družini v vasi pripadala dva čebra vode na dan. Ponavadi je v sušnem obdobju v vodnjaku zmanjkalo vode. Takrat so ves vodnjak očistili in pripravili na naslednjo sezono. Čiščenje vodnjaka je bila skupno delo vseh vaščanov. Vodnjak je bil včasih zbirališče vaščanov; ob njem so praznovali vaške poroke, sklicevali vaške sestanke ipd.

Po letu 1950 so vodnjak obnovili; prav tako tudi zbiralnik vode in čistilnik vode. Sedaj je vodnjak zbirališče pohodnikov na Slavnik. Po ustreznih prenovi bo lahko služil kot izhodišče za izlete, učne poti in - seveda - zbiranje vode, ki je zadnje čase zaradi neustrezne uporabe vodnjaka v njem ni več.

S prenovo vodnjaka v Hrpeljah lahko povežemo potrebe po zbiranju in hranjenju vode ter uporabo javnega prostora za različne dejavnosti, ki so vpete v predstavljanje vasi. Ne gre le za njegovo fizično revitalizacijo, temveč je mišljen tudi vnos novih družbenih vsebin, ki bodo pripomogle k vzdrževanju in delovanju javnega prostora okrog vodnjaka.

Arhitekturno-likovni opis vodnjaka

Značilnost kraških naselij so strnjene gručaste vasi, ki so se organizirale na nerodovitnih zemljiščih nad polji. Javni prostor je bil organiziran na osnovi potreb vaške skupnosti. Vsaka vas je imela vaški plac ali trg s cerkvijo, z lipo in z vaškim vodnjakom, kjer so se zbirali vaščani. Vaška jedra so dobila svojo podobo v 19. stoletju, kar lahko ugotovimo na podlagi letnic na vaških vodnjakih. V tem obdobju je bil Kras

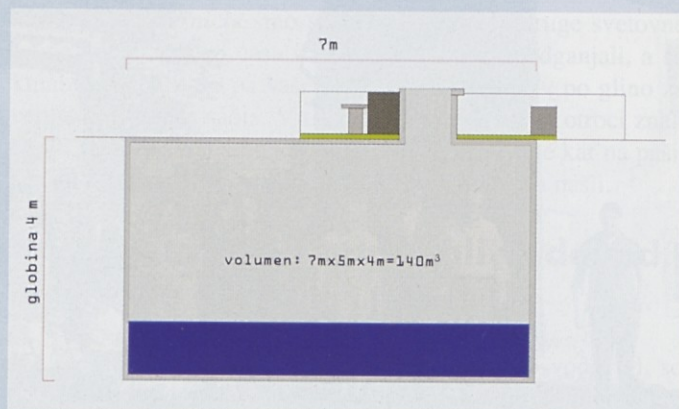
območje, ki je oskrbovalo Trst s prodajo kmetijskih pridelkov in obrtnih izdelkov. Vodnjak predstavlja arhitekturno posebnost, saj ima z vidika arhitekturno-likovnih kriterijev zanimivo zasnovano. Ta je enostavna, saj se z nekaj zidovi oblikuje glavni prostor vaške skupnosti.

Vodnjak se tipološko razlikuje od klasične zasnove vodnjakov, narejenih na Krasu. Gre za definicijo in poudarek centralnosti vaškega prostora. Vodnjak je sestavljen iz šape in dveh zidov, ki oblikujeta notranji prostor za različne priložnosti. Zid je služil za odlaganje posod z vodo ali za sedenje ob posebnih priložnostnih govorih in vaških sestankih. Centralni prostor znotraj zidov je tlakovan in dvignjen za stopnico višj od ceste. Kamnita zidova sta obložena z ometom, razen na zgornji strani, kjer izstopajo velike kamnite plošče. Na fasadi celotne zasnove je ob šapi izkesana letnica, ki izdelavo vodnjaka datira v leto 1893.

Vodnjak so zgradili tako, da so ročno izkopal jamo, jo obložili s tesno prilagajočim kamenjem in zadelali z ilovico. Zgornji, vidni del vodnjaka - šapa - je izklesan iz enega kosa kamna. Vodo so lovili s streh in jo po žlebovih usmerili v zbiralnik.

Prostorska vrednost vodnjaka se kaže v edinstveni tlorisni zasnovi, ki določa poseben pomen javnemu prostoru in s tem odločanju o pomembnih dogodkih. Tovrstna zasnova kaže na zgodovinski potek delovanja skupnosti. Potreba v prostoru se je skozi zgodovino spremenila, zato je v prenovi predlagana rešitev, ki upošteva kvalitete zazidave in nove zahteve uporabe. Upošteva se nov način življenja in družbenih potreb na vasi.

Nova zasnova predvideva centralno urejenost trga z vaškim vodnjakom v središču. Namesto kamnitega zidu (oznaka 1) se postavi kamnita klada, ki služi kot klop. Zid na nasprotni strani se sanira v prvotno stanje, doda se mu kamnita klop na zunanjo stran (oznaka 2). Ves plato vodnjaka se za dve stopnici dvigne nad nivo ceste in tlakuje s kamnitimi ploščami - škrlami. Nova zasnova je prilagojena potrebam pohodnikov na

Zgoraj: Prerez vodnjaka

Levo: Sedanji videz vodnjaka

je bila sprva na tem mestu globoka kotanja, ki je držala vodo. Naši predniki so kotanjo delno oblikovali, jo obzidali in za zidom obložili s kakega tri četrt metra debelim slojem gline. Na terenu proti svoji vasi pa so naredili nekakšno vodno polje. Del nad stezo, ki je vodil k »šternici«, so očistili zemlje in ga napolnili z za glavo debelim kamenjem. Ob dežju se je voda skozi kamenje stekala v za to narejen plitev kamnit kanal in naprej v »Šternico«.

... potem kali ...

Ob tej »Šternici« so Lijakovi (ena izmed prvih družin) naredili kal. Na spodnji strani steze k »šternici« so tudi za potrebe kala naredili vodno polje. Tudi to je bilo narejeno podobno kot tisto za »šternico«.

Sedaj sta obe vodni polji zaraščeni z drevjem. Leta 2004 so hoteli očistiti kal in »šternico«, a je - na žalost - za to zmanjkalo denarja. Tako sedaj naša prva »šternica« na pol razbita sameva in čaka na lepše čase.

V veliki suši pa so naši predniki hodili po vodo v svojo dolino z imenom »Du« ali še prej »Cerkveni du«. Tam ni vode nikoli zmanjkalo. Sedaj je tudi v »Duli« šternica zaraščena. Voda je pa še vedno v njej.

Imeli pa so vaščani precej kalov. Nekaj jih je bilo precej starih. Ti so bili ob tovorni cesti, ki je vodila iz Rodika mimo »Rodiške pečine« čez »Gorico« v Hrpeljah in se nadaljevala čez Mali vrh v Klanec. Ob tej poti so bili trije kali, ki so služili za žejne tovarne živali.

Nekaj kalov je bilo tudi ob tihotapski poti, ki je vodila mimo Rodika, na sredi poti se je obrnila proti Slopam in v Hrpelje zadaj za »Hribom«, kjer stoji cerkev. Da so bili tudi ob tej poti kali, spominja še sedaj uporabljeno ledinsko ime »Podštirnico«.

Vaščani so imeli tudi svoje kale, da je iz njih pila drobnica. Nekateri kali so bili skupni, drugi ne.

Slavnik in kot začetek učne poti. Učna pot se naslanja na tematiko o kamnu in vodi, vključuje predstavitev in ohranjanje nekaterih reprezentančnih objektov v tem kraju - ledenic. V teh objektih spomeniškega značaja so se na začetku 20. stoletja zbirali in hranili led za potrebe ribarnic, mesnic in pivovarn v Trstu.

Sanirani vodnjak ohranja funkcijo rezervnega vira protipožarne vode za gašenje stanovanjskih stavb in gospodarskih objektov v Hrpeljah.

Zgodovina nastajanja vodnjakov Najprej "Šternica" in kaluže ...

Vodnjaki so se v vasi Hrpelje pojavili precej pozno. Hiše so imele slamnate strehe, s katerih je v dežju precej kapljalo in majhen kanal je odvajal odvečno vodo v kalužo. To je bila nizka luknja, bolj vdolbina na dvorišču, iz katere so pile živali. Po vodo za kuhanje so naši vaščani hodili na »Šternico«. Ta je bila narejena kmalu po naselitvi ljudi v naše kraje. Najbrž

Fotografija je nastala v času asfaltiranja v vasi Hrpelje leta 1968. Na njej so vaščani, ki so pripravljali javne površine pred asfaltiranjem.

Za nekaj časa so kali ob tovorni poti izgubili svojo vrednost, ko so zgradili tako imenovano *Kranjsko cesto*, ki je vodila po spodnji rebri Videža in Polanška. Bila je precej krajša kot stara tovarna pot, a je imela napako. V zimah je bila zvečine poledenela, mrzla in izpostavljena burji. Zato je veliko tovarnikov še vedno uporabljalo staro pot in kale ob njej.

Veliko gospodarsko vlogo pa so kali dobili spet, ko je Dejak uvedel izdelavo in prodajo ledu. Zato so v tistem času nastali še mnogi novi kali.

Iz starih listin je razvidno, da so zadnjič čistili kal pri »šternici« leta 1939. Že prvi dan so »prebili« kal. Naredili so kanal, da je voda iz kala odtekla. Delo pri čiščenju kala je bilo zelo težko, saj jim je župan plačal kar 19 *dopjov**** vina. Čiščenje pa ni zaobseglo le čiščenja kala, saj so očistili tudi njegovo okolico. Vsak kal je namreč imel okoli lovilno območje za deževnico, s katerega se je voda odcejala v kal. To območje je bilo pokrito z spodaj debelim in zgoraj z drobnim kamenjem. Na njem ni smelo rasti niti eno drevo, niti trava. Sedaj ljudje ne vedo več, kako so se kali delali, in tudi okolica kala je zaraščena. Tako deževnica ne priteka do kala, zato ta spet hitro propade. Nihče pa se ne potrudi izbrskati dokumentov o kalih pri nas ter o načinu njihove gradnje in čiščenja.

Po novejših raziskavah so tudi vodo z slamnatih streh nekdaj koristno uporabljali. Na tleh pod slamnato streho so nastavili leseno korito, izdolbeno iz debla. Višek vode so speljali na dvorišče v narejeno luknjo. Iz nje je vodo pila živina. V jesenskem času, ko je bilo vode dovolj, so vodo speljali tudi v luknje, v katerih so gasili apno. In tudi, ko so apno porabili, so vodo še vedno vodili vanjo. Tako imajo kmetje ponekod na dvorišču še sedaj majhen kal za pitje živine, luknjo za gašenje in spravilo gašenega apna. Ko pa apna ne potrebujejo, hranijo v luknji vodo za druge potrebe. In, če je bilo treba izkopati jamo za vodnjak, so kratko malo povečali apnenico in vodnjak je bil narejen. Pa še razkužiti ga ni bilo treba.

Ko je prišla v Trst železna cesta in nato še v Pulj, so se mnogi naši ljudje zaposlili na železnici in tudi v Trstu. Z delom so nekaj zaslužili in so si v domači vasi popravili hiše. Mnoge

so celo naredili na novem kraju. Če je bilo več denarja, so stanovanjska poslopja pokrili z kopami (crepi) ali korci. Hlevi in druga poslopja so bili še vedno kriti s slamo.

Pa tudi reja živine se je spremenila. Počasi se je uveljavljala živinoreja. Ta pa potrebuje več vode. Dejak, ki je imel z gradnjo ledenic v naših krajih največ znanja in zaslug, jim je svetoval, kako vodo, ki sicer odteka s streh, koristno uporabiti. Mislil je, seveda, le na svoj led. Če imajo ljudje dovolj vode za živino in za svoje potrebe v drugih luknjah - krajih, več bo vode v kalih tudi za njegov led. Financiral je izdelavo ledenic tudi več let naprej, kar je razvidno iz potrdil o prodaji ledu, ki jih hranijo v Hrpeljah. Tako ni pozabil omeniti, da bi lahko prav taka luknja kot za njegove ledenice, če ne bi puščala vode, stala ob vsaki hiši, v katero bi se stekala vsa voda s streh. In bi bil problem za gospodinjjo rešen. Vodo bi imela pred hišo vedno pri roki.

... in dozorela je ideja za izdelavo "štern"!

Če sklenemo vse navedene dejavnike - železnico, boljši zaslužek od dela, zaslužek in kreditiranje od ledu, nič več slamnatih streh za stanovanjska poslopja v celoti - dobimo zrelo idejo za izdelavo prvih »štern«.

Morda je vaščane v izdelavi štern primorala suša ali kaka druga naravna nesreča, saj jih konec 19. stoletja ni manjkalo. Naši vaščani so takrat začeli graditi dve vaški šterni ali vodnjaka. Mesto, kjer naj bi stali, so skrbno izbrali. V njihovi okolici je moralo biti precej hiš, ki so bile pokrite z kopami, in tudi na ustrezno višje od mesta za vodnjak zaradi padca oziroma oddtekanja vode vanj. Tako smo dobili eno šterno sredi vasi. Ta je imela dotok vode s Sosičeve - »Rudotove« hiše, z Benčičeve - »Krmelove« hiše, z nizke »Mežnarije«, z Resinovičeve - »Metine« hiše in z Veselove - »Kašančeve« hiše. Pozneje se je zajetje povečalo še z »Rudotove« lupe in štale ter s »Krmelove« štale.

Površina streh je bila zelo velika, tako da je bilo dovolj vode. Vsaka hiša je imela pravico do določeno količino vode dnevno. Sama šapa šterne je bila z treh strani zaščitena z škrlami** velikosti približno kvadratni meter, ki so bile na zgornji strani spojene z železnimi »klanfami« - vezmi. Spodaj pa so bile vsajane v tlak. Okrog šterne so zgradili močan zid, na katerega so ženske postavljale svoje posode. Ko so bile posode polne, so jih prav zaradi zidu lažje dvigovalce na glavo in odnašale. Prostor v notranjosti zidu je bil popoden z škrlami in vedno čist; voda, ki se je pri »kalanju« ali dvigovanju iz šterne in prelivanju v posode polila, je odtekla v za to narejeno luknjo in nazaj v šterno. Ob zidu med »Rudoti« in »Metni« je bil dvodelni čistilnik vode. Minilo je že precej let, kar smo ga očistili. Še sedaj se vidi razrite »škrle«, ki pokrivajo čistilnik.

Prostor okrog šterne je bil prav zaradi čistoče bolj prijazen in ljudje so se radi v njem zadrževali. Marsikatera opravljiva štorija se je od tu razširila po vsej vasi.

Drugo vaško šterno (zaradi manjšega lova streh je bolj majhna) so naredili na Gorici. Najbrž so prav na vrhu te Gorice naleteli na dober teren, ki so ga izkopali ter naredili precej globoko šterno. Vendar pa zaradi višine okoliških stavb ni bila nikoli polna. V njo se je stekala voda iz vseh treh stavb in sicer: Benčiča - »Midreta«, Resinoviča - »Kovačevega« in delno drugega Benčiča - »Vidaja«. Da se je napolnila z deževnico ta šterna, je moralo pasti veliko dežja.

Tudi to šterno so obzidali z zidom in tla obložili z škrlami kot šterno »Na vasi«. Zid in škrle so imele enak pomen kot pri prvi opisani. Tudi ta šterna je imela dvodelni čistilnik. Sedaj je čezen položen asfalt, a se pri skrbnem ogledu kraja da ugotoviti, kje je. Tudi ta čistilnik je bil očiščen že davno.

Zidovje in ograjen prostor obeh štern sta bila najljubše zbirališče vaških otrok. Čeprav so jih zaradi čistoče vedno odrasli "lovili proč" - odganjali, so se ti vedno vračali.

Če je bila šterna na Gorici polna, se je tudi režim oskrbe z vodo spremenil. Takrat so ljudje lahko dobivali več vode dnevno. Takrat so si doma napolnili kak sod za vodo in jo čuvali za hujše sušne čase.

In ko so si vaščani pokrili bivalne stavbe z kopami, so nekateri sami izkopali svoje šterne. Resda majhne. Nekateri pa so imeli celo srečo in naleteli na izviri v svoji šterni. Hiše, kot so bile »Zajčeva«, »Lijakova« - sedanja »Pavlova« in »Karamonova«, so imele že od same naselitve izvire v svoji bližini.

Zadnje veliko čiščenje »vaških« štern je bilo leta 1938. V tem letu so očistili šterno »Na vasi« in pri »Godini«. To pomeni, da so naši vaščani v skrbi za dobro vodo čistili tudi domače vodnjake. In so po posebnem seznamu ljudje hodili po vodo tudi v privatne vodnjake.

Na šterni »Na vasi« je v kamnu v vogalu samega zidu, ki obkroža šterno, letnica 1893. Najbrž je to letnica njene dograditve. Za točne podatke o gradnji obeh vaških štern bi bilo treba obiskati državni arhiv v Trstu in poiskati ustrezne dokumente. To pa zahteva kar neka časa in denarja. Verjamem, da bi tam našli tudi načrte obeh štern. Pravzaprav je ledeničarstvo, izdelava kalov ter štern z samim Dejakom precej neraziskano. Denarja za raziskave pa ni!

V »šternici« smo se otroci po koncu druge svetovne vojne kopali. Nekaj časa so nas starejši ljudje odganjali, a so kmalu odnehali. So pa vaščani hodili k »šternici« po glino za cepljenje svojega sadja. V tistih časih so vsi vaški otroci znali cepiti sadje. Takrat smo jedli češnje in drugo sadje kar na paši, saj smo spomladi pocepili vse mladice, ki smo jih našli.

Ko so leta 1958 napeljali vodovod, so šterne opustili

Po letu 1958, ko smo si v vas napeljali vodovod, so uporabo štern opustili. Voda v njih se je usmradila in nekatere so celo začele puščati. V 60. letih pa je prišla velika suša in vode ni bilo niti v vodovodu. Vaščani so si obljubili, da bodo takoj po hudi suši vse vodnjake očistili, popravili in usposobili za ponovno rabo. Res so držali besedo.

Šterno »Na vasi« so očistili in sicer Oskar Sosič - »Baričev«, Boris Resinovič - »Metnov« in Franc Novak - »Pavlov«. Škrle so odstranili in malo povečali šapo šterne. Zidarska dela je opravil Karel Resinovič - »Žušt«. Šterno so v notranjosti popravili in jo pobelili z cementnim mlekem. Ko se je malce posušila, je Rudolf Sosič - »Barič«, ki je imel konje - iz vodovodnega natakališča, ki je bilo pred »Sosčevo« hišo na Kozini (Herpeljah) - nekajkrat pripeljal vodo v nekakšni železni cisterni. Tako se je v tisti suši vsaj zadostilo prvim potrebam po vodi. To posodo naj bi sedaj imel v lasti Branko Cergonja.

Šterno na Gorici pa sta čistili Nadina Benčič - »Žuštova« in Anica Benčič »Midretova«. Šterno sta oprali in tudi to je Karlo - »Žušt« pregledal, popravil, kar je bilo potrebno, in jo s cementnim mlekem dvakrat pobelil.

Vendar pri vsem opisanem za obnovo štern manjka upoštevanje modrosti pokojnega vaščana Dejaka, ki je vedno trdil, da je voda zdrava, če je živa - če torej miga. Včasih je treba vodo iz vodnjaka porabiti ali jo vsaj »preklumpati« - temeljito premešati, da se ne usmradi in pokvari. Včasih jo kdo še rabi za zalivanje vrta, a smo vsi ostali nanj jezni, ker se taka ideja ni utrnila nam. Sedaj pa niti vrtov nimamo več!

Po letu 1965, ko smo vaščani začeli popravljati stanovanjske objekte in v stavbe umeščati kopalnice, je marsikatera šterna končala kot greznična jama. Edini, ki je v novjšem času začel zidati novo šterno, je bil Jože Gerželj - »Kus«, dogradil pa jo je njegov sin.

Edini kal v našem času je naredil Darko Jelušič za potrebe svoje živinske farme nekje v 80. letih, a je tudi ta sedaj opustel. V jeseni leta 2004 so lovci začeli popravljati »Lijakov« kal pri »šternici«.

Opombe

* besed "šterna", "štirna" se na Primorskem uporablja kot sinonim za vodnjak

** »škrla« je manjša kamnita plošča

*** dopjo (prostorninska mera za vino)

Dr. Boštjan Bugarič, univ.dipl.inž. arhitekture
Vladimir Grželj - Kulturno zgodovinsko društvo Hrpelje
Robert Kastelic, dipl.upr. organizator - svetovalec za gospodarstvo,
Občina Hrpelje-Kozina

Poseben program za osnovnošolce

TEMATSKI OGLEDI KOBILARNE LIPICA

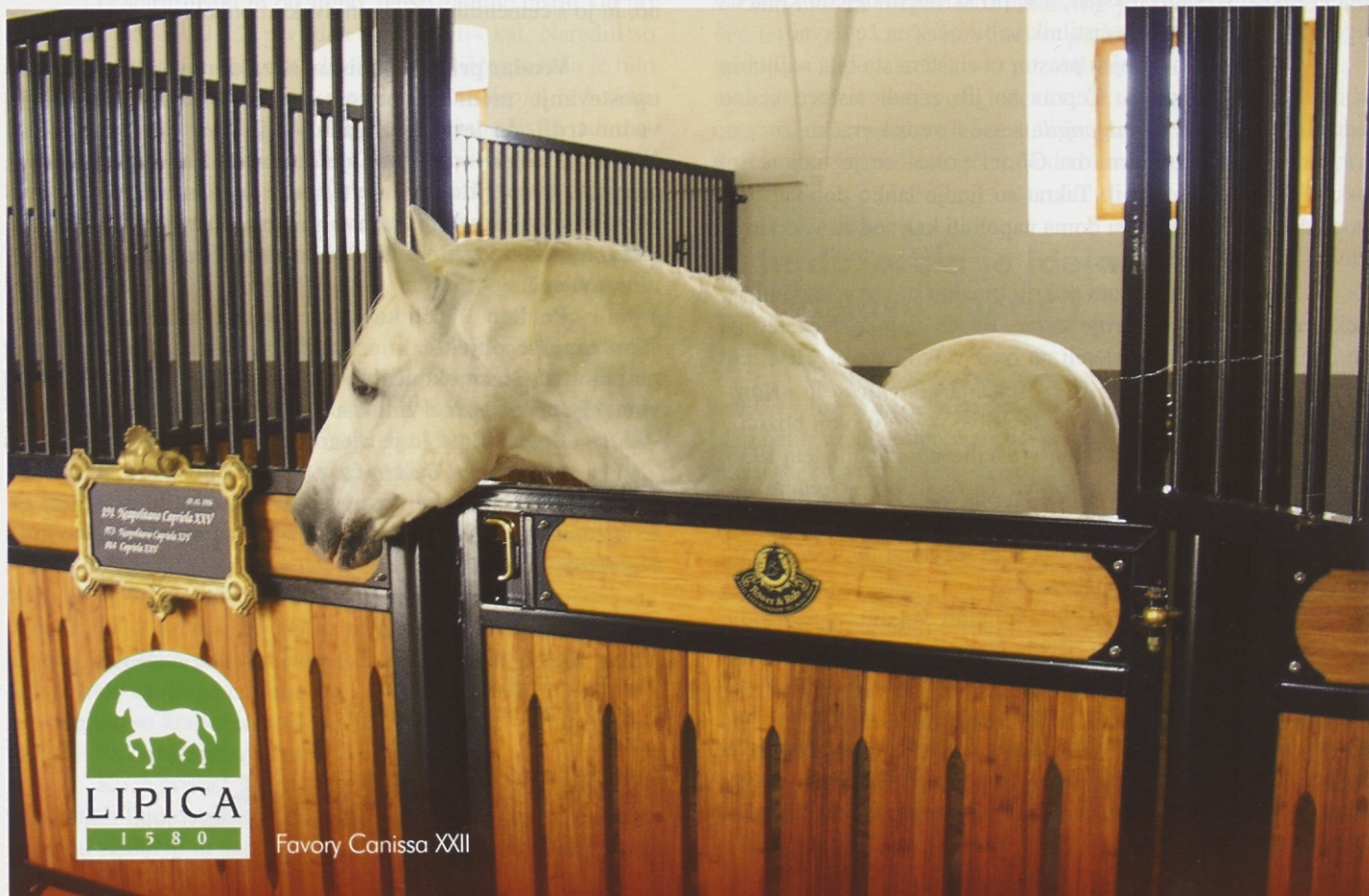
Andreja Šenk- Brce

Kobilarna Lipica, ustanovljena daljnega leta 1580, je domovina belih lipicanskih konj in ena izmed najstarejših kobilarn na svetu. Od leta 1996 je Javni zavod Kobilarna Lipica kulturni spomenik Republike Slovenije posebnega pomena.

Kobilarna Lipica je v šolskem letu 2008/09 pripravila programe tematskih ogledov kobilarne. Program tematskih ogledov je Kobilarna Lipica predstavila tudi na tridnevnem strokovnem srečanju ravnateljev in ravnateljic osnovnih šol v novembru 2008 v Portorožu. Tamkajšnji kulturni bazar, v okviru enodnevnega programa strokovnega srečanja, že nekaj let poteka v organizaciji Ministrstva za kulturo v sodelovanju z

Ministrstvom za šolstvo in šport. Namenjen je predstavitvi kulturnih ustanov različnih področij ter predstavitvi njihove ponudbe kulturnih vsebin in dejavnosti za otroke in mladino.

Tematski ogledi Kobilarne Lipica so namenjeni šolskim skupinam učencev in pedagogov osnovnih šol. Njihova temeljno izhodišče in namen sta osveščanje in seznanjanje šolarjev ter njihovo spoznavanje kulturnozgodovinskih vrednot Kobilarne Lipica, doživetje spoznavanje dejavnosti, življenja in dela v kobilarni ter spoznavanje lipicanskega konja v živo. Vsi programi vodenih ogledov obsegajo po štiri tematske sklope z vsebinami, ki jih je možno medsebojno kombinirati ali prilagajati potrebam ciljne skupine. Vodeni tematski ogledi trajajo po 45 minut in so prilagojeni razumevanju ter starostni stopnji učencev prve, druge in tretje triade osnovnošolskega izobraževanja.

Favy Canissa XXII

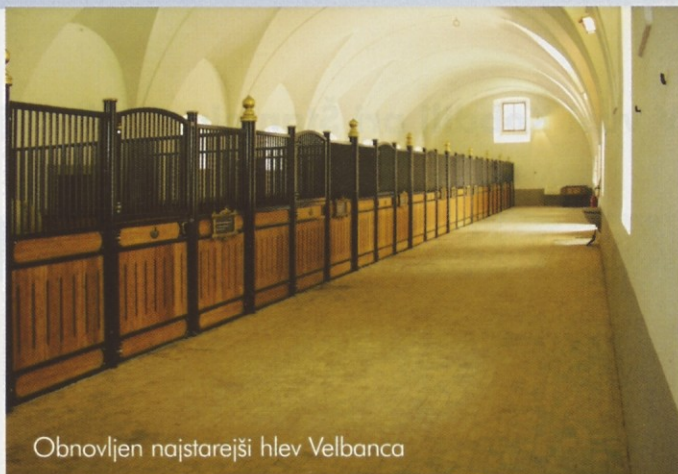

Tematski vodeni ogledi za **prvo triado** osnovne šole obsegajo štiri programe, in sicer: »**prvo srečanje s konjem**« (predstavitve lipicanca v živo, telesne značilnosti konja, kako konj čuti in doživlja svet okrog sebe, skrb za konja, delo s konjem), »**ogled kobilarne**« (kaj je kobilarna in kako je nastala, življenje v domovini lipicancev danes, kaj moramo vedeti o konju, posebnosti lipicanca), »**življenje v kobilarni**« (življenje v domovini lipicanca danes, delovni dan v kobilarni, posebnosti lipicanca in skrb zanj), »**en kovač konja kuje**« (kdo je kovač in kaj dela, zakaj konj potrebuje podkve, predstavitev podkovanja v živo, naučimo se izštevanko naših batic).

Tematski vodeni ogledi **druge triade** obsegajo štiri programe: »**prvo srečanje s konjem**« (predstavitve lipicanca v živo, telesne značilnosti konja, kako konj čuti in doživlja svet okrog sebe, skrb za konja, delo s konjem), »**življenje v kobilarni**« (življenje v domovini lipicanca danes, delovni dan v kobilarni, posebnosti lipicanca in skrb zanj), »**en kovač konja kuje**« (kdo je kovač in kaj dela, zakaj konj potrebuje podkve, predstavitev podkovanja v živo), »**muzejska zbirka kočij**« (ogled muzejske zbirke kočij, razvoj kočije skozi čas, uporaba kočij danes).

Pedagogi in učenci tretje triade lahko izbirajo med štirimi programi: »**prvo srečanje s konjem**« (predstavitve lipicanca v živo, telesne značilnosti konja, kako konj čuti in doživlja svet okrog sebe, skrb za konja, delo s konjem), »**življenje v kobilarni**« (življenje v domovini lipicanca danes, delovni dan v kobilarni, posebnosti lipicanca in skrb zanj), »**posebni poklici v kobilarni**«: »**kovač**« (predstavitve kovanja v živo, kovanje nekoč in danes, zakaj konj potrebuje kovača); in »**jahač**« (medsebojni odnos med jahačem in konjem, oprema jahača in konja, ogled dnevnega treninga z lipincem), »**muzejska zbirka kočij**« (ogled muzejske zbirke kočij, razvoj kočije skozi čas, uporaba kočij danes).

Muzejska zbirka kočij iz Lipice je razstavljena in na ogled v kompleksu stavbno-zgodovinskega jedra kobilarne, v zgradbi iz sredine 19. stoletja (leta 1856), v kateri je bila nekoč prva jahalnica. S pomočjo strokovnjakov Goriškega muzeja Kromberk je bila muzejska zbirka lipiških kočij urejena in dokončana jeseni 2008. Zbirka obsega 15 eksponatov kočij, izdelanih od leta 1900. Urejena je po sklopih - tipih kočij, (voz za učenje vprežnih konjev, zapravljičček, Viktorija, Phaeton, Landau, Duk-koleselj, Coupe), ki so v svojem razvoju teh prevoznih sredstev služile različnim namenom. Nekateri eksponati kočij so že restavrirani, tako da so kočije vozne in bodo lahko zopet služile svojemu namenu. Med njim je tudi popolnoma restavrirana in obnovljena, 90 do 100 let stara kočija tipa Landauer, izdelana v začetku 20. stoletja. Kočija Landau ali Landauer je v 19. stoletju pomenila statusni simbol uspešnega podjetnika, kar danes pomeni avtomobil znamke BMW ali Mercedes. Tip kočije Landau je poimenovan po nemškem kraju Landau, kjer naj bi se tudi začela njena prvotna izdelava. Zgodovinski viri navajajo, da so to obliko kočije po takratnem celotnem razvitem svetu uporabljala že prej, od leta 1760.

Obnovljen najstarejši hlev Velbanca

Muzejska zbirka lipiških kočij

Prikaz vprege na maketi konj v naravni velikosti

Tematski ogledi Kobilarne Lipica v šolskem letu 2008/09 so namenjeni šolskim skupinam in sicer od ponedeljka do petka med 8,30. in 12. uro. Cena ogleda za učenca je po 4,50 € na osebo, za odrasle pa po 6,00 € na osebo. Predhodna rezervacija je obvezna. Za informacije in rezervacije pokličite po telefonu v Kobilarno Lipica/Lipica Turizem, d.o.o., Lipica 5, 6210 Sežana na številko nove centrale 05/739-15-80 ali številki prodajne službe 05/ 7391 708 in 05/ 7391 709. Pišite pa na elektronski naslov: info@lipica.org. Dodatne informacije o Kobilarni Lipica so dosegljive na domači strani: www.lipica.org

V vasi Kobjdilj pri Štanjelu se ukvarjajo z raziskovanjem vesolja

ASTRONOMSKI OBSERVATORIJ NA KRASU

Teja Fabjan, Matej Mihelčič

Kras je s svojo ugodno klimo zelo primerna lokacija za astronomska opazovanja. Na Krasu v povprečju beležimo vsaj trideset jasnih noči več kot drugod po Sloveniji. Za vsa resna astronomska opazovanja, v katerih se ukvarjamo s proučevanjem vesolja, potrebujemo veliko število jasnih noči, saj le tako lahko opravimo zadostno število opazovanj in meritev. Prav s tem namenom smo na obrobju vasi Kobjdilj pri

Štanjelu konec leta 2007 končali gradnjo astronomskega observatorija, ki ga v Sloveniji uvrščajo med najmodernejšo astronomsko opazovalnico, saj ga podpira sodobna informacijska in opazovalna oprema. Sicer obsežen finančni projekt so v celoti podprli le naši študentski žepi in pomoč najbližjih. Observatorij in delo na observatoriju pa je zgolj in samo naš popoldanski konjiček.

Astronomski observatorij v Kobjdilju je navadna zgradba, v kateri je kopica specialnih inštrumentov, ki so namenjeni proučevanju in opazovanju nebesnih teles. Še pred nekaj desetletji so bili takšni astronomski observatoriji zgolj domena velikih in bogatih ustanov. Z razvojem tehnologije pa je oprema postala dostopnejša tudi astronomom-amaterjem, ki se s tem ukvarjamo ljubiteljsko.

Seveda delo v takšnem observatoriju ni prav nič romantično, kot bi morda kdo mislil. Observatorij, kot je zgrajen v Kobjdilju, je namreč v celoti avtomatiziran. To pomeni, da vse procese med opazovalno nočjo opravlja računalnik s pomočjo ustrezne programske opreme, ki smo jo delno razvili tudi v našem observatoriju. Naloga dežurnega astronoma je »le«, da pripravi ustrezen urnik dela in ga posreduje nadzornemu računalniku ter občasno pregleda delovanje vsega sistema.

Ves observatorij upravljamo po internetu, saj nam ustrezno prilagojene internetne aplikacije omogočajo, da z nekaj kliki, pritiski na tipke tipkovnice in "miške", poženemo načrtovan nočni opazovalni program od kjerkoli. Sedaj razpolagamo z enim povsem avtomatiziranim teleskopom, ki smo ga v preteklih tednih popolnoma obnovili in dopolnili z najmodernejšo CCD kamero. V prihodnjih mesecih bomo opazovalno opremo še dopolnili; med drugim v sodelovanju s Fakulteto za matematiko in fiziko iz Ljubljane razvijamo slovenski izobraževalni robotski teleskop. Teleskop bo v osnovi namenjen vsem izobraževalnim ustanovam, da bodo z enostavno uporabo lažje spoznavali globine našega vesolja.

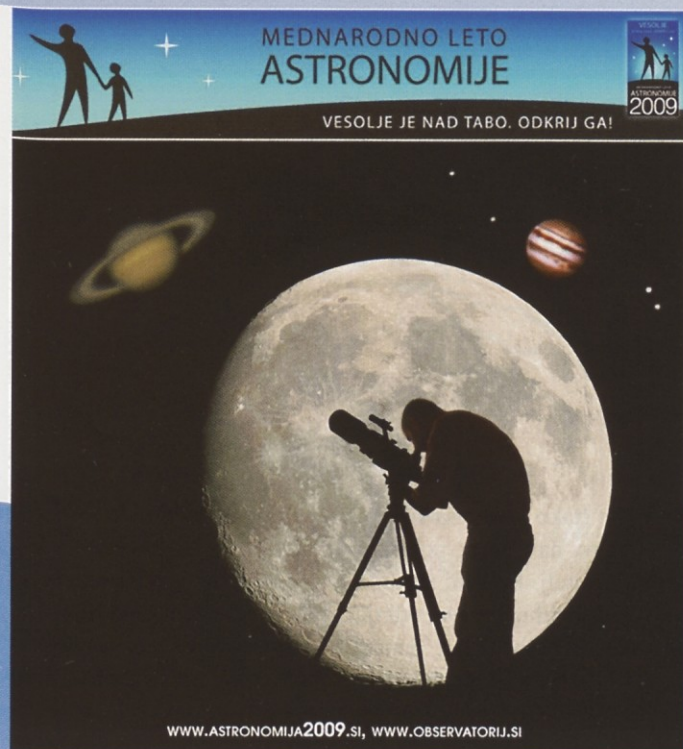
V observatoriju v Kobjdilju opravljamo tudi nekaj zanimivih opazovalnih programov, med drugim "Program iskanja spremenljivih zvezd" (spremenljivka je zvezda, ki zaradi fizikalnih ali kemijskih procesov v času spreminja svoj sij) in "Program opazovanja in iskanja eksoplanetov" (to so planeti v drugih osončjih, ki krožijo okrog matične zvezde; podobno kot kroži naša Zemlja okrog Sonca).

Astronomski observatorij Kobjdilj med nočnim obratovanjem.

V prvi polovici leta 2008, odkar observatorij dejansko deluje, smo odkrili že pet spremenljivih zvezd in fotometrično potrdili obstoj planeta TrES-3. Za lažjo predstavbo je na priloženi sliki računalniški model prehoda planeta čez matično zvezdo v drugem osončju. Z opazovalno opremo takšno zvezdo spremljamo vso noč ter iz opravljenih meritev pridobimo krivuljo spreminjanja sija matične zvezde, ki nastane kot posledica prehoda planeta (mrk) čez matično zvezdo. Po značilni krivulji lahko potrdimo obstoj oddaljenega planeta ali celo odkrijemo novega.

Pot do dobrih rezultatov seveda ni enostavna. Poleg znanja, veliko vloženega truda ter kančka sreče moramo upoštevati tudi visoke kriterije, ki jih postavljajo mednarodne astronomske organizacije, v našem primeru organizacija AAVSO v Združenih državah Amerike. V zadnjem času pa se vključujemo tudi v ETD - Exoplanet Transit Database, ki deluje na Češkem v Pragi. Tem organizacijam pošiljamo vse naše opazovalne izsledke in meritve ter tako prispevamo k boljšemu razumevanju vesolja.

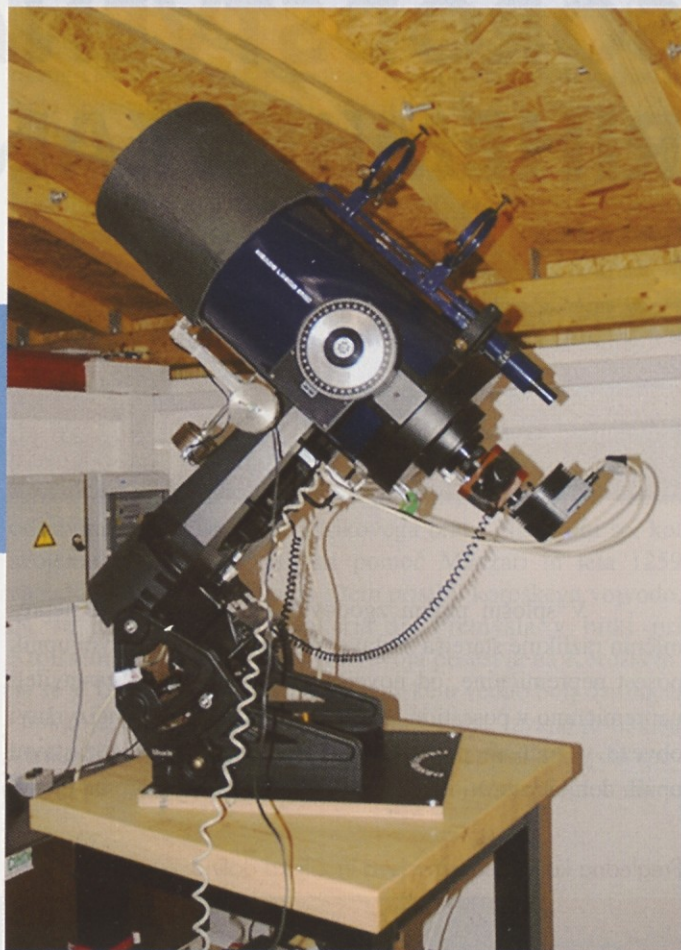

V observatoriju seveda ne zanemarjamo niti poljudnega dela, saj se zavedamo, kako pomankljivo je astronomija predstavljena ljudem, ki se z njo ne ukvarjajo.

Ker je leto 2009 razglašeno za Mednarodno leto astronomije (MLA 2009), bomo našemu poljudnemu delu namenili še več svojega časa. V letu 2009 namreč beležimo 400. obletnico prvih Galilejevih astronomskih opazovanj z njegovim teleskopom. V tem letu bo po vsem svetu, v Sloveniji in seveda tudi v občini Komen, potekalo več projektov pod skupnim naslovom "Vesolje je nad tabo. Odkrij ga!". Vse to z namenom, da približamo lepote vesolja, astronomijo in njen pomen čim širšemu krogu ljudi. Prav vsakemu izmed vas bi namreč radi pokazali Luno s številnimi kraterji, Saturnove obroče, lunice okrog Jupitra ter seveda še kakšno skrito skrivnost našega vesolja. Priredili bomo več javnih astronomskih opazovanj, konec marca 2009 pa ste vabljeni tudi v Kazlje, ko bomo organizirali že 4. Messierjev maraton, na katerem tekmovalci od mraka do zore iščejo 110 Messierjevih nebesnih objektov. V naše kraje bomo pripeljali tudi potujočo razstavo s fotografijami našega vesolja... Vse naštetu si bo - seveda - mogoče ogledati brezplačno, zato ste že sedaj vljudno vabljeni, da se udeležite katerega od naštetih dogodkov.

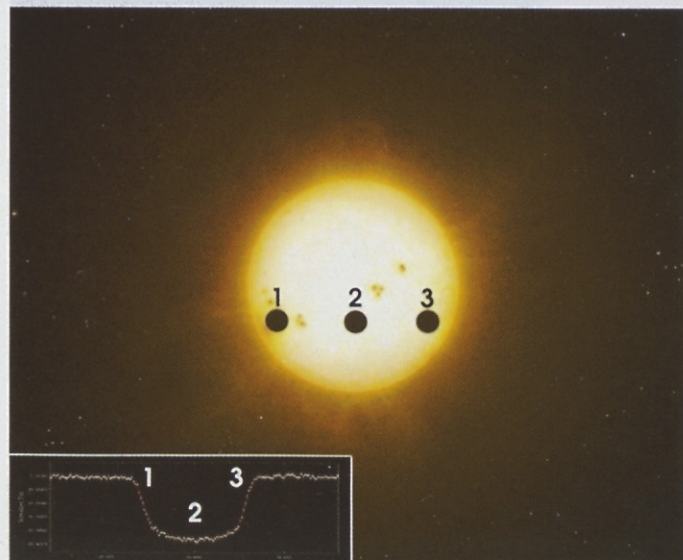
Vse podrobnejše informacije o našem delu so objavljene tudi na spletni strani Astronomskega observatorija Kobljilj (www.observatorij.si), na kateri si lahko preberete tudi druge podrobnejše zanimivosti o samem observatoriju ter si ogledate slike spletnih kamer in aktualne vremenske podatke za Kobljilj. Za vse dodatne informacije smo dosegljivi tudi po elektronski pošti: observatorij@siol.net

"Vesolje je nad tabo. Odkrij ga v letu 2009!"

Sedanji avtomatski teleskop v observatoriju.

Računalniški model prehoda eksoplaneta čez matično zvezdo in krivulja, ki prikazuje padec sija matične zvezde

141 let rihemberške dinastije na Goriškem - zadnji, III. del

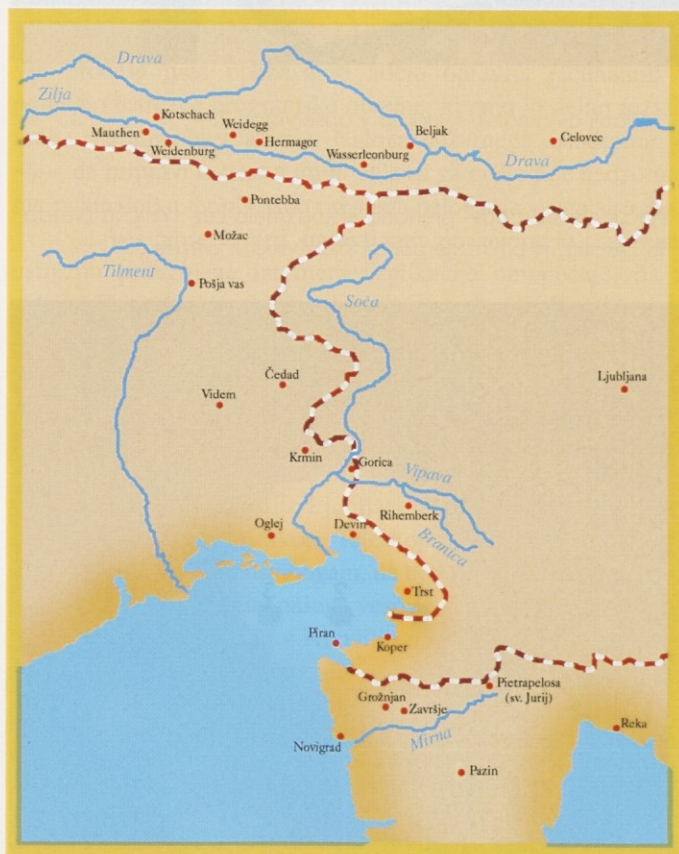
SORODSTVENA POLITIKA RIHEMBERŽANOV

Martin Ličen

V prvem delu daljšega opisa 141 let rihemberške dinastije na Goriškem (Kras, št. 86-87) avtor predstavlja gospode z gradu Rihemberk ter njihove posesti in sorodstvene povezave. V drugem delu (Kras, št. 89) opisuje rihemberško posest. V tej številki revije pa končuje opis rihemberške posesti.

V splošni pravni zgodovini se pri zastavitvi nepremičnin razlikuje starejša zastava, pri kateri dobi zastavni upnik posest nepremičnine, od novejše, pri kateri obdrži zastavitelj nepremičnino v posesti in se mu ta odvzame šele ob neizvršitvi obveze v sodnem postopku. Pri starejši zastavi je zastavni upnik dobil s posestjo tudi užitek nepremičnine oziroma njenih

Pregledna karta s severno Istro in Ziljsko dolino

donosov (tako kot naša Frančiška). Od zastavljenih posesti je tako lahko, na primer, pobiral vse dajatve, ki jih je dotlej dobival zastavitelj. Pri tem so donosi pripadli zastavnemu upniku, ne da bi se njihova vsota odbijala od dolga; zastavljeni predmet je za zastavitelja mrtev, donosi tvorijo neke prikrite obresti in zaradi njih je zastava lahko večna. V soglasju s svojim naukom o obrestih je Cerkev poskušala omejevati to obliko zastave in leta 1235 je izšel papežev dopis, naperjen proti mrtvim zastavam, iz katerih so upniki prejeli že čezmerni znesek¹. Tako je Frančiška lahko prejela letni dohodek 200 liber le tako dolgo, dokler ni dobila poplačanih 1000 liber, kolikor je bila vredna zastava (...*solvere teneatur supradicte domine Francisce aut suis heredibus libras ducentos anuatim quamdiu sibimille libras weronensium date non fuerint...*).

Kot jutrnja se, znotraj rihemberškega rodu, posest v Završju predaja še enkrat: iz leta 1292 imamo ohranjen instrument listine, s katero je Ulrik III. z Rihemberka dal svoji ženi Kunigundi iz Vilalte posest Završje kot jutrnjo, predajo završniške posesti pa je moral potrditi goriški grof Albert II., ki je bil fevdni gospod². Ker pa se je Ulrik III. močno zadolžil v Gorici in Čedadu, je zastavil posestva Rihemberk, Weidegg in Završje kot klavzulo, da bo vrnil dolg 503 oglejskih denarjev, ki mu jih je bil posodil Ulrik Strassoldo (brat njegove matere Palmeire, ki je bila poročena z Ulrikom II. z Rihemberka) do leta 1296³. Dolg je sicer Ulrik III. vrnil, toda odpovedati se je moral vsem posestvom na Koroškem ob Dravi in Möllu, ki so bila goriški fevd.

Leta 1354 so Rihemberžani, natančneje Dietalmov sin Ulrik V., od oglejskega patriarha Nikolaja Luksemburškega pridobili grad Grožnjan v severni Istri. Pred tem je bil grad v lasti Vikarda iz Pietrapelose, ki ga je leta 1287 predal Benečanom. Po Vikardovi smrti leta 1329 je grad podedoval njegov sin Peter, ko pa je leta 1339 umrl tudi Peter, so grad ponovno pridobili patriarhi iz Ogleja. Ti so Grožnjan najprej podelili v fevd furlanski plemiški družini de Castello, pozneje pa so ga podelili, kot je že napisano, goriški plemiški družini z Rihemberka⁴. O Grožnjanu v rihemberških rokah nam govori več dokumentov: leta 1358 si Ulrik V. z Rihemberka od beneškega doža Ivana Dandola sposodi 4000 dukatov in mu kot jamstvo, da bo dolg vrnil, zastavi grad Grožnjan⁵. V dokumentu iz aprila leta 1359 so zabeležene pravice in pooblastila, ki pripadajo gradu Grožnjan, v njem pa se omenjajo tudi gospodje z Rihemberka v zvezi z grožnjanskimi gozdovi in dvema vinogradoma⁶.

Karta rihemberških fevdnih posesti

Omenili smo rihemberška posestva na območju Dornberka in Zalošč, za katere tudi vemo, kako in kdaj so prišla v roke gospodov z bližnjega Rihemberka. Iz leta 1281 je ohranjena listina, s katero Nikolaj z Dornberka daje v imenu Otona Rihemberškega, imenovanega tudi *Wimbuler*, oglejskemu patriarhu Rajmundu vse zaloške posesti pri gradu Dornberk, ki so

Saak v Ziljski dolini, nad njim grad Wasserleonburg.

bile nekoč v lasti koroškega vojvode Ulrika in od katerega jih je bil v fevd sprejel Oton. Zaloške posesti pa so od novega fevdnega gospoda ponovno prejeli gospodje z Rihemberka, saj je patriarh svoje nove posesti predal »v pravičen in zakonit fevd«
Orklinu z Rihemberka⁷. Rihemberžani so očitno na območju okrog Dornberka imeli posestva v fevdu od koroških vojvod iz rodu Spanheimov. Leta 1261, ko je Ulrik III. Spanheimski sklenil poravnavo z Oglejem, je moral temu odstopiti vse, kar je posedoval na jadranskem obalnem območju; tako je Koroška izgubila tudi staro posest na »Krasu«⁸. Ta poravnava je bila del čedajškega miru, podpisanega 30. avgusta leta 1261, s katerim se je končal boj med Ulrikom III. in oglejskim patriarhom Gregorjem de Montelongo, ki je nasledil leta 1251 umrlega patriarha Bertolda.

Ulriku III. je spočetka dobro kazalo v konfrontaciji za pridobitev oglejskih posesti na Kranjskem, a ko so boje proti patriarhu ustavili goriški grofje, se je položaj koroškega vojvode poslabšal: leta 1258 se je Ulrik III. zapletel v vojno s salzburškim nadškofom, ki ga je papež umestil na mesto odstavljenega nadškofa in Ulrikovega brata. Nadškofu so, kot svojemu varovancu, prišli na pomoč Madžari in leta 1259 napadli Ulrikovo Koroško in s tem prisilili koroškega vojvodo, da se bori na strani Otokarja II. Premysla v bitki pri Kroissenbrunnu; če je s tem rešil svoja posestva na Koroškem, pa se je Ulriku III. prevlada na Kranjskem vedno bolj izmikala. Otokar je, da bi pridobil naklonjenost Ogleja, izvajal pritisk na Ulrika III., ki je tako moral podpisati omenjeni čedajski sporazum. S tem sporazumom sta se obe strani dogovorili o

Završje v Istri

odločitvi, katerim gradovom na Koroškem, Štajerskem in Kranjskem se odpove, in da se vojvoda Ulrik III. priznava za oglejskega vazala in (da mora) vrniti vse zavzete posesti, vse svoje alode v Istri in Furlaniji ter plačati vojno škodo⁹. Tega sporazuma pa se je goriški grof Majnhard III. zbal, da mu ne bi ozemeljska in politična krepitev oglejskega patriarha škodila, zato se je začel oboroževati, vendar pa si vojne ni upal izzvati¹⁰.

Za izboljšanje odnosov s patriarhom se je zavzemal tudi Otokar, ki je imel s patriarhom posebne odnose. Za razsodnika v sporu je le-ta določil Bruna, škofa iz Olomouca na Moravskem. To posredovanje sta tako patriarh Gregor kot grof Majnhard zavrnila in so se raje sestali sami v Buzetu, kjer so sklenili mir in obljubili medsebojno pomoč proti sovražniku. Sporazum je določil tudi lastništvo nekaterih posesti¹¹. V sporazumu, sklenjenem marca 1264, v Buzetu pa kot priča nastopa tudi Ulrik III. z Rihemberka¹².

Do zemljiških posesti in dohodkov od njih pa so rihemberški gospodje prihajali tudi na način nezakonitega prilaščanja sosednih ozemelj. Pri tem vidimo podobnost z njihovimi gospodi, goriškimi grofi, ki so prav tako povečevali svojo posest na račun nekaterih sosedov. Iz leta 1267 je poznana pritožba opata iz Možaca nad goriškimi grofi in Ulrikom III. iz Rihemberka, ki s prilaščanjem posesti možaškemu samostanu prizadevajo veliko škodo; Ulrik III. in njegovi nečaki naj bi se po opatovem opisu polastili odvetniške pravice nad kraji *Seuillano*, *Laudacano* in nad območjem Branica pri Rihemberku in s tem samostanu povzročili do 35 mark škode letno¹³.

Znotraj kroga goriških ministerialov je mogoče zaslediti veliko število porok in sorodstvenih povezav med posameznimi goriškimi ministerialskimi in viteškimi rodovi, kar je še olajšalo dejstvo, da so imeli pri sklepanju zakonskih vezi proste roke in niso potrebovali dovoljenja in soglasja goriškega grofa (ki pa je bil verjetno s poroko seznanjen), kot je bilo potrebno, če so se goriški ministeriali želeli poročiti z

Ruševine gradu Pietrapelosa

ministeriali drugega fevdalnega gospoda, svetnega in posvetnega. Prav gospodje z Rihemberka so nazoren primer o široki družinski povezavi, ki so jo stkali moški in ženski člani enega izmed najpomembnejših ministerialskih rodov goriške dinastije z drugimi plemiškimi družinami. Rihemberške sorodnike lahko zasledimo v Istri (Momjan, ki je pripadal Devinskim gospodom, Pietrapelosa), v Furlaniji (Strassoldo, Vilalta, della Torre), na Kranjskem (Svibno, Hmeljnik, Čretež), na Koroškem (Flaschberg, Wasserleonburg, Osterwitz), na Tirolskem (Strassberg, Rodank, Velthurns) ter v Pinzgau (Felben)¹⁴.

Z devinskimi gospodi, ki so bili najmočnejši ministerialski rod oglejskih patriarhov, jih je povezovala zakonska zveza med Biakvinom iz Devina, Vošalkovim sinom in Gertrudo, hčerko Ulrika I. z Rihemberka. Poznana je poročna pogodba, sklenjena 8. septembra 1249 med Vošalkom iz Devina v imenu sina Biakvina iz Momjana in Ulrikom iz Rihemberka v imenu hčerke Gertrude. Vošalk obljubi dati Ulriku 200 mark oglejskih denarjev, Biakvin pa svoji ženi Gertrudi 100 mark oglejskih denarjev za jutrnjo¹⁵:

V imenu večnega Boga amen. Gospod Vošalk iz Devina je zase in svojega sina Biakvina z ustno pogodbo določil obljubil dvojno plačati Ulriku iz Rihemberka in njegovi hčerki Gertrudi, ženi omenjenega Biakvina, in sicer 200 mark oglejskih denarjev s poroštvom premoženja omenjenega gospoda Vošalka in njegovega sina Biakvina, celo taka složnost se je pokazala med njimi, da kdorkoli bi iz tega zakona preživel brez skupnega dediča, je jasno, da zaradi zakona dobi v užitek 100 mark in potomci morajo v skladu s pogodbo po smrti vrniti omenjenih 100 mark dedičem prvega umrlega. Poleg tega so se gospod Hugo iz Rihemberka, Rudolf iz Devina, Kono iz Momjana, sin zgoraj omenjenega Vošalka, določili za poroke in glavne dolžnike za omenjenega Vošalka in njegovega sina Biakvina in obljubili, da bodo pazili, če omenjeni gospod Vošalk in njegov sin Biakvin ne bodo upoštevali zgoraj omenjenega, pod obvezo vsega svojega premoženja. Razen tega je

Grožnjan v Istri

zgoraj omenjeni Biakvin obdaril svojo zgoraj omenjeno ženo s 100 oglejskimi markami, ki se imenujejo jutrnja. Poleg tega so določili za poroke in glavne dolžnike gospodje, njegov oče Vošalk iz Devina, Rudolf iz Devina, Kono iz Momjana Biakvinov brat, Hugo iz Rihemberka. Priče teh zadev so gospodje Geiselbert de Chienburch, Henrik de Grivenuels, Švarcman s Krmina, Moultrap de Castrorupto, Henrik iz Lubidrica, ValšterĀ de Nuzperch, Gebhard z Devina, Henrik iz Novigrada in številni drugi. Zadeve so zapisane leta gospodovega 1249, v 8. indikciji, v četrtek, 8. dne meseca septembra. Jaz, Bernard, pisar gospoda Ulrika z Rihemberka, sem bil navzoč pri vseh teh zadevah in bil z obeh strani naprošen, da s pričevanji zapišem to listino.

Ne moremo dvomiti, da je ta zveza zrasla iz dolgoletnega poznanstva Ulrika III. in Vošalka v službi goriških grofov. Skupaj sta bila z grofom Majnhardom III. Goriško-Tirolskim v Padovi, ko je ta spremljal cesarja Friderika II. Ulrik III. in Vošalk se večkrat omenjata skupaj kot priči v listinah goriških grofov.

Momjanska veja Devincev je v dveh generacijah z Rihemberžani stakala sorodstvene vezi. Poleg poroke med Biakvinom iz Devina in Gertrudo z Rihemberka, se je Vošalk II, ki je bil Biakvinov nečak, poročil s Frančiško z Rihemberka, hčerko Ulrika II., ki pa je leta 1276 bila že vdova. V zakonu med Biakvinom in Gertrudo sta se jima rodila dva sinova, Ulrik in Kono, ki ju je njihov rihemberški stric Ulrik II. leta 1273 investiral v desetino v Miljah (... *nepotes suos Odoricum et Conum fratres filios quondam domini Biachini de Mimiliano...*)¹⁶.

Znake sorodstvenih vezi med devinskimi in rihemberškimi gospodi lahko opazimo tudi v dokumentu iz leta 1289. Takrat je Hugo iz Devina razsojal v Lienzu v sporu med Ulrikom z Rihemberka in Elo iz Rodanka pri Briksnu, hčerko pokojne Ulrikove žene Matilde oziroma Metza, kot je zapisano v viru (...*quondam domina Metza de Reyfenberch uxor dicti domini Wlrici de Reifenberch..Wlricus de Reifenberch...filius*

Grad Weidenburg

quondam domini Chunradi de Reifenberch...nobila domina Ella de Rodnich...quondam domina Metza, mater predictae domine Elle.), glede nekaterih posesti in dohodkov. Hugo imenuje Ulrika *consanguineum meum*, kar pomeni, da ju družijo ista kri. »Ista kri« pa ne pomeni ožjega sorodstva, saj je bil kot sorodnik lahko poimenovan vsak, pri katerem so veje družinskega debla na kakršen koli način in oddaljenost dobile skupne točke z vejami drugega posameznika. V našem primeru je bila Ulrikova teta Gertruda poročena z Biakvinom iz Momjana, Biakvin pa je bil bratranec Hugovega očeta Štefana. Gertrudina sinova Ulrik in Kono sta bila Hugova bratranca v drugem kolenu in bratranca v prvem kolenu našega Ulrika z Rihemberka¹⁷.

Še en plemiški rod na Slovenskem, s katerimi so Rihemberžani postali sorodniki, so bili gospodje s Turjaka ozirom s Hmeljnika, po katerem se je pretežno poimenoval Majnclin, ki pa je izviral s Turjaka. Sorodstvene vezi med tema dvema plemiškima družinama lahko razberemo iz delitve dediščine med Rihemberškimi in Turjaškimi po smrti Folkerja z Rihemberka leta 1297¹⁸. Folkerjeva dediščina se je delila med njegovega brata Ulrika, Rudolfa iz Svibnega, Bertolda iz Strassberga in Majnclina s Turjaka. Ker sta bila tako Rudolf kot Bertold poročena s Folkerjevima hčerama Gertrudo in Diemuto, si Majnclinovo udeležbo pri dedovanju lahko razložimo tako, da je njegova žena Neža oziroma Agneza, ena izmed hčera Folkerja z Rihemberka in je dobila ime po mami Neži iz Velthurnsa na Tirolskem¹⁹. Zakonskemu paru Majnclinu in Neži lahko sledimo v nekaterih daritvenih in prodajnih listinah, v katerih je Majnclin poimenovan po Hmeljniku, kjer je leta 1290 v fevd dobil en dvor, in ne po Turjaku. Devetnajstega maja 1294 sta Majnclin in njegova žena Neža prodala opatu in cistercijanskemu samostanu v Stični tri kmetije (hube) ob reki Temenici blizu vasi Dole za 19 oglejskih mark²⁰:

Ostanki gradu Weisseneg

V gospodovem imenu amen. Številne in velike sitnosti so se nam pripetile v naših letih... naj bo torej zapisano, tako za sedanje kot za bodoče, da jaz Majnclin s Hmeljnika s soglasjem gospe Neže svoje žene in vseh svojih otrok, sem svobodno prodal tri kmetije okrog reke Temenice, ki so deležne dednega prava....častitljivemu gospodu opatu v Stični po imenu Henrik za deset in devet mark oglejskega denarja ...

V drugi listini prepusti Majnclin 24. novembra 1296, ravno tako samostanu v Stični, za osem kmetij v Dobrniču svojih šest v Dolu in dve v Škofjem²¹:

... da sem jaz Majnclin s Hmeljnika s soglasjem in s skupno voljo moje žene gospe Neže in vseh svojih dedičev, s častitljivim gospodom Henrikom, opatom stiškega samostana sklenil tako zamenjavo, ... za osem kmetij ležečih v Dobrniču, pripadajočim omenjenemu samostanu, drugih osem, namreč šest v Dobu in dve v Škofjem, sem istemu samostanu določil za zamenjavo ...

Iz listine, izdane leta 1367, dobimo podatek o še enem zakonskem razmerju rihemberških potomk. Izdal jo je Majnhard iz Rožeka, goriški vitez, v njej pa je zapisano, da je bil Ulrik s Potovega vrha pri Novem mestu poročen s hčerko Ulrika z Rihemberka in da ji je s to listino podelil jutrnjo²².

Konec zgodovinskega zapisa o gospodih z gradu Rihemberk!

1 Vilfan: Pravna zgodovina, 240.

2 Štih: Goriški grofje, 104: Ain instrument ainer urkhundt, das Ulrichen von Reiffenberg seinem schwechter Diethelmen von Vilalta für sich unnd sein tochter Kunigund bemelts Reiffenbergs hausfrau das schloss Puimont mitsambt etlichen dörrfern mit verwilligung der grauen von Görz als lehenherren eingeanntwurt hat, für gedachter frauen wiederlegung unnd morgengab.

3 Štih: Goriški grofje, 105: Von Ulrichen von Reiffenberg den jungern auf Ulrichen von Strassaw vmb 503 mr. Aglay, so er für in zu Görz und Ciuidatt bezalt hat, auf Michaelis zu bezallen, mit verpfendung des schloss Reiffenberg, Weydegckh vnd Puymont. Ist ain zerschnitten instrument.

4 <http://en.wikipedia.org/wiki/Gro%C5%BEenjan#History>

5 Sardagna: I signori, 155, št. IX.

6 Sardagba: I signori, 160, št. XI.

7 Bianchi: Thesaurus, št. 460: Item eodem ann. D. (1281) Nicolaus de Dorumberch procurator ad hoc Othonis dicti Wimbuler de Rifemberch, procurator nomine ipsius, libere renuntiauit in manibus D. Patriarche Raymundi omnibus bonis de Szoleschan prope Castrum de Doremerch sita, que fuerunt q.m. D. Wolrici Ducis Karinthie, et ab ipso habuerat in feudum. Qua quidem renuntiatione recepta, dictus D. patriarcha investivit Orclinum de Rifemberch de predictis bonis ad rectum et legale feudum.

8 Za opredelitev pojma Kras v srednjem veku glej op. 16!

9 Hauptman: Nastanek, 118; Paschini: Storia, 167.

10 Paschini: Storia, 168.

11 Prav tam.

12 Joppi: Documenti, AT XII, št. 35; Wiesflecker: Die Regesten, št. 716.

13 Wiesflecker: Die Regesten, št. 791. I

14 Štih: Goriški grofje, 167.

15 Štih: Srednjeveške, 185.

16 Štih: Goriški grofje, 77.

17 Štih: Goriški grofje, 50.

18 Štih: Goriški grofje, 118: Ain vertrag von graf Albrecht von Görz zwischen Vlrichen von Reiffenberg, Ruedolf von Scherffenberg, Berchtolden von Strassberg unnd Mainczlin von Auersperg von wegen Völcchern von Reiffenberg verlassen erbschaft.

19 Štih: Goriški grofje, 119.

20 Otorepec: CKSL, 1294 V. 19.

21 Otorepec: CKSL, 1296, XI. 24.

22 Štih: Goriški grofje, 136: Ain urkhundt von Mannharten von Rossegg unnd anderen, das herr Ulrich von Pottendorf seiner hausfrauen, herrn Ulrichen von Reiffenberg tochter, zway tausendndt gulden zu morgengab geschaffen hat.

Trio že za 30 EUR

INTERNET · TV · TELEFON

Za popolno doživetje je paket Trio vse, kar rabite in želite. Za 30 EUR na mesec dobite 49 izbranih SiOL TV programov z možnostjo dodajanja izvrstnih programskih paketov po lastni izbiri (ki vsebujejo programe kot so HBO ter novost FOX Life in FOX Crime) ter virtualno videoteko s tremi brezplačnimi ogledi vrhunskih filmov vsakih 14 dni. O tem lahko navdušeno obvestite s SiOL telefonijo vse svoje prijatelje, in to z brezplačnimi klici v omrežje Telekoma Slovenije. V veselje veselja pa vas dokončno izstreli SiOL internet s hitro in zanesljivo širokopasovno povezavo.

SiOL
Vesolje veselja

www.siol.net 080 8000

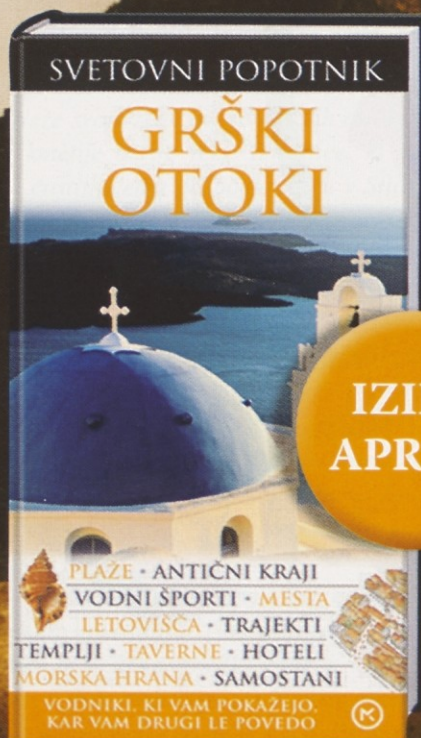
Ponudba brezplačnih filmov velja za obstoječe naročnike SiOL TV ter nove naročnike, ki naročijo SiOL TV do 15. 10. 2008 in traja do 31. 10. 2009. Ponudba brezplačnih klicev v omrežje Telekoma Slovenije velja za vse naročnike SiOL Telefonije, ki si bodo aktivirali možnost v obdobju 25. 8. do 15. 10. 2008 in traja do 31. 10. 2009.

Telekom
Slovenije

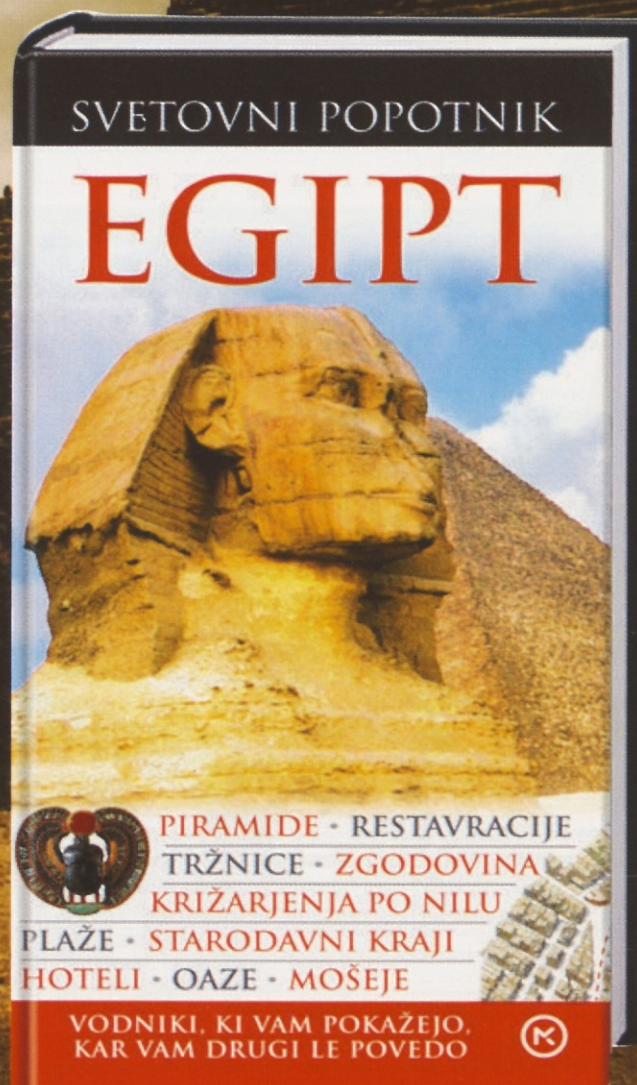

SVETOVNI POPOTNIK

Turistični vodniki, ki vam
pokažejo, kar drugi le povedo!

Cena: 32,96 EUR

Cena: 32,96 EUR

V zbirki so že izšli vodniki po Parizu, Dunaju,
Londonu ter Provansi in Azurni obali.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Zavarujmo naš dom pred točo in drugimi naravnimi katastrofami.

Nepremičnine so pomemben del našega premoženja, zato jih je nujno ustrezno zavarovati pred morebitnimi nesrečami. Hišo ali stanovanje lahko ogrozi vrsta dogodkov, ki nas lahko neprijetno presenetijo v vsakdanjem življenju. Našo običajno največjo naložbo lahko uničijo ali poškodujejo požar, strela, toča, vihar, potres, izliv vode, poplava.... Kako torej najbolje zavarovati nepremičnino? V zavarovalnici Adriatic Slovenica nudimo celovito zavarovanje doma, tako stanovanjskega objekta kot tudi premožnin v njem, nepremičnino pa najbolje zavarujemo z zavarovanjem na novo vrednost.

Katere so prednosti zavarovanja nepremičnine na novo vrednost pri Adriaticu Slovenici v primerjavi z zavarovanjem na dejansko vrednost?

Velika prednost tega zavarovanja je, da se pri zavarovanju **na novo vrednost** pri obračunu škode ne upošteva zmanjšana vrednost objekta zaradi njegove starosti. V primeru uničenja ali poškodbe objekta zavarovalnica tako obračuna in izplača znesek, ki zadostuje pokritju stroškov izgradnje novega objekta ali obnovo dela nepremičnine z enakimi lastnostmi in enake kakovosti, kot je bil poškodovan stanovanjski objekt, seveda pa največ do višine zavarovalne vsote. S takšnim zavarovanjem v celoti ohranimo vrednost našega premoženja.

Je izplačilo škode pri zavarovanju na novo vrednost torej višje?

V primeru škode pri zavarovanju na dejansko vrednost se upošteva znižanje vrednosti zaradi starosti, obrabe in ekonomske zastarelости (amortizacije) objekta. Del škode si s takšnim zavarovanjem nadomestimo, vendar izplačilo ne zadošča za izgradnjo novega objekta. **Zato vsem zavarovancem Adriatica Slovenice priporočamo sklenitev zavarovanja na novo vrednost, pri katerem si lahko z izplačano škodo dejansko zgradijo novi objekt ali pa na primer povsem obnovijo poškodovano streho.**

Na kaj moramo biti pozorni pri sklepanju zavarovanja na novo vrednost?

Že pri sklepanju zavarovanja je potreben razmislek o višini zavarovalne vsote. Priporočljivo je, da se kar najbolj približa današnji gradbeni vrednosti objekta v kraju, kjer stoji. Poudariti želimo, da govorimo o gradbeni in ne tržni vrednosti, po kateri bi stanovanjski objekt ali stanovanje lahko kupili oz. prodali.

Ali veljajo kakšne omejitve glede starosti objekta?

Pravila zavarovalne stroke ob normalnem vzdrževanju objekta navadno dovoljujejo, da se **na novo vrednost** zavaruje stanovanja in stanovanjske objekte, ki niso starejši od 50 let.

Kakšne pa so v primeru zavarovanja na novo vrednost dolžnosti zavarovanca?

Izplačilo škode v primeru uničenja objekta je namenjeno izgradnji novega objekta, ki služi enakemu namenu kot objekt pred škodo. Objekt mora biti zgrajen na istem mestu najkasneje v treh letih po obračunu škodnega primera, sicer zavarovalnica izplača samo dejansko vrednost objekta.

Zavarovanje premoženja na novo vrednost

Z njim bo vaše imetje zavarovano na novo vrednost, kar pomeni, da vam v primeru nesreče povrnemo vrednost v višini cene novega zavarovanega predmeta.

**Premoženjska zavarovanja
Adriatic Slovenica**

Odločite se modro!

MODRA ŠTEVILKA
080 11 10

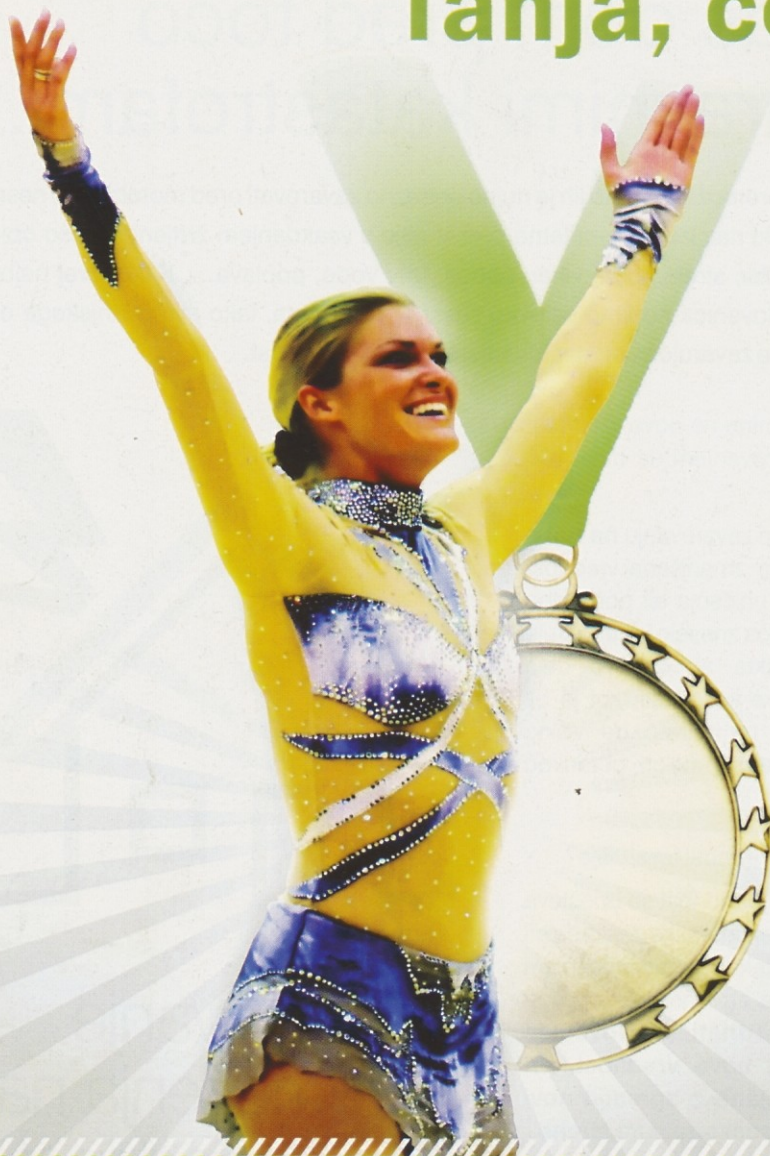
www.adriatic-slovenica.si

AdriaticSlovenica
Zavarovalnica d.d. - Družna hiša 1000 Ljubljana

Tanja Romano, obraz banke ZKB,
že trinajstič svetovna prvakinja v umetnostnem kotalkanju.

Tanja, čestitamo!

Ph: Raniero Corbelli

ZKB
1908 credito cooperativo del corso
zadrúžno kreditna banka

Razlikujemo se.

Stvarnost, zanesljivost, povezanost s teritorijem
so pomembne vrednote, ki jih delimo s teboj.

Hvala, ker si jih ponesla na svetovni vrh.

www.zkb.it